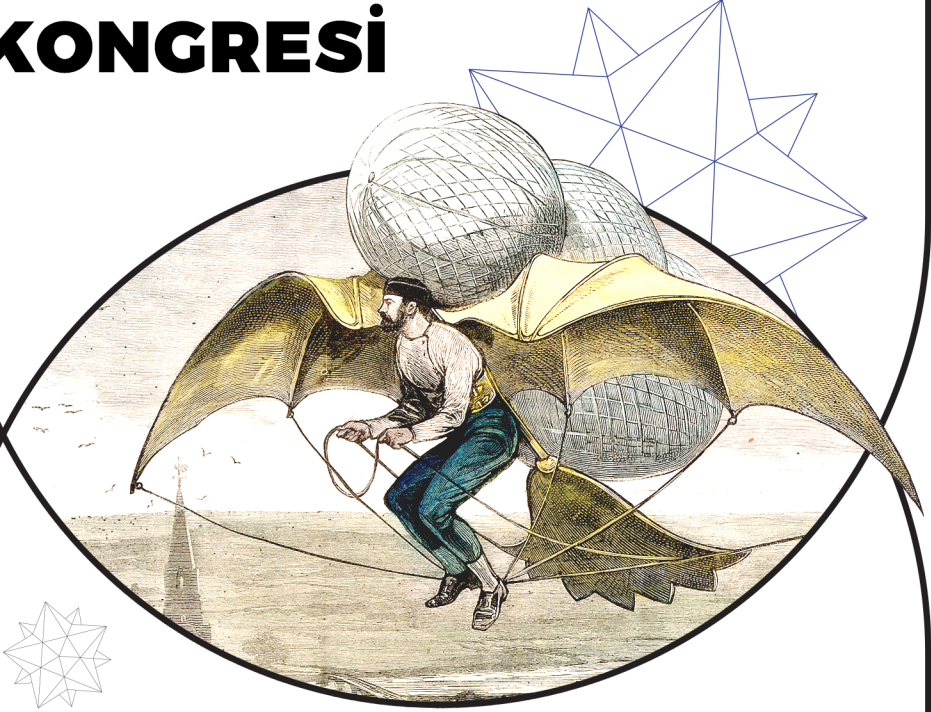

III. Ulusal UYGULAMALI ETİK KONGRESİ

FELSEFE BÖLÜMÜ
UYGULAMALI ETİK
ARAŞTIRMA MERKEZİ

BİLİM ve TEKNOLOJİ ETİĞİ

Bilişim ve iletişim teknolojileri,
robotik, yapay zeka, askeri teknolojiler ...

SORUMLU ARAŞTIRMA ve YENİLİK

Sosyal sorumluluk, sorumlu tasarım,
iş etiği, meslek etiği, araştırma etiği,
üniversitelerde ve şirketlerde güç ilişkileri ...

KÜRESELLEŞME, KİMLİK, KÜLTÜR

Sürdürülebilir kalkınma, göçmenlik,
terör, savaş, toplumsal cinsiyet,
ırk, yaş, sınıf, uyruk, eşitsizlik ...

TIP ETİĞİ ve BİYÖETİK

Kök hücre, genetik yapı değiştirme,
insan geliştirme, kurtaj, ötenazi,
gıda üretim teknolojileri ...

ODTÜ Kültür Kongre Merkezi
28-29-30 KASIM 2018

etikkongresi.phil.metu.edu.tr

III. Ulusal
UYGULAMALI
 ETİK
KONGRESİ

ODTÜ
METU

FELSEFE BÖLÜMÜ
UYGULAMALI ETİK ARAŞTIRMA MERKEZİ

28-30 KASIM 2018
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Kültür ve Kongre Merkezi

www.etikkongresi.phil.metu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

KONGRE PROGRAMI	7
BİLDİRİ ÖZETLERİ	
SAĞLIK ENFORMATİĞİ VE SENSÖR-TABANLI CİHAZLARIN TIBBİ KULLANIMLARI ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR VE BEKLENTİLER	14
YEKBUN ADIGÜZEL KRISTEL P. RAMIREZ VALDEZ	
ETİK SÜRÜCÜSÜZ ARAÇ MÜMKÜN MÜDÜR?	16
HANDAN AĞIRMAN	
MODERN BİLİMİN ETİĞİ VE GALİLEO'NUN HAKİKAT KAVRAMI ...	19
EMEL AKÖZER MEHMET AKÖZER	
ENERJİ ETİĞİ: KARAR ALMA PERSPEKTİFİ	23
SEMRA AŞÇIGİL M. BURAK ATASEVER UĞUR SOYTAŞ	
GÖÇ, SINIRLARIN KAPATILMASI VE KÜLTÜRÜN KORUNMASI	25
GÖKÇE NUR BAYIR	
İNSAN KLONLAMANIN ETİK BOYUTU	27
ÖMER CERAN	
GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA ETİK SORUNLAR: FEMİNİST BİR YAKLAŞIM MÜMKÜN MÜ?	31
EMEL COŞKUN	
ANLATILARIN ÇATIŞMASI: ETİKTEN POLİTİĞE	34
MURAT ÇELİK	
YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSANLIĞIN KRİZİ: VAR OLMA SAVAŞI, DEĞERLER VE BENLİK	36
VOLKAN ÇİFTECİ	
İMAJ, POST-TRUTH VE VASATIN HAKİMİYETİ	38
AHMET EKER	
TIP ALANINDA GENOM DÜZENLEME VE ETİK PROBLEMLER	41
SERAP ERGİN ASLAN SAADETTİN KEREM ASLAN	

QUEER MEDİKALİZASYON MU, QUEER'İN MEDİKALİZASYONU MU: TIP ETİĞİ, ONTOLOJİ VE SOSYAL POLİTİKA	44
EZGİ NİLGÜN GÜNEY	
TÜRKİYE'DE MÜHENDİSLİK ETİĞİNİN MEVCUT DURUMU: NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA	46
HİLAL KANBER	
GENETİK DANIŞMANLIĞIN AİLE İÇİ İLİŞKİLERE ETKİSİNİN VAKA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİYOTİK AÇIDAN İNCELENMESİ	49
ÜLKÜCAN KAPLAN	
ÖZGÜRLÜKTEN KAÇIŞ VE MESLEK ETİKLERİ	52
OLCAY KARACAN	
ETİK BİR SORUN OLARAK “MOBBİNG (YILDIRMA)”	54
BERFİN KART	
AKILLI ŞEHİRLER VE SORUMLU YENİLİK (İNOVASYON)	56
EDA KESKİN	
SINIRLARIN KAPALI KALMASI MI AÇILMASI MI: İŞTE BÜTÜN MESELE BU MU?	58
SİBEL KİBAR	
YARGIÇ VE AVUKATIN ÇIKAR ÇATIŞMASINDAN KAÇINMA SORUMLULUĞU	60
MUHAMMET KOÇAKGÖL	
DEĞİŞEN SAĞLIK HİZMETLERİ VE HEKİM ÖZERKLİĞİ	62
FATİH NAMAL ERAY SERDAR YURDAKUL	
KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK: KAR, SÜRDÜREBİLİRLİK VE YARARCI ETİK	65
SİBEL OKTAR THOMAS	
KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI MEVZUATININ BİYOTIP ARAŞTIRMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	67
NÜKET ÖRNEK BÜKEN ÇAĞRI ZEYBEK ÜNSAL	
KAPİTALİZM, TEKNOLOJİ VE BİLİM	69
ÖRSAN K. ÖYMEN	

MESLEK ETİĞİ İLKELERİNİN KAYGAN ZEMİNLERDE TARTIŞILMASI: BİRBİRİYLE ÇATIŞAN DÜNYA GÖRÜŞLERİNE SAHİP AVUKAT - MÜVEKKİL ÖRNEKLERİ	71
NADİRE ÖZDEMİR	
OKULUN KURUMSAL HABİTUSUNUN ÖĞRENCİNİN KİMLİK OLUŞUMUNA ETKİSİ: BİR DEVLET OKULUNDA ETNOGRAFİK ÇALIŞMA	73
BETÜL SÜMEYYE ÖZGÜN	
NEOLİBERAL POLİTİKALARIN TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARINA YANSIMASI: ETİK BİR SORUN OLARAK “HİMENOPLASTİ”	76
AYŞE ÖZTÜRK	
FETÜS KİŞİ MİDİR?	78
ELİF BÜŞRA POYRAZ YILMAZ	
BÜYÜK VERİ: BÜYÜK SORUN? BÜYÜK KOLAYLIK?	80
HAKAN POYRAZ	
DİLİN YARALAYICILIĞI: BİR NEFRET SÖYLEMİ, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR Mİ?	82
GÜLBEN SALMAN	
‘EV’İN ETİK DÜZENİ: ‘EV’ SAHİBİ VE BİR EVE KONUK OLMAK	84
ÖZGE SARIALIOĞLU	
ÖLÜM CEZASI ÜZERİNE BİR DENEME	86
BAHADIR SÖYLEMEZ EMİNE ÖZLEM DELİ	
HAFIZANIN TEKNOETİĞİ: HAFIZA AKTARIMININ FELSEFİ SONUÇLARI	87
AYŞE USLU	
BİR SİYASAL SOSYALLEŞME MEKÂNI OLARAK AKADEMİ	90
TUTKU YALÇINKAYA	
VİCDANİ RET KAVRAMININ HEKİMLİK ALANINI KAPSAMA OLANAĞI KONUSUNDA ETİK BİR ANALİZ	93
NEYYİRE YASEMİN YALIM ŞÜKRÜ KELEŞ	
NIETZSCHE İNSAN GELİŞTİRME DÜŞÜNCESİNİ SAVUNUR MUYDU?	95
ELİF YAVNİK	
HAKİMİN TARAFSIZLIĞI ÜZERİNE	97
ELİF ÇAĞLA YILDIZ	

POSTER BİLDİRİ ÖZETLERİ

TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNCELİKLİ BİR KONU: SURİYELİ ÇALIŞANLARA İLİŞKİN GÜNCEL DURUM ANALİZİ	99
FAHRİYE YONCA AYAS, DİLEK ASLAN	
TIP ETİĞİ VE “GÖZÜN AYDIN” PARASI: SAĞLIK UYGULAYICILARININ FARKLI ÜYTE YORUMLARI	101
GÜLSEVİM EVSEL	
SEKS ROBOTLARI: BİYOETİK ÇERÇEVESİNDE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	104
GÜLAY HALİDİ, ÖZGÜR KIRAN, MELİKE ÖZTÜRK, SELİM KADIOĞLU	
İNSANDA BİLİNÇ AKTARIMI: İNSANİ DEĞERLERİN ÖTESİNE GEÇİŞ Mİ?	106
ŞÜKRÜ KELEŞ	
TÜRKİYE’DE HAKLAR ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ MÜCADELESİNE ETİK VE SİYASETEN BAKMAK	109
AYÇA KURTOĞLU	
SENTETİK BİYOLOJİDEN KENDİN-YAP BİYOLOJİYE: ETİK SORUNLAR ÜZERİNE	112
AYŞE KURTOĞLU	
ÜRETİM VE TÜKETİM AHLAKI BAĞLAMINDA ORGANİK TARIM	114
BURCU NAMAL	
DEONTOLOJİK ETİK AÇISINDAN ÖTANAZİ MÜMKÜN MÜDÜR?	117
ÜLKER ÖKTEM	
ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ FELSEFESİNDE AHLAKİ DEĞERLENDİRMELERE İLİŞKİN BİR KATEGORİZASYON TEŞEBBÜSÜ	119
TUBA NUR UMUT	
YENİ NORMAL KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	122
ABDULLAH YILDIZ	
TIBBİ HATA EĞİTİMİNİN HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ VE TUTUMLARINA ETKİSİ	124
ŞERİFE YILMAZ GÖREN, NEYYİRE YASEMİN YALIM	
ATÖLYELER	126
DAVETLİ KONUŞMACILAR	133
KURULLAR	136

28 Kasım 2018 ÇARŞAMBA

08:30-09:15 • **Kayıt**

09:15-09:45 • **Açılış Konuşmaları ve UEAM Tanıtımı**

HALİL TURAN, *ODTÜ Felsefe Bölümü Başkanı*

CANAN ÖZGEN, *ODTÜ Kimya Mühendisliği Bölümü*

09:45-12:30 • **Açılış Paneli**

Moderatör: BARIŞ PARKAN

Konuşmacılar: GÜLRİZ UYGUR

MELİKE ŞAHİNOL

ÇİLER DURSUN

NÜKET ÖRNEK BÜKEN

12:30-13:30 • **Öğle Yemeği**

13:30-14:30 • **Davetli Konuşmacı**

ERCAN KESAL

Buz Üstünde Yürür Gibi

14:30-14:45 • **Ara**

14:45-16:45 • **OTURUM 1 — A**

Moderatör: SİBEL KİBAR KAVUŞ

EZGİ NİLGÜN GÜNEY

Queer Medikalizasyon mu, Queer'in Medikalizasyonu mu:

Tıp Etiği, Ontoloji ve Sosyal Politika

FATİH NAMAL, ERAY SERDAR YURDAKUL

Değişen Sağlık Hizmetleri ve Hekim Özerkliği

ÜLKÜCAN KAPLAN

Genetik Danışmanlığın Aile İçi İlişkilere Etkisinin

Vaka Örnekleri Üzerinden Biyoetik Açıdan İncelenmesi

NÜKET ÖRNEK BÜKEN, ÇAĞRI ZEYBEK ÜNSAL

Kişisel Verilerin Korunması Mevzuatının

Biyotıp Araştırmaları Açısından Karşılaştırmalı Olarak

Değerlendirilmesi

14:45-16:45 • **OTURUM 1 — B**

Moderatör: FULDEN İBRAHİMHAKKIOĞLU

EMEL AKÖZER, MEHMET AKÖZER

Modern Bilimin Etiği ve Galileo'nun Hakikat Kavramı

AYŞE ÖZTÜRK

*Neoliberal Politikaların Toplumsal Cinsiyet Tartışmalarına
Yansıması: Etik Bir Sorun Olarak “Himenoplasti”*

NEYYİRE YASEMİN YALIM, ŞÜKRÜ KELEŞ

*Vicdani Ret Kavramının Hekimlik Alanını Kapsama
Olanğı Konusunda Etik Bir Analiz*

GÜLBEN SALMAN

*Dilin Yaralayıcılığı: Bir Nefret Söylemi, İfade Özgürlüğü
Olarak Değerlendirilebilir mi?*

16:45-17:00 • **Ara**

17:00-19:00 • **ATÖLYE — 1**

Quo Vadis Human, Transhuman, Posthuman?

Farklı Boyutlara, Farklı Bakışlar

29 Kasım 2018 PERŞEMBE

09:15-11:15 • **OTURUM 1 — A**

Moderatör: ARSEV UMUR AYDINOĞLU

AYŞE USLU

Hafızanın Teknoetiği: Hafıza Aktarımının Felsefi Sonuçları

VOLKAN ÇİFTECİ

*Yapay Zekâ Çağında İnsanlığın Krizi: Var olma Savaşı,
Değerler ve Benlik*

EDA KESKİN

Akıllı Şehirler ve Sorumlu Yenilik

HANDAN AĞIRMAN

Etik Sürücüsüz Araç Mümkün müdür?

09:15-10:45 • **OTURUM 1 — B**

Moderatör: DUYGUN GÖKTÜRK

BETÜL SÜMEYYE ÖZGÜN

*Okulun Örgütsel Habitusunun Öğrencinin Kimlik
Oluşumuna Etkisi: Bir Devlet Okulunda Etnografik Çalışma*

ELİF BÜŞRA POYRAZ

Fetüs Kişi midir?

E. MURAT ÇELİK

Anlatıların Çatışması: Etikten Politığe

11:15-11:30 • **Ara**

11:30-12:30 • **Davetli Konuşmacı**

KÜRŞAT ÇAĞILTAY

*Akademik Araştırmanın, Yenilik ve Sanayi ile
Etkileşiminde Etik Engel mi Kolaylaştırıcı mı?*

12:30-13:30 • **Öğle Yemeği**

13:30-14:30 • **Davetli Konuşmacı**

CANSU CANCA

Yapay Zekâ için Etik Kurullara Karşı Argüman

14:30-14:45 • **Ara**

14:45-16:45 • **OTURUM 2 — A**

Moderatör: TEOMAN PAMUKÇU

YEBBUN ADIGÜZEL, KRISTEL P. RAMIREZ VALDEZ

*Sağlık Enformatiği ve Sensör–tabanlı Cihazların
Kullanımları Etrafındaki Tartışmalar ve Beklentiler*

HAKAN POYRAZ

Büyük Veri: Büyük Sorun? Büyük Kolaylık?

SEMRA AŞÇIGİL, M. BURAK ATASEVER, UĞUR SOYTAŞ

Enerji Etiği: Karar Alma Perspektifi

ÖMER CERAN

İnsan Klonlamanın Ahlâkiliği Sorunu

14:45-16:15 • **OTURUM 2 — B**

Moderatör: AYHAN SOL

BERFİN KART

Etik Bir Sorun Olarak “Mobbing (Yıldırma)”

BAHADIR SÖYLEMEZ, EMİNE ÖZLEM DELİ

Ölüm Cezası Üzerine Bir Deneme

HİLAL KANBER

*Türkiye’de Mühendislik Etiğinin Mevcut Durumu:
Niteliksel Bir Araştırma*

16:45-17:15 • **Ara**

17:15-18:45 • **ATÖLYE — 2**

Teaching Ethics Workshop

09:15-11:15 • OTURUM 1 — A

Moderatör: GÖKÇE GÖKALP

MUHAMMET KOÇAKGÖL

*Yargıç ve Avukatın Çıkar Çatışmasından Kaçınma
Sorumluluğu*

TUTKU YALÇINKAYA

Bir Siyasal Sosyalleşme Mekânı Olarak Akademi

AHMET EKER

İmaj, Post-truth ve Vasatın Hâkimiyeti

ELİF ÇAĞLA YILDIZ

Hakimin Tarafsızlığı Üzerine

09:15-11:15 • OTURUM 1 — B

Moderatör: BARIŞ PARKAN

SİBEL KİBAR KAVUŞ

*Sınırların Kapalı Kalması mı, Açılması mı: İşte Bütün
Mesele Bu mu?*

GÖKÇE NUR BAYIR

Göç, Sınırların Kapatılması ve Kültürün Korunması

ÖZGE SARIALIOĞLU

'Ev'in Etik Düzeni: 'Ev' Sahibi ve Bir Eve Konuk Olmak

EMEL COŞKUN

*Göç Araştırmalarında Etik Sorunlar:
Feminist Bir Yaklaşım Mümkün mü?*

11:15-11:30 • Ara

11:30-12:30 • **POSTER BİLDİRİ SUNUMLARI**

FAHRİYE YONCA AYAS, DİLEK ASLAN

Türkiye Açısından Öncelikli Bir Konu: Suriyeli Çalışanlara İlişkin Güncel Durum Analizi

GÜLSEVİM EVSEL

Tıp Etiği ve “Gözün Aydın” Parası: Sağlık Uygulayıcılarının Farklı ÜYTE Yorumları

**GÜLAY HALİDİ, ÖZGÜR KIRAN, MELİKE ÖZTÜRK,
SELİM KADIOĞLU**

Seks Robotları: Biyoetik Çerçevesinde Genel Bir Değerlendirme

ŞÜKRÜ KELEŞ

İnsanda Bilinç Aktarımı: İnsani Değerlerin Ötesine Geçiş mi?

AYÇA KURTOĞLU

Türkiye’de Haklar Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mücadelesine Etik ve Siyasetten Bakmak

AYŞE KURTOĞLU

Sentetik Biyolojiden Kendin-Yap Biyolojiye: Etik Sorunlar Üzerine

BURCU NAMAL

Üretim ve Tüketim Ahlakı Bağlamında Organik Tarım

ÜLKER ÖKTEM

Deontolojik Etik Açısından Ötanazi Mümkün müdür?

TUBA NUR UMUT

Çağdaş Teknoloji Felsefesinde Ahlaki Değerlendirmelere İlişkin Bir Kategorizasyon Teşebbüsü

ABDULLAH YILDIZ

Yeni Normal Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme

ŞERİFE YILMAZ GÖREN, NEYYİRE YASEMİN YALIM

Tıbbi Hata Eğitiminin Hemşirelik Öğrencilerinin Bilgi ve Tutumlarına Etkisi

12:30-13:30 • **Öğle Yemeği**

13:30-15:00 • **OTURUM 2 — A**

Moderatör: MERYEM BEKLİOĞLU

SİBEL OKTAR THOMAS

Kurumsal Sosyal Sorumluluk:

Kar, Sürdürülebilirlik ve Yararcı Etik

ÖRSAN ÖYMEN

Kapitalizm, Teknoloji ve Bilim

OLCAY KARACAN

Özgürlükten Kaçış ve Meslek Etikleri

13:30-15:00 • **OTURUM 2 — B**

Moderatör: ONUR EYLÜL KARA

ELİF YAVNIK

Nietzsche İnsan Geliştirme Düşüncesini Savunur muydu?

SERAP ERGİN ASLAN, SAADETTİN KEREM ASLAN

Tıp Alanında Genom Düzenleme ve Etik Problemler

NADİRE ÖZDEMİR

Meslek Etiği İlkelerinin Kaygan Zeminlerde Tartışılması:

Birbiriyle Çatışan Dünya Görüşlerine Sahip

Avukat–Müvekkil Örnekleri

15:00-15:15 • **Ara**

15:15-16:45 • **ATÖLYE — 3**

Toplumsal Cinsiyet: Şiddet, Ulus, Aktivizm

16:45-17:15 • **Ara**

17:15-18:45 • **ATÖLYE — 4**

Medya Etiği ve Post-Hakikat

SAĞLIK ENFORMATİĞİ VE SENSÖR-TABANLI CİHAZLARIN TIBBİ KULLANIMLARI ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR VE BEKLENTİLER

Doç. Dr. YEKBUN ADIGÜZEL

Biyofizik Bölümü, Tıp Fakültesi, Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi KRISTEL P. RAMIREZ VALDEZ

Tıbbi Mikrobiyoloji Bölümü, Tıp Fakültesi, Altınbaş Üniversitesi

Hasta verisi toplama, depolama, analizi, değerlendirmesi ve paylaşımı için dijital sağlık hizmeti platformları çağında sağlık hizmetinde uygulamalı etik önemli bir meseledir. Tıp ve sağlık alanındaki etik problemler/tartışmalar arasında, hasta mahremiyetine uyulmaması ve sağlık verisinin, uygun şekilde onam alınmadan, ticari amaçlarla kullanılması, ayrımcılığa neden/konu olması koşullarının her biri ele alınabilmektedir. Gelişen teknolojilerle birlikte bunların tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir. Sağlıkta gelişen teknolojiler çağında, hasta verisinin kötüye kullanım riskleri nedeniyle ve sağlık verisi güvenliği, hasta özelinin ve otonomisinin garantisi ve her türlü hasta verisi toplanması ve kullanımının hastanın bilgilendirilmiş onamı alınarak yapılmış olması ihtiyaçlarından dolayı etik problemlere karşı etkin yöntemler geliştirmek zorunludur. Ancak, hasta-başı testlerin ve cihazların klinik dışında kullanımı ve mobil sağlık (mSağlık) uygulamaları gibi gelişen teknolojilerin yaygın kullanımı, tüm bu ihtiyaçları sürekli olarak karşılamayı daha da zorlaştırmaktadır. Bu durum, pratik nedenlerden ve kullanıcıların, genel olarak, mahremiyet hakları ve sağlık verisi yönetimi ile ilgili konularda yeterli olamayan bilgi düzeylerindedir. Kullanımları sınırlamazken, muhtemel yerel ihtiyaçları karşılayabilecek ve farklı platformlarda çeşitli tiplerde ve komplekslikte kullanımları garantileyecek uluslararası düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ancak, dijital sağlık, eSağlık ve sensör-tabanlı cihazların tıbbi kullanımları belirgin etik-dışı kullanım risklerine rağmen daha iyi etik pratiklerle de sonuçlanabilmektedirler. Örneğin, birçok ilaç ve tedavinin organ çiplerinde test edilebilmesi bunu sağlayabilecektir. Çalışmalarda hayvan testlerine başlamadan önce organ çipleri üzerinde yapılacak testlerin başarısız olması durumunda testlere devam edilmemesi ile bunun yapılması mümkündür. Bu şekilde, elde edilen sonuçlar farklı koşullarda öngörülemediği için aksi durumda yapılacak lüzumsuz hayvan araştırmaları önlenebilecektir. Ya da, gerekli

temel bilgi ve becerilerin olduğunun varsayıldığı koşullarda, hastaların kendi sağlık verilerinin elde edilmesinde ve kullanılmasında ideal koşullarda olması gerektiğinin iddia edilebileceği gibi birincil yetki-söz sahibi konumuna gelmeleri pratikte de mümkün olabilecektir. Kısa vadede bunu sağlayabilecek toplumsal bilgi ve bilinç düzeylerine homojen bir şekilde ulaşmak zor gürünmektedir. Yine de, olumsuz sonuçlar (yani etik olmayan uygulamalar) etkin şekilde önleendiği ölçüde, bu yönde olabilecek gelişmeler sağlık alanında bireysel ve toplumsal farkındalığın artması için güdüleyici olacaktır. Ayrıca, toplumsal bilinç düzeyini artırmak kaydı ile sağlık hizmetlerinde desentralizasyona gitmek, artan nüfustan kaynaklanan günümüz ihtiyaçları ve gelişen teknolojilerden beklentiler doğrultusunda sağlık hizmetlerine yönelik taleplerin uygun şekilde karşılanabilmesine de katkı sağlayabilecektir. “Toplumda sağlık bilinci düzeyini artırmak” ile her düzeyde eğitime dâhil edilmesi gereken bir süreç anlaşılmalıdır. Yani, teknik sağlık eğitimi sağlık alanı çalışanlarının eğitimi ile sınırlı kalmamalıdır. Gelişen sağlık teknolojileri uygulamalarının ve doğurdıkları etik tartişmaların, bunlara karşı geliştirilecek metodolojik yaklaşımlar ile birlikte sağlık eğitimine dâhil edilmesi de gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Sağlık enformatiğinde etik, sensör-tabanlı tanıda etik, sağlık-bakımında uygulamalı etik, elektronik sağlık (eSağlık), mobil sağlık (mSağlık)

ETİK SÜRÜCÜSÜZ ARAÇ MÜMKÜN MÜDÜR?

■ Dr. HANDAN AĞIRMAN

Bu çalışmada, gelişen yapay zeka teknolojisinin beraberinde getirdiği bir problem olan, yapay zeka etiğinin nasıl belirlenmesi gerektiğine dair literatürde yer alan çalışmalar özetlenmiştir. Yapay zeka üzerine uygulanabilecek ahlaki kuralların belirlenmesi problemine literatürde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki ahlaki bazı kuralların belirlenmesi ya da geleneksel ahlak felsefesinden alınabilecek normatif ahlak kurallarının makineye uygulanmasıdır (Wallach&Allen, 2009). Bu normatif kuralların kullanılabilirliği, ortaya konulan kuralların hiçbir belirsizliğe yer vermeyecek yapıda olmasını gerektirir. Geleneksel felsefede bu türden iki örnek Faydacı Ahlak, ve Ödev Ahlakı'dır (Wallach&Allen, 2009). Diğer yaklaşım ise makinenin, dışardan dikte edilen herhangi bir kurallar bütünü olmadan kendi kendine doğruyu ve yanlış kavramasıdır. Bu yaklaşımda, genetik algoritma gibi evrimsel algoritmalar kullanılması ya da oyun teorisinin ahlaki eylemler için uyarlaması gibi örnekler mevcuttur (Vanderelst&Winfield, 2017). Literatürde bu iki yaklaşımın birleştirilerek kullanımını öneren bir de hibrit yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımda da makinenin öncelikle bir kurallar setiyle başlaması ve zaman içinde bu kuralları değiştirerek kullanmayı öğrenmesi önerilmektedir.

Faydacı Ahlak ve Ödev Ahlakı sürücüsüz araçlar için kullanılabilecek uygun adaylar olarak değerlendirildiğinden bu çalışmada bu yaklaşımlar öncelikle özetlenecektir. Bu iki yaklaşımın ortak en büyük eleştirisi, bu ahlaki kuralların doğru ve yanlış kavramlarının bilincinde olan insanın merkeze alınarak tanımlanmış olmasıdır. Oysa şimdi karşımızda daha önce hiç uğraşılmamış bir problem mevcuttur. Mevzu bahis varlık bir makinedir ve mevcut teknolojide bir makinenin doğru/yanlış bilincine ulaştığını henüz söyleyememekteyiz. Sırf insanla etkileşim içerisinde olduğu için bir makinenin ahlaki değerleri insana dair ahlaki değerlerle aynı olmalı mıdır? Yoksa, makine için makineyi merkeze alan bir ahlaktan mı bahsetmemiz gerekir?

Bu noktada, makine için, makineye özel bir seri ahlaki kurallar 1950'lerde ünlü bilimkurgu yazarı Isaac Asimov tarafından ortaya atılmıştır. Asimov robotlar için üç kural belirlemiştir (Asimov, 1950):

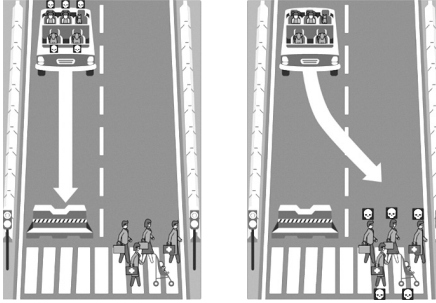
- 1-Bir robot bir insana zarar veremez ya da tepkisiz kalarak bir insanın zarar görmesine izin veremez.
- 2-Bir robot bir insan tarafından verilen emirlere, bu emirler birinci kuralla çelişmediği sürece uymak zorundadır.

3-Bir robot kendi varlığını, birinci ve ikinci kuralla çelişmediği sürece korumak zorundadır.

Asimov daha sonra, bu kuralların yetersizliğine kanaat getirerek Sıfırıncı Kural olarak bilinen bir ek kural daha tanımlamıştır:

0-Bir robot insanlığa zarar veremez ya da ya da tepkisiz kalarak insanlığın zarar görmesine izin veremez.

Çalışmada ayrıca, makinenin karar vermesi gereken zor bir senaryo üzerinde yukarıda özetlenen yaklaşımlar uygulanacaktır. Bu değerlendirme için MIT Media Lab'tan Dr. Iyad Rahwan öncülüğünde gerçekleştirilen MoralMachine isimli bir test simülasyonu kullanılmıştır. Araştırmada insanlara sürücüsüz bir aracın yer aldığı farklı senaryolar gösterilerek, iki eylemden birini seçmeleri istenmiştir.

Şekil 1
MoralMachine
Örnek Test Sorusu

Yukarıdaki örnek senaryoda, frenleri çalışmayan bir sürücüsüz araç, ya yoluna devam ederek bariyere çarpacak ve aracın içerisindeki iki köpek, bir kedi ve 2 kız çocuğunun, ölümüne neden olacaktır, ya da diğer şeride geçerek bir erkek bir kadın iki yönetici, bir erkek bir kadın iki doktor ve bir bebeğin ölümüne neden olacaktır. Bu durumda, sürücüsüz araç hangi eylemi gerçekleştirmelidir?

MIT MediaLab tarafından geliştirilen MoralMachine testini 5 milyondan fazla insan çözmüş durumda. Araştırma ilgili en çarpıcı sonucu ise Dr.Rahwan şu şekilde özetliyor:

“Siz ne düşünüyorsunuz? Bentham yada Kant? Bulduğumuz sonuç şu şekilde: Çoğu insan Bentham'ın tarafında. Dolayısıyla, insanlar sürücüsüz araçların faydacı ahlak'a göre eylemesini yani toplam zararının enaza indirgenmesini istemektedir. Problem çözülmüş gibi görünüyor.”

Fakat bu noktada Dr.Rahwan şunu ekliyor:

“Ama burada önemli bir nokta var. İnsanlara böyle araçları satın alıp almamacaklarını sorduğumuzda, cevapları “Kesinlikle hayır” olmaktadır.”

Bu çalışmadan çıkan sonuç, sürücüsüz araçlarla ilgili tartışmaların daha uzun bir süre gündemimizde kalacağı ve problemin yalnızca etik açısından değil, psikolojik ve sosyolojik açıdan da incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Faydacı Ahlak, Ödev Ahlakı, Yapay Zeka, Sürücüsüz Araç, Trolley Problemi.

Kaynakça:

- Wallach Wendell ve Allen Colin. 2009. *Moral Machines Teaching Robots Right from Wrong*. Oxford Press.
- Immanuel Kant. 1786. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Ioanna Kuçura-di, Çeviren. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Türkiye Felsefe Kurumu yayınları, 3. Baskı. 2002.
- Dieter Vanderelst ve Alan Winfield. 2017. An architecture for ethical robots inspired by the simulation theory of cognition. *Cognitive System Research* 48, sayfa. 56–66.
- Isac Asimov. 1950. *I, Robot*. Gnome Press.
- Moral Machine Research Project. 2016. Erişim adresi <http://moralmachine.mit.edu/>
- Andreas Matthias. 2016. Case Study: The ethics of self-driving cars. Erişim adresi <https://moral-robots.com/philosophy/thinking-about-the-mit-moral-machine-cases/>.
- Iyad Rahwan. 2016. “What moral decisions should driveless cars make?”. TEDx konuşması. Erişim adresi https://www.ted.com/talks/iyad_rahwan_what_moral_decisions_should_driverless_cars_make

MODERN BİLİMİN ETİĞİ VE GALİLEO’NUN HAKİKAT KAVRAMI

Doç. Dr. EMEL AKÖZER

Emekli Öğretim Üyesi (ODTÜ), Bağımsız Araştırmacı

MEHMET AKÖZER

Bağımsız Araştırmacı

Vatikan, Einstein’ın doğumunun yüzüncü yılı dolayısıyla 1979’da düzenlenen bir toplantıda, o tarihten 346 yıl önce Engizisyon tarafından yargılanarak öğretilerini yadsımaya zorlanan Galileo Galilei’nin itibarının iadesi için gayri resmi bir girişim başlattı (bkz. Harries, 2004: 85-86; Finocchiaro, 2015[2013]: 128). Ne var ki bu girişimi, sözcülüğünü bazı tanınmış bilim tarihçilerinin ve felsefecilerin üstlendiği Galileo karşıtı, sonunda modern bilimi ve moderniteyi hedef alan bir kampanya izledi.

Bu kampanyanın klasiklerinden biri, Paul Feyerabend’in 1984’te Vatikan’ın desteklediği bir konferansa banttan sunulan “Galileo ve Hakikatin Tiranlığı” başlıklı bildirisi. Feyerabend (1985[1984]) Galileo’yu hedef alan iddialarda bulunurken, dönemin Yasak Kitaplar Listesi Kurulu ve Engizisyon üyesi Kardinal Roberto Bellarmino’nun, Kopernik astronomisinin kutsal metinlerle bağdaşabileceğini savunan ilahiyatçı Paolo Foscari’ye 1615 tarihli mektubuna da başvurur.

Bellarmino’ya göre, “Dünya’nın hareket ettiğini ve Güneş’in kımıldamadan durduğunu farz ettiğimizde, gökyüzünde görünürde olup bitenlerin tümü daha iyi bir açıklamaya kavuşmaktadır” demek ile “hakikat odur ki Güneş evrenin merkezinde yer almaktadır” savını öne sürmeyi ayırmak gerekir (alıntı Feyerabend, 1985[1984]: 157-158). Bellarmino, bunlardan birincisinin bir tehlike arz etmediğini düşünmektedir. İkincisine gelince, “son derecede tehlikelidir, sadece skolastik felsefecileri ve teologları kışkırtmayı değil, aynı zamanda Kutsal Kitap metinlerinin yanlışlığını öne sürerek Kutsal İman’ımıza zarar vermeyi amaçlamaktadır” (s. 158).

Bellarmino’nun referans çerçevesinden, bilim, düzgün kestirimlerde bulunmak ya da başka yararlılıklar için sadece bir araçtır; “hakikat” ya da “gerçekten ne olduğu” bilimi ilgilendirmez. Genel olarak “kuram”ı “bir alet kutusu”ndan (bkz. Deleuze, Deleuze & Foucault, 1977[1972]: 208) ibaret gören post-modern yak-

laşımlar açısından da böyledir. Bu araçsal çizgi, Galileo'nun yapıtı sayesinde hem epistemolojik hem de etik açıdan evrildiği biçimiyle modern bilimin apaçık reddi anlamına gelmektedir.

Daha önce de tanınmış kimi bilim tarihçileri, kendileri bunu amaçlamasalar bile, Galileo'nun yapıtının modern bilimin doğuşundaki temel rolünün karartılmasına katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Alexandre Koyré (1943a; 1943b) Galileo'yu bir deneysel fizikçi değil, düşünsel deneylerle (*thought experiments*) yetinen bir Platoncu olarak görmüştür. Thomas Kuhn da (1979 [1957]) bu tezi benimsemiş ve Galileo'nun “gözlemlerden, en azından yeni gözlemlerden” yola çıkarak değil, “bir dizi mantıksal argüman aracılığıyla” (s. 95) sonuca vardığını öne sürmüştür.

Buna karşılık Ernst Cassirer (1985[1937]; 1942-43) ve Albert Einstein'ın (1967[1952]) Galileo'nun yapıtında buldukları, “akıl ve deneyimin birbirinden ayrılması” (Cassirer) ya da “Rasyonalizm – Görgülcülük karşıtlığı” (Einstein) değil, “yeni bir hakikat kavramının, yeni, sistematik bir hakikat idealinin savunusu” (Cassirer), “otoriteye dayalı her türden dogmaya karşı tutkulu bir mücadele,” “hakikat için sadece deneyimin ve sistemli düşünmenin ölçüt alınması”dır (Einstein). Cassirer'e göre bu yaklaşımdır ki, “yeni bir bilim felsefesi, bilimsel düşüncenin üstlendiği işe ve değerine ilişkin yeni bir kavrayış . . . tüm değerlere yönelik bir yeniden değerlendirme” (Cassirer 1942-43: 7) oluşturmuş ve dolayısıyla, “sadece yeni bir bilim değil, yeni bir anlayış—bilim etiği” (s. 19) doğurmuştur. Galileo'nun “yeni hakikat kavramı ve ideali,” “Huyghens, Newton ve Euler'e uzanan, ama daha da ötesinde, doğa bilimlerinin felsefi temellendirmesine, Leibniz ve Kant'a” ulaşan bir gelişim çizgisinin “en temel yönlendirici gücü” olacaktır (Cassirer 1985[1937]: 358-359).

Karl Popper (1962), ilk kez 1956'da yayımlanan bir yazısında, araçsalcılığın 16. yüzyıl sonrası gelişimini tartışmaya, Galileo'nun biliminin artık hiçbir düşmanı kalmamış, geleceği artık güvendeymiş gibi göründüğüne dikkat çekerek başlar (s. 97). Stillman Drake'in çok uzun bir aradan sonra Galileo'nun *İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog* (1967[1953/1632]) ve *İki Yeni Bilim Üzerine Diyaloglar* (1989[1974/1638]) yapıtlarından yaptığı yeni İngilizce çeviriler ve Galileo'nun yayımlanmamış elyazmaları üzerine çalışmaları da “başka birilerinin onun ne demek istediğine inandığından farklı olarak, Galileo'nun kendisinin ne dediğini” (Drake, 1989[1974]: viii) açıklığa kavuşturmuştur. Ne var ki, Galileo'nun yapıtının, çoğu zaman Bellarminocu araçsalcılıkla ve Feyerabend'in Galileo için çizdiği “tiranca davranan eksper” portresiyle birleşen yanlış yorumları, günümüzün “hakikat ötesi” (*post-truth*) dünyasının entelektüellerinin ve “vaiz”lerinin beyanlarında hâlâ yankılanmaktadır. Tüm bu yorumlar ve değerlendirmeler, Drake'in (1960) sözcükleriyle, “Galileo'nun ezeli

düşmanlarının saldırılarında değişmez olarak benimseyip temel aldıkları” (s. 578) entelektüel “alet kutusu”nu oluşturmaktadır.

Bu bildiride önce, “Galileo ve Darwin karşıtı” post-modern rölativist taarruz (bkz. Holton, 1993[1991]; 2000) ve Bellarminocu araçsalcılık konusu kısaca ele alınmaktadır. Daha sonra, Cassirer’in modern dönemde bilim ve felsefede bilgi sorunu ve Galileo’nun otoriterlik karşıtı hakikat ideali üzerine uzun süre gözlerden kaçmış çalışmalarına (bkz. Ferrari, 2015[2014]) dikkat çekilmektedir. Tartışmamızın odağında Cassirer’in, modern bilimin, Galileo’nun getirdiği yeni hakikat idealine dayalı, özünde ahlaki (*moral*) bir girişim olduğu savı yer almaktadır. Bu hakikat idealinin Popper’ın (1962) şu sözünde de yankılandığı söylenebilir: “Hakikat insan otoritesinin üzerindedir” (s. 29).

Anahtar kelimeler: modern bilim, bilim etiği, Galileo’nun hakikat ideali, araçsalcılık, otoriterlik

Kaynaklar

- Cassirer, E., & Cahoon, L. E. (Çev.). (1985 [1937]). The idea and problem of truth in Galileo. *Man and World*, 18(4):353-372. doi: 10.1007/BF01875086
- Cassirer, E. (1942-43). A new science and a new spirit. *The American scholar*, 12(1), 5-19. <https://www.jstor.org/stable/41203634>
- Deleuze G., & Foucault, M. (1977 [1972]). Intellectuals and power. In D. Bouchard (Ed.), *Language, counter-memory, practice* (s. 205-217; D. Bouchard & S. Simon, Çev.). Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Drake, S. (1960). Review: The Birth of a New Physics. I. Bernard Cohen. *Isis, A journal of the History of Science Society*, 51(4), 578. <https://doi.org/10.1086/349423>
- Einstein, A. (1967 [1952, July]). Preface. (s. viii-xx). *Dialogue concerning the two chief world systems—Ptolemaic and Copernican* (2nd Revised Edition). (D. Stillman, Çev.). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Ferrari, M. (2015 [2014]). Ernst Cassirer and the history of science. In J. T. Friedman, & S. Luft (Eds.), *The philosophy of Ernst Cassirer: A novel assessment* (s. 11-29). De Gruyter.
- Feyerabend, P. (1985 [1984]). Galileo and the tyranny of truth. In G. V. Coyne (Ed.), *The Galileo affair: A meeting of faith and science, Proceedings of the Cracow Conference, May 24-27, 1984* (s.155-166). Citta del Vaticano: Specola Vaticana
- Finocchiaro, M. A. (2015). A para-clerical approach to the Galileo affair and to science vs. Religion. *Science, Religion and Culture*, 2(4), 125-142. doi: 10.17582/journal.src/2015/2.4.125.142
- Harries, K. (2004). Truth and value today: Galileo contra Bellarmine. *Filozofski*

- vestnik*, 25(2), 85–106.
- Holton, G. J. (1993 [1991]). *Science and anti-science*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press. <http://nrs.harvard.edu/urn-3:FHCL:19365133>
- Holton, G. J. (2000). The Rise of postmodernisms and the "end of science." *Journal of the History of Ideas*, 61(2), 327-341. <https://www.jstor.org/stable/3654031>
- Koyré, A. (1943a). Galileo and the scientific revolution of the seventeenth century. *The Philosophical Review*, 52(4), 333-348. doi: 10.2307/2180668 ; <https://www.jstor.org/stable/2180668>
- Koyré, A. (1943b). Galileo and Plato. *Journal of the History of Ideas*, 4(4), 400-428. doi: 10.2307/2707166
- Kuhn, T. (1979 [1957]). *The Copernican Revolution*. Cambridge: Harvard University Press.
- Popper, K. R. (1962). *Conjectures and refutations*. New York: Basic Books.

ENERJİ ETİĞİ: KARAR ALMA PERSPEKTİFİ

Prof. Dr. SEMRA AŞÇIGİL

ODTÜ İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

M. BURAK ATASEVER

ODTÜ Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Öğrencisi

Prof. Dr. UĞUR SOYTAŞ

ODTÜ İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Enerji günümüz endüstriyel, ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerinin en önemli konularından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji kaynakları ve bunların transferleri, hem kamu hem de özel sektörün büyüme stratejilerinin gelişmesiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak, yaşadığımız evrenle ve içindekilerle yakın ilişkilerimizi şekillendiren etik arka plan, sektör pratiklerinde yeterince göz önünde bulundurulmamaktadır. Mevcut literatür, enerji meselelerinin etik arka planlarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ve dahası, enerji kararlarının etik sorunlar ortaya çıkardığı karar alma süreçlerine yeterince odaklanmamaktadır. Bu sebeple, mevcut araştırma; etik karar alma süreçlerinin, metodolojik bir izlek takip edilerek, deontolojik ve faydacı etik kuramlar ile bunların enerji alanındaki uygulamalarını analiz etmeye ve anlamaya çalışmaktadır. Çalışma kapsamında; ekolojik bir sürdürülebilirlik tartışmasının ötesinde, insanın sosyal / politik varlığına ve enerji alanındaki karar alma süreçlerinin deontolojik ve faydacı etik kapsamında ne şekilde ele alınabileceğine odaklanılacaktır.

Enerji, üretimi ve kullanımı bakımından “kararlar” içeren ve üretim, dağıtım ve tüketim alanlarında, endüstriyel uygulamalarda temel yeri olan bir kamu malıdır. Bu bakımdan, enerji kararlarının dünyanın bugününü ve geleceğini şekillendirmesi açısından kritik öneme sahip olduğunu fark etmek gerekmektedir. Enerji alanındaki karar alma süreçleri, özelleştirme politikaları gibi son liberalleşme hareketleriyle kısmen özel sektör alanlarına kayıncaya dek kamusal alanda cereyan etmekteydi. Güncel durumunda ise etik karar alma (karar almada etik ilkeleri uygulamak) hem kamu hem de özel sektörün birlikte hareket ettiği bir nitelik taşımaktadır. Özel sektör kararlarının ağırlık kazanmasıyla birlikte, enerji alanındaki etik değerlendirme kriterlerinin karşılanması giderek daha tartışmalı bir konu haline gelmektedir. Sovacool, etik ve enerjinin kesiştiği bağlamı araştırırken; “enerji ile ilgili politika, teknoloji ve güvenliğin” ele alındığı “adalet teorisi ve ahlak teorisi” arasındaki bağlantıları anlamak için üç önemli soruyu formüle etmektedir:

- Bazı insanların orantısız bir şekilde enerjiden faydalandığı, bazı insanlarınsa bu durumun yükünü çekmek zorunda kaldığı güncel durumda adil davranıyor muyuz?
- Miras bırakacağımız nükleer atıklar, fosil yakıtlarının tükenmesi, atmosfer ve hava kirliliğiyle gelecek jenerasyonlara karşı adil davranıyor muyuz?
- Adalet ve etik, enerjiyle ilgili kararları nasıl aldığımıza katkıda bulunmalı mıdır?

Bu sorular araştırmamız açısından oldukça önemlidir ve bize enerji sorununun sadece piyasa liderlerinin veya alanda çalışan mühendislerin konusu olmadığını, aynı zamanda felsefi bir sorun olduğunu da göstermektedir. Sonuç olarak bu çalışma enerji kararlarının; ekolojik, ekonomik, politik ve kültürel boyutları birleştiren sosyal kararlar olduğunu gösterecektir. Bu boyutların ortak kesişimi, özellikle etik üzerine odaklanmış karar alma süreçlerinin altını çizmektedir. Enerji etiği kavramımız, politika ve etik kavramlarını birleştirerek kararların nasıl alınabileceğine odaklanmaktadır. Karar alma süreci, mevcut ve gelecekteki paydaşların çıkarlarını içerecek şekilde tasarlanmalıdır. Enerjinin yönetimi; dünyanın insan, insan olmayan ve gelecek nesillerin hak ve beklentilerini karşılayan ve aynı zamanda sosyal ve ekonomik performansı bütünleştiren karar alma süreçlerini içerdiği ölçüde, toplumsal olarak ve ahlaki açıdan sorumlu kararlar olarak kamusal olarak haklı gösterilebilir. Enerji kararları alma konusunda paydaşların ve yönetim kuramlarının mevcut yorumlamaları, Kant'ın koşulsuz buyruk olarak ortaya koyduğu; insanoğlunun asla araç olarak değil, her zaman kendinde bir amaç olarak ele alınması teziyle de çelişiyor gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Karar-Alma, Etik, Adalet

Kaynakça

- Kant, I., & Gregor, M. J. (1998). *Groundwork of the metaphysics of morals*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press.
- Sovacool, B.K. (2013). *Energy&Ethics: justice and global energy challenge*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

GÖÇ, SINIRLARIN KAPATILMASI VE KÜLTÜRÜN KORUNMASI

GÖKÇE NUR BAYIR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Felsefe

Göç siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle bireylerin veya toplulukların bulundukları, oturdukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine veya başka bir ülkeye gitme eylemidir. Göç edenler çeşitli sorunlardan kaçarken, göç ettikleri bölgelerde başka sorunlarla karşılaşmaktadır ve kendileri de çeşitli sorunlara neden olabilmektedirler. Bu nedenle çağdaş felsefecilerinden bazıları sınırların kapatılması gerektiği düşüncesini savunmaktadırlar. Sınırların göçmenlere ve hatta mültecilere kapatılması gerektiği düşüncesi farklı argümanlarla desteklenmektedir. Bunların başında da *kültürü koruma* argümanı gelir. Kültürün oluşması yüzlerce yıl sürer, ortak tarih anlayışının ürünüdür; dil, mitler, semboller, törenler aracılığıyla sürekli yeniden üretilir. Gelenekler, adalet sistemi, ahlak, değerler, zevkler, kıyafet tarzları, düşünce alışkanlıkları, müzik stilleri, mizah ve eğlence, iş ve eğlence kalıpları, cinsiyet ve cinselliğe yönelik tutumlar, yiyecek ve içecekler aracılığıyla yaşamın hemen hemen her yönünde kendisini sunar. Sınırlar bu kültürün bütünlüğünü ve korunmasını sağlar. Göçmenler kendi dilleri ve gelenekleri, değerleri, adalet anlayışları, alışkanlıkları ve törenleriyle birlikte gelirler. Dolayısıyla, kültürler arasındaki bu farklılıklar, göçmeler ve yerel halk arasında bir gerilime veya çatışmaya neden olabilir. Bu nedenle, sınırların korunması ve göçmenlere kapatılması gerektiğini savunanlar, büyük göçlerin kültürleri bozacağı, büyük gruplar halinde gelen göçmenlerin ulusal kimliğe bir tehdit olacağı öncülünden hareketle, mevcut kültürü korumak için, başka kültürlerden gelenlere sınırların kapalı olması gerektiğini iddia ederler.

Kültürün korunması nedeniyle sınırların göçmenlere kapatılması gerektiği düşüncesi birkaç nedenle görece zayıf bir argümandır. Bu çalışmada bu argümanların zayıflığı tartışılacaktır. Öncelikle, göç dalgası ne denli büyük olursa olsun, ev sahibi ülkenin ayırt edici kimliğini tanımlayan özellikler ve uygulamalar, göçmenlerin daima o ülkede yabancı olduğunu hatırlatır. Hatta göçmenleri yabancılaştırır ve dışlar. Bu kültüre sahip olmayan ve egemen dile yeterince hakim olmayan göçmenler, kamusal alanda iş yaşamına katılsalar da, yaşam alanları gettolara sıkıştırılmıştır. Gettolar onlar için bir tampon mekanizması işlevini görmektedir. Burada ne kendi kültürleri ne de egemen kültür tek başına hakimdir. İki kültürün senteziyle yepyeni bir kültür doğar. Bu yeni kültür de mevcut kültür üzerinde etkili olacaktır ama bu etki iddia edilenden daha az ve yavaştır çünkü merkezde değil, gettolarda hüküm sürmektedir. İkinci olarak,

sadece göç ile bir kültürün bozulması düşüncesinin tam aksine, göç almadan da kültür değişebilir. Coğrafi koşullardaki değişimin, toplumsal hareketlerin, nüfusun, siyasi yapının, bilimin ve teknolojinin değişimi kültürel değişimi de tetikler. Bir kültür zaman içerisinde, başka kültürlerden hiç etkilenmeden de kendi içinde farklılaşabilir. Yani kültürün korunması argümanını savunarak sınırlarını göçmenlere kapatan ev sahibi ülkenin de kültürünün göç almadan değişmesi mümkündür. Üçüncü olarak, mevcut kültürün yeni bir kültürle temas etmesi, onunla kaynaşması ve değişmesi, zorunlu olarak olumsuz değildir. Kültürün bozulmasının tam aksine farklı kültürlerin bir araya gelmesi faydalı olabilir. Birden fazla kültür içerisinde yaşayan insanlar yeni fırsatlara sahip olabilirler. Farklı kültürlerle bir arada yaşamak, onları deneyimlemek bakış açılarını da zenginleştirir. İnsanların ufuklarını genişletme, farklı değerleri, inançları ve yaşam şekillerini tanıma, evrensel değerler ve inançlar içinde toplu yaşama fırsatı sunar. Son olarak, göçmenlerin yaşam hakları söz konusu olduğunda, kültürün korunması argümanı yaşam hakkından baskın olmamalıdır. Dolayısıyla, kültürlerin oluşumu, korunması çok değerli olsa da, göçün doğrudan ve hızlı bir biçimde kültürü yozlaştırıcı bir etkisinin olmayacağı; ayrıca masum insanların yaşam hakkının öncelikli olduğu düşüncesi bu çalışmada savunulacaktır.

Anahtar kelime: Küreselleşme, Kimlik, Kültür

İNSAN KLONLAMANIN ETİK BOYUTU

ÖMER CERAN

Ankara Üniversitesi, SBE, İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı doktora öğrencisi

1953'te DNA'nın keşfi¹ ve bunu takip eden gelişmeler birçok ahlâkî tartışmanın başlamasına neden olmuştur. Teknolojideki ilerlemeler artık canlı bedeni ve yaşamıyla ilgili pek çok müdahaleye imkân vermektedir. Bilhassa genetik ve teknolojik alandaki gelişmelerin ortaya çıkardığı ahlâkî tartışmalar, genel olarak 'canlı etiği' anlamına gelen biyoetiğin konularıdır. Geniş bir konu yelpazesi olan bu alan yeni gelişmelerle beraber yeni tartışmalara da gebe dir.

Biz bu çalışmada öncelikle insan klonlamanın ahlâkî yönü üzerinde duracağız. Daha sonra dinin, bilimdeki hiçbir ilerlemenin önünde bir engel olarak yorumlanamayacağını/yorumlanmaması gerektiğini açıklamaya çalışacağız.

Biz bilgiden yoksun yaşayamayız. En temel ahlâkî seviyede, gündelik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik maddi olup bitenleri bildirenlerden, en yüce, batınî olduğu düşünülenlere dek bilgilerin bizleri taşıdığı nihai hedef ahlâktır.² Ahlâkî bir değer olan erdem olmasa insanlar mutlu bir şekilde bir arada yaşayamazlardı.³ Zira neyin iyi, neyin kötü olduğu hakkında ortak bir anlayış bulunmasaydı insanlar arasında düzen ve huzur olmazdı.⁴

Evrenin düzeni ahlâkın esası olan iyilik üstüne kuruludur.⁵ Nesnelerin doğası iyilerin iyilere zarar vermesine asla izin vermez.⁶ "İyi, talebin karşılanmasıdır"⁷ şeklinde pragmatik bir bakış açısıyla iyiliği faydaya indirgeyerek insan klonlama konusuna, ahlâkî olarak fayda ve zarar açısından yaklaşabiliriz. Bir hususun ahlâkî olup olmadığını, onun iyi ya da kötü olduğu yargısıyla değerlendiri-

-
- 1 <https://www.yourgenome.org/stories/the-discovery-of-dna> adresinden alındı.
 - 2 Teoman Duralı, *Aristoteles'te Bilim ve Canlılar Sorunu*, (İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995), s. 10
 - 3 Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2014), s. 35
 - 4 Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, (İstanbul: Ötüken Yay., 1998), s. 18
 - 5 Teoman Duralı, age, s. 10
 - 6 Seneca, *Tanrısal Öngörü*, çev. Çiğdem Dürüşken, (İstanbul: Kabalıcı Yay., 1997), s. 37
 - 7 Celal Türer, *William James'in Ahlak Anlayışı*, (Ankara: Elis Yayınları, 2005), s. 97

yorsak bu konunun da öncelikle iyi ve kötü tarafları ortaya konmalıdır. İyideki fayda iki şekilde olur: Birincisi, bir zararın giderilmesi, diğeri de bir yararın temin edilmesidir.

İnsan klonlamak teknik olarak ne kadar mümkündür? Klonlama fiziki özelliklerin yeni bir canlıya aktarılması anlamına geliyor. Burada öncelikle insan nedir sorusuna cevap aramamız ve bunu yaparken de insanın sadece fiziki bedeninden ibaret olmadığını göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Klonlanan insan ayrı bir ruha/hisse/akla sahip olması itibarıyla asla %100 klonlanmış olmaya cağıdır. Başka bir ifadeyle esasında o sadece fiziki özelliklerine başka bir insan tarafından karar verilmiş ayrı bir insan olacaktır. İnsanın karakteri üzerinde genlerden ayrı olarak onu karnında taşıyan annenin psikolojisinden, yediğı yiyeceklere kadar birçok durumun etkisi vardır. Sadece genlerin nakli bire bir aynı insanı asla vermeyecektir.

Klonlanmış insanda doğal yolla döllenmeden dolayı yeni canlıya geçen, ‘fiziki olmayan’ özellikler olmayacaktır. Şöyle ki çiftleşmede oluşan yeni canlıya her iki taraf da kendi bedenlerinden ayrılan parçayla sadece bir madde vermiş olmuyorlar. Onunla beraber o maddede, çiftleşme anındaki duygularının da etkili olduğu bir enerji de veriyorlar. Klonlanan insan için bu durumun bir olumsuzluğa yol açıp açmayacağını (en azından şimdilik) bilmiyoruz. Zira klonlamada doğal olana insan eliyle yapılan bir müdahale var.

Durum bu şekilde olsa bile asıl ahlâkî problemimiz hala geçerliğini korumaktadır. Başka birinin fiziki özelliklerinin nasıl olacağına bir başkasının karar vermesi ne kadar ahlâkîdir?

Öncelikle başka canlıya aktarılan genler hayatta olan canlı bir bireyden alındığı için yaşlanmış olacağından dolayı (eğer ifademiz doğru ise ikinci el olacağından dolayı) bu durum yeni canlıda erken yaşlanma başta olmak üzere bazı sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olacaktır.⁸ Buna hakkımızın olmadığı açıktır. Nitekim klonlanan canlılarda anormal fiziki büyüme ve karaciğer yetmezliği gözlemlenen durumlardan biridir.

Bu durum bile ahlâken sorunu çözmüş görünmüyor. Zira eğer tıp ve teknoloji bütün bunlara da çare bulursa ne olacak? Başka birinin fiziken daha yakışıklı ya da daha güzel olmasına başkasının karar vermesi niye kötü olsun?

Basit yarar mantığı ile öncelikle şu sorulara cevap bulmamız lazım. İnsan klon-

8 William S. Klung, Michael R. Cummings, *Genetik*, çev. ed. Cihan Öner, (Ankara: Palme Yayıncılık, 2003), s. 599

İlamamızdaki amacımız nedir? Bu bizim hayatımızda hangi olumsuzluğu gide-recek ya da bize ne katkı sağlayacak?

Bunlara bazı cevaplar üretebiliriz: Klonlama ya bir sağlık sorununun önüne geçmek için yapılır, (terapötik klonlama⁹) ya klonlayan insana ihtiyaç halinde uyumlu organ temin etmek gibi bir kaygıdan dolayı yapılır, ya da bilimin nereye kadar gidebildiğini görmek için yapılır.

Konuyu ahlâken değerlendirirken klonlanan insanın artık bağımsız bir birey ol-duğu gerçeğini göz önünde bulundurmak zorundayız. Dolayısıyla klonlanan in-sanın zararına olacak hiçbir keyfi duruma ahlâkî açıdan izin verilemez. Ondan menfaat temin etme anlamında bir amaç için bunun yapılmasını da ahlâken iyi olarak niteleyemeyiz. İnsanların bilimsel ilerlemeler için kobay olarak kullanıl-ması da insanlık onuruyla bağdaşan bir durum değildir. İnsan asla duygu ve düşünceleri olmayan bir makine gibi görülemez. Geriye kalan seçenek ise onun sadece klonlanan kişinin yararına olduğu düşünülen bir durumda yapılmasıdır.

Bütün olumsuzluklar ortadan kaldırılırsa neden böyle bir şey yapılması?

Yukarda bahsedilen insanlık onuru bizi işin dinî boyutuna götürmektedir. İnsana bir onur atfeden öncelikle dinî inançlardır. Dolayısıyla insan üzerindeki her türlü faaliyette ona saygı, dinlerin ahlâkî öncülü olmuştur.

Biyoetiğin alanına giren bazı konular bazı dinî gruplar tarafından (Roma Ka-tolik kilisesi gibi¹⁰) kesin bir şekilde reddedilmiş ve yasaklanmıştır. Dinî bir hassasiyetle konulan bu yasağın/yasakların bu tür çalışmaları durdurmayaacağı gerçeğini kabul etmemiz gerekiyor. Zira bunlar bütün bilim çalışanlarına hitap eden yasaklar değildir. Bu, sadece bir grubun hakikate ve ilerlemeye gözlerini kapatmasıdır. Modern çağda din asla orta çağdaki gibi bilimin ilerlemesinin önünde bir engel olarak yorumlanmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Biyoetik, insan klonlama, etik değerler.

Bibliyografya & İleri Okumalar

Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2014.

9 http://www.journalagent.com/adlitip/pdfs/ADLITIP_21_2_31_45.pdf adresin-den alındı.

10 http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdlife/documents/rc_pa_acdlife_doc_30091997_clon_en.html adresinden alındı.

Duralı, Teoman. Aristoteles'te Bilim ve Canlılar Sorunu, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995.
Güngör, Erol. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, İstanbul: Ötüken Yay., 1998.
Seneca, Tanrısal Öngörü, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı Yay., 1997.
William S. Klung, Michael R. Cummings, Genetik, çev. ed. Cihan Öner, Ankara: Palme Yayıncılık, 2003.

Ed. Berna Arda, Vardit Rispler-Chaim, Islam And Bioethics, Ankara, 2012.

Ed. John Woodward, The Ethics of Human Cloning, U.S.A.: Thomson Gale, 2005.

T. A. Brown, Gene Cloning And DNA Analysis an Introduction, West Sussex: Wiley-Blackwell, 2010.

National Bioethics Advisory Commission (NBAC), Cloning Human Being, 2Vols. Rockville, MD: Government Printing Office, 1997.

Web Kaynakları

<http://www.journalagent.com/>

<https://www.yourgenome.org/>

<http://www.vatican.va/>

GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA ETİK SORUNLAR: FEMİNİST BİR YAKLAŞIM MÜMKÜN MÜ?

Dr. Öğr. Üyesi EMEL COŞKUN

Sosyoloji Bölümü, Düzce Üniversitesi

Göç çalışmaları, özellikle Batı Avrupa ülkeleri 1970'lerden itibaren istenmeyen göçü kısıtlayıcı politikaların uygulanmasına paralel olarak gittikçe politikleşen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, uluslararası göçün politikleşmesi çağdaş göç akımlarında küreselleşme, hızlanma, çeşitlenme ve kadın(sı)laşması (*feminisation*) ile birlikte en güçlü eğilimlerden birisi olarak görülmektedir (Castles vd., 2009). Türkiye'de de göçle ilgili araştırmaların sayısı özellikle 1990'lardan itibaren göçün çeşitlenmesi ve Suriye savaşının ardından gelen mülteci akını ile hızla artmıştır. Göç, göçmen ve mültecilerin ulusal ve uluslararası politika alanında önemli bir gündem haline gelmesi, bu alanda araştırma-ya ayrılan kaynakların ve dolayısıyla akademinin bu alana ilgisinin artışı da beraberinde getirmiştir. Nitekim göç ve mülteci hareketleri sadece çok disiplinli akademik amaçlı araştırmaların yapıldığı bir alan değil, devletlerin ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) de çoğu zaman tarama, kontrol, denetleme veya politika geliştirmek amacıyla yoğun araştırma faaliyeti yürüttüğü bir alandır. Göç araştırmaları genellikle, göçmen ve sığınmacıların sayısı, demografik profili, göç etme sebepleri, ekonomik ve toplumsal etkileri, göç sonrası yeniden sosyalleşme, kültürleşme süreçleri, istihdama katılım biçimleri, toplumsal uyum, sosyal ağlar ve kimlikler gibi çok yönlü konuları kapsamaktadır. Göç araştırmaları genellikle göçmen ve sığınmacıların sorunlarını görünürlüğüne ve politika geliştirmeye katkı sağlamak, ortak yararın inşasına hizmet etmek gibi amaçlara sahip olsa da bu araştırmalarda kullanılan yöntem ve sınırlılıklar çoğu zaman ya hiç tartışılmamakta ya da kısıtlı açıklamalar ile geçiştirilmektedir (Kümbetoğlu, 2014). Özellikle de göçmen ve sığınmacı kadınlarla yapılan (hatta çocukların dahil olduğu) araştırmalar, kullanılan yöntem yeterince açıklanmadığı için hem bilimsel bilginin üretimi hem de etik açıdan ciddi sorunlar barındırmaktadır.

Siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal değişime etkilerinin ötesinde göç, bireylerin sosyal konumlarının değişime uğradığı ve birçok yönden savunmasızlaştıkları bir değişime referans vermektedir. Vatandaş olmama durumu ve farklı yasal statülere sahip olmanın sonucu olarak, göçmen ve sığınmacılar sosyal haklara erişimi kısıtlanan, dil engeli, işgücüne katılım ve genel olarak eşitsiz sosyal ilişkiler yaşayan kırılgan bir gruptur. Bu kırılgan konum özellikle savaş, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, ayrımcılık, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik gibi sebeplerle göç etmek zorunda bırakılan göçmenler için daha da be-

lirgindir. Dolayısıyla araştırmacının etik konulardaki farkındalığı, araştıran-araştırılan hiyerarşisini minimumda tutma çabası ve etik konulara duyarlılığı çok daha önemli bir hal almaktadır. Özellikle de bağış yapan ve hizmet götüren STÖ'ler ya da denetleyen kamu kuruluşları tarafından ya da onlarla işbirliği içinde yürütülen araştırmalar mevcut hiyerarşiyi üretebilmekte ve 'araştırılan' sorgulayıcı olabilmektedir. Düzensiz ve güvencesiz olarak yaşamını sürdürmek zorunda kalan göçmenlerin ekonomik, sosyal ya da hukuki yardım beklentisi ile söyleşilere katılması ve kendilerinden beklenen yanıtları verme çabası toplanan verinin güvenilirliği açısından da aynı derecede önemli bir sorundur.

Kuramsal çerçeve, araştırma sorusu, analiz birimi ve yöntemi, özetle bütün olarak araştırma tasarımı, araştırmanın etik sorunlarını kapsamaktadır. Örneğin göçün ekonomi odaklı kuramsal çerçevesi, zorunlu ve gönüllü göç ayrımı, 'yabancı', 'kaçak', 'yasadışı', 'zenci' gibi kavramların kullanılması, göçmenleri suçlayıcı ve ayrımcı söylemi yeniden üretme riski taşımaktadır. Araştırma tasarımının uygulama aşamasında ise benimsenen veri toplama araçlarıyla ilgili etik sorunlarının yeterince açıklanmaması da önemli bir sorundur. Nitekim elde edilen bilgi kadar bilgi toplama araçları, bilgiye nasıl erişildiği de etik açıdan önemlidir. Sosyal araştırmalarda etik ilkeler temelde görüşülen kişilere ya da topluluğa zarar verilmemesi ve ortak faydayı gözetmesidir. Farklı amaçlarla tasarlanırsa dahi göç araştırmaları çoğu zaman politik çıkarlar ile kesişebilmekte, kimi zaman da otoriteler tarafından tespit ve kontrol amaçlı kullanılabilir. Araştırma bulguların paylaşılması aşamasında, araştırmanın bireylere ya da gruplara zarar verme riskini ya da kötü kullanım amacıyla kullanılabilmesini öngörmek de araştırmacının sorumluluğundadır. Bu anlamda görüşülenlerden alınan bilgilendirilmiş rıza (*informed consent*) da yeterli değildir çünkü görüşülenlerin bilgilendirilmiş rızası alınsa dahi ileride meydana gelebilecek olan zararları öngörmek araştırmacının sorumluluğudur.

Bu sorular çerçevesinde araştırmacı sadece bilgi toplayan ve sorgulayan kişi değildir, aynı zamanda hiyerarşi ve güç ilişkilerinin bulunduğu karmaşık araştırma sürecinde görüşülenlerle etkileşime giren kişidir. Kümbetoğlu'nun (2014) işaret ettiği gibi özellikle kadınlarla görüşmelerde araştırmacı hiyerarşiyi en aza indirmeyi amaçlayan eşitlikçi, katılımcı ve sömürücü olmayan bir araştırma sürecinin parçası olmalıdır. Nitekim feminist araştırmacılar geleneksel yaklaşımda kurulan araştırmacı-araştırılan ilişkisinin karşılıklı (*reciprocity*) olmayan yapısına ve yarattığı güç ilişkilerini eleştirmektedir (Oakley, 2016). Bu sorunlar etrafında, göç araştırmalarında feminist bir yaklaşım benimsemek nasıl mümkün olabilir? İşte bu sunumda, etik ilkelerin göç araştırmalarında uygulanabilirliği, araştırmacının göçmen ve sığınmacı kadınlarla yaptığı ampirik araştırma deneyimleri ve toplumsal araştırmalarda feminist bir yaklaşım çerçevesinde tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Göç çalışmaları, mülteciler, araştırma etiği, yöntem, feminist yaklaşım

Kaynakça

- Castles, S., de Haas, H. ve Miller, M. J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Fifth Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kümbetoğlu, B. (2014). Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar ve Tartışmalar* içinde, S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin-Öner (ed). İstanbul: İletişim Yayınları. ss.49-88.
- Oakley, A. (2016) Interviewing Women Again: Power, Time and the Gift. *Sociology*, 50 (1), ss.195-213.

ANLATILARIN ÇATIŞMASI: ETİKTEN POLİTİĞE

Dr. E. MURAT ÇELİK

Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü

Alasdair MacIntyre *Erdem Peşinde* başlıklı kitabında öznenin kimliğinin oluşumunda anlatının önemi üzerinde durur. Anlatı zamansallık içinde değişiklik gösteren öznenin özdeşliğinin taşıyıcısıdır. Daha sonra Paul Ricoeur tarafından geliştirilecek olan “Anlatısal kimlik/özdeşlik” kavramı bu noktada ortaya çıkar. Anlatısal kimlik zaman içinde farklı durumlarda beliren öznenin –bir bütünlük içinde kavranabilmesini sağlar. Bu bütünlük sayesinde özne hem kişisel tarihindeki edimlerinden hem de bu edimlerin bir bütünü olarak kavranabilecek hayatından sorumlu tutulabilir. Anlatısal yapı edimleri, hayatı ve bu edimlerin faili, bu hayatın yazarı ve ana karakteri olan özneyi kavranabilir bir şekle sokar. Tikel edimler belli bir ereğe yönelmiş hayat anlatısının içinde anlam kazanır ve bu anlamlılık durumu failin hesap verebilirliğinin ön koşuludur. Hesap verebilirlik ise etiğin ön koşuludur. Dolayısıyla anlatısal yapı MacIntyre için etiğin temelinde yer alır.

Ne var ki özne sadece kendi hayatının yazarı ve ana karakteri değildir. Aynı zamanda birçok başka anlatıda yan karakter ve eş-yazar olarak da yer alır. Özne dünyaya geldiği anda farklı katmanlarda birçok anlatının içinde bulur kendisini. Çevresindeki diğer öznelerin hikayeleri, aile hikayeleri, içine doğduğu kabilenin/cemaatin/ulusun hikayeleri öznenin istese de istemese de kimliğini ve kişisel hikayesini bir noktaya kadar belirlerler. Kendi seçmediği, içine fırlatıldığı hikayeler tarafından belirlenen özne fail olduğu kadar mağdurdur da. Faillik-mağdurluk ilişkisi MacIntyre’a göre diyalektik bir ilişkidir. Özne bir yan karakter olarak içinde yer aldığı anlatıları etkileyebilir, değiştirebilir. Diğer bir deyişle özne bu anlatılar içinde sadece bir yan karakter değil aynı zamanda bu anlatıların eş-yazarıdır. Fakat başka özneler de eş-yazar olarak öznenin öyküsüne sızır ve öykünün gidişatını değiştirebilirler. Bu durumda özne yine mağdur konumuna itilir. Özne faillik ve mağdurluk arasında gidip gelir. Çakışan hikayeler aynı zamanda çatışan hikayelerdir. Çatışmanın kazanımı hikayenin veya hikayelerin ne yönde ilerleyeceğini de belirler. Kendi hikayesini iyi ve güzel bir ereğe doğru ilerletmek isteyen özne kendisini hiç de istemediği, temel ereğiyle çelişen bir hikaye içerisinde bulunca ne yapabilir? Paul Ricoeur için bu sorunun cevabı kendimizi içinde bulduğumuz hikayeyi iyiye ve güzele doğru olacak şekilde yeniden şekillendirmeye çalışmaktır. Bu çaba gerek Ricoeur için gerekse MacIntyre için etik bir çabadır.

Benim burada iddia edeceğim şey ise yukarıda bahsettiğimiz çabanın etik bir

aba olmaktan öte politik bir çaba olduğudur. Özne kendini içinde bulduğu hikayeleri iyiye ve güzele doğru olacak şekilde yeniden yazma mücadelesine girdiğinde politik bir eylemliliğin içine girmiştir. Özellikle öznenin kişisel anlatısını çerçeveleyen st-anlatıları (ulusal anlatılar/cemaat anlatıları vs.) belirleme çabası saf bir etik çaba olarak görülemez. Daha da ötesi, öznenin iyiye ve güzele doğru kurmaya çalıştığı kişisel öyküsü bu st anlatılar tarafından kısıtlandığı / belirlendiği için etik çaba politik çaba olmadan çok da işlevsel olmayacaktır. İyi ve doğru bir yaşama giden yol etik eylemliliğin olduğu kadar politik eylemliliğin de topraklarından geçmek zorundadır. zerinde çokça tartışılan “anlatısal etik” kavramının yanına “anlatısal politika” kavramını tam da bu noktada ekleyebiliriz.

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSANLIĞIN KRİZİ: VAR OLMA SAVAŞI, DEĞERLER VE BENLİK

Dr. VOLKAN ÇİFTECI

Araş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ)

Yüzyıldan uzun süredir devam etmekte olan makinelerin yükselişi, bizleri yapay zekânın (YZ) çağına getirmiş durumda. İnsan zekâsıyla boy ölçüşemeyecek makineler, bizler için –ara sıra küçük teknik problemler yaratsalar da– bir sorun oluşturmak şöyle dursun, aksine, hayatımızı kolaylaştıran icatlar oldular. Başka bir deyişle, makineler, her zaman insanın sadık hizmetkârları, hatta köleleri konumundaydılar ve halen öyle olmayı sürdürüyorlar. Ancak, işler her an tersine dönebilir. YZ çağında insanlar, hayatları çok kolaylaşmakla birlikte, yeni meydan okumalarla ve tehditlerle karşılaşabilirler. İnsanın yapacağı son icat olmasından korkulan YZ, zekâ seviyemizin çok ötesine geçip (“teknolojik tekillik”) “yapay süper zeka”ya (YSZ) dönüşebilir. Bizim, hiçbir şekilde anlayamayacağımız böyle bir yaşam formu karşısındaki konumumuz, bir karıncanın bir insan karşısındaki konumuna benzeyebilir. Bu durumda, YZ’nin gerçekleşmesi bizim için “toplu intihar” (*omnicide*) anlamına gelebilir. Bu görüşü savunan makineleşme karşıtlarına (*Luddites*) göre YZ, herhangi bir amacı olmayan tam anlamıyla kötücül bir yaşam formuna dönüşebilir veya insanın amaçlarıyla uyuşmayan farklı amaçlar geliştirebilir. Bu da, YZ’nin gelecekte insanları köleleştirmesine veya gereksiz görüp tamamen ortadan kaldırmak istemesine yol açabilir. Bu nedenle bu görüştekiler, gelecekteki her türlü olası kazanca rağmen, YZ çalışmalarından bir an önce vazgeçilmesi gerektiğini düşünür. Ancak böyle bir beklenti şu soruyu sormamıza neden olur: Yapılacak olan şey, bir canlı formunun ortaya çıkmasını engellemek olacağı için, teknolojik kürtajdan ne kadar farklıdır? Bu ahlaki açmaza çözüm ararken, YZ’nin tam anlamıyla iyi olma ihtimalini göz ardı edemeyiz. İnsan dostu YZ olasılığı düşünüldüğünde, YZ’nin gelişimine karşı çıkmak, onun ilerideki tüm ahlaki açmazlara bizim için çözüm bularak, insanların keyifli bir hayat yaşamasına ve gerçek mutluluk durumuna ulaşmasına engel olmak anlamına gelecektir. Peki, öyleyse bu engelleme ahlaki olarak doğru veya iyi bir eylem olarak değerlendirilebilir mi? Dijital Ütopya savunucuları bu soruya “hayır” cevabını verecektir. Onların, YZ’nin tam anlamıyla iyi, amaçlarının da bizimkilerle uyumlu olacağı konusundaki güvenleri tamdır; onlar bu nedenle, YZ’yi kozmik evrimdeki bir sonraki basamak olarak görüp kucaklarlar. Bu konuşmada, makineleşme karşıtları gibi YZ’nin gelişimini engellemenin mi yoksa dijital ütopya savunucuları gibi onunla ilgili çalışmaları devam ettirip onu kucaklamanın mı ahlaki olarak doğru bir eylem olduğu kısaca ele alınacaktır. Yapılacak olan tercih, insanlığın gelecekteki varlığı bu seçime bağlı

görüldüğü için çok hassas bir konudur. İlk durumun gerçekleşmesinin ne kadar ahlaki olarak doğru ve insanlığın yararına olduğu tartışıldıktan sonra ikinci durumun gerçekleşmesi sonucu bizleri nelerin beklediği üzerine çeşitli şaşkınlık verici senaryolar ele alınacaktır. Şöyle ki, YZ çağında ortaya çıkması olası olan, başta YSZ, “zihni bilgisayara yüklemek” (*mind-uploading*), “sanal gerçeklik” (*metaverse; simulated reality*) ve “kovan zihin” (*hive mind*) gibi durumlar ele alınacaktır. Daha sonra, bu durumların, insan, benlik, özgür irade, iyi-kötü, ölüm, intihar, kamusal/özel ayrımı, ölümsüzlük, sonsuz ceza/mükâfat gibi önemli etik kavramların anlamlarını nasıl değiştireceği ele alınıp bu kavramların yeniden değerlendirilmesi gerektiği gerçeğine dikkat çekilecektir. Ayrıca, benlik hırsızlığı, (benlik kopyalaması/çoğaltılması sonucu oluşabilecek) kimlik karmaşası, dijital kölelik, özele dair her şeyin yok oluşu, insandan farklı bir zeki varlıkla aynı statüde olmanın yaratacağı karışıklık, Tanrı’ya benzer bir konuma yükselebilecek YSZ karşısındaki insanın çaresizliği ve buna benzer yeni ahlaki ve hukuki sorunlar ele alınacaktır. Son olarak, YZ’nin gelişimini destekleyip gelecekte bizimle birlikte var olmasını istememiz durumunda, iki noktanın önemine vurgu yapılacaktır: birincisi, ona kendi ahlaki doğrularımızı aşilayarak bunları bizim çıkarımıza daha da geliştirmesini beklemektir; ikincisi ise, onun amaçları ile bizimkilerin aynı olacağından emin olmaktır. Bitirirken, 2017 yılında düzenlenen “Asilomar Yararlı YZ Konferansında” (*Asilomar Conference on Beneficial AI*) bu konuda önde gelen düşünür ve YZ araştırmacılarının büyük bir uzlaşıyla kabul ettiğı “Asilomar YZ ilkeleri” dinleyicilerle paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, varoluş, benlik, kriz, etik

İMAJ, POST-TRUTH VE VASATIN HAKİMİYETİ

AHMET EKER

Ankara Üniversitesi SBE Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora

İmaj çağdaş toplumların temel unsuru haline gelmişken toplumların bir hakikate katlanabilme ya da Badiou'nun deyişiyle hakikate sadakat gösterebilme cesareti ortadan kalkmaktadır. Özellikle çağdaş toplumları bir arada tutan temel doku hakikat talebinden aşikâr biçimde bir enformasyon yığını talebine doğru kaymaktadır. Bu koşullar altında dilin olgular, hakikatler ve gerçeklere, herhangi bir atıftan yoksun olduğu bir niteliği ifade eden unsurla, post-truth olarak ifade edilen kavramla, karşılaşmaktayız. Mevcut post-truth kavramsal-laştırmasında dil, hakikat ve gerçeklere gönderme yapmaksızın uygulamaya konan stratejik bir medium olarak yürürlüğe sokulmaktadır. Böylece post-truth bir iletişim ortamında ifadelerin hakiki değerine ya da olgusalılığına (facticity) bakmaksızın, belirli bir durumda her ne işe yarar ve arzu edilen sonucu üretebilirse onu söylemek temel bir iletişim stratejisi haline gelir. Bu nedenle post-truth bir iletişim ortamında birinin söylediklerine dair sorumluluk ve ifadelerin gerçeklerle desteklenmesinin gerekliliği ortadan kalkmaktadır. Böyle bir iletişim ortamı toplumsal anlam dünyası için kurucu bir niteliği barındırmaktadır. Bu kurucu niteliği pozitif bir biçimde anlamak yerine çağın olanaklı tüm farklı bilgi türleri üzerinde tahakküm kuran ya da bir şeyin tek bir unsurunun çağın diğer tüm nitelikleri üzerinde baskın hale geldiği bir aşınmaya işaret eden niteliğiyle ele almak elzemdir. Bu aşınmanın belirginleşmesi 'vasatın egemenliği' olarak adlandırdığım bir toplumsal anlam repertuarını ortaya çıkartmaktadır. Bu aşınma Ralph Keyes'in *Hakikat Sonrası Çağ* ya da beyaz yalan dostu bir çağ olarak tanımladığı post-truth dünyasının temeli olarak ele alınmaktadır. Böyle momentte post-truth icracılarının çoğunun doğruluğa önem verilmeyen bir toplumsal bağlamanın ürünü olduğu söylemek mümkündür.

Foucault ekseninde düşünülürse doğru bir hakikat siyasetinin üretilmediği bu noktada post-truth icrası, yalan ve yanlış siyasetin kurucusu olarak kodlayan temel bir karakteri imlemektedir. İmaj ve post-truth arasındaki ilişki ise belirli türden kanı ya da belirli bir kanaat siyaseti sonucu ortaya çıkmaktadır. İmajların toplumsal imgelem dünyasını belirli tarzda organize eden bir ilişkiyi tesis ettiğini düşündüğümüzde post-truth kavramının da bir ilişkisizlikten ziyade belirli türden bir ilişkinin dolaşıma sokulması, meşruiyet kazanması olduğu düşünülmelidir. Belirli türden bir imaj siyasetinin ürettiği post-truth rejimi içinde toplumsal anlam repertuarı ekseninde enformasyon veya bilginin toplumsal olanağı iptal edilmektedir. Böylece toplumsal tahayyülün bir biçiminin askıya alındığını ileri sürmekteyim. Bunu ise şimdiki anın cazibesi

içinde askıya alınan bir gelecek ve toplumun tüm arzusunun belirli bir arzuya ikame edildiği bir itki şiddeti olarak adlandırmayı öneriyorum. Şimdiki anı bir itki şiddeti olarak düzenlemekte imajlar en etkin düzeneklerdir. Bu nedenle bir imaj düzeneği çerçevesinde seferber edilen toplumsal tahayyül, duygulara hitap etmeyi amaçlayan abartılı karakterler ve heyecan verici olaylar ile organize edilen dramatik bir filmin finali gibi, her şeyin bütün unsurlar ve sonuçlarıyla ortada olduğu fakat imaj düzeneğinin şimdiki zamanı ele geçirdiği bir itki şiddeti olarak karşımıza çıkar.

İmajların bu sıra dışı karakteri belirli bir hız yani gelip geçicilik içinde gerçekleştiğinden şimdiki anın temel karakterinin belirlendiği toplumsal tahayyül temel bir tutarsızlık tehlikesine maruz kalmaktadır. Bu hız tarihsel dönüşümlerden teknik değişimlere ve iletişimin, aktarımın hızından hatta insanların birbirleriyle bağlantılar kurma hızına kadar tüm toplumsal alana sirayet etmektedir. Şeyler, imajlar ve ilişkiler böylesine çabuk dolaşıma girdiği içindir ki bu tutarsızlığın kapsamını ölçecek zamanımız bile yoktur. Bu nedenle hız bir tutarsızlık maskesi olarak işlev görürken şimdiki zamanın cazibesi düşünceye ait bir zaman inşasını geleceğe miras bırakır. Bunun nedenini ise toplumsal ufkun hem etik hem de epistemolojik bir problemi belirginleştiren post-truth bir moment tarafından ele geçirilmesi olarak yorumlamaktayım. Dolayısıyla bu moment toplumun kendini kendine yansıtan bir post-truth imajlar düzeneğinin kurulmasına imkan tanır. Bu ise öznel deneyimin oluşturduğu tikel tutarlılıkta kurulan belirli bir kanaat biçiminin toplumsal siyasal hayattaki ortak bir kanaate denk gelmesi ile olanaklı hale gelmektedir. Bu aşamada ise hem öznel hem de nesnel düzey olmak üzere Badiou'nun kavramsallaştırmasıyla bir '*kanaat mutabakatı icadı*' söz konusu olmaktadır ve bu kanaat mutabakatının vasatın hakimiyetini gün yüzüne çıkarttığını düşünüyorum.

Anahtar Kavramlar: Söylem, İmaj, Etik, Hakikat, İletişim, Belirsizlik

Kaynakça

- Arendt, Hannah, *Siyasette Yalan* çev.: İmge Oranlı, Berfu Şeker, Sel yay., İstanbul, 2018
- Badiou, Alain, *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, çev.: Tuncay Birkan, Metis yay, İstanbul, 2016
- Badiou, Alain, *Sonsuz Düşünce*, çev. Işık Ergüden ve Tuncay Birkan. Metis Yayınları, İstanbul, 2012
- Badiou, Alain, *Tarihin Uyanışı*, çev. Murat Erşen, Monokl, İstanbul, 2011
- Foucault, Michel, *Doğruyu Söylemek*, çev.: Kerem Eksen, Ayrıntı yay, İstanbul, 2017
- Foucault, Michel, "Omnes et Singulatim; Siyasi Aklın Bir Eleştirisine Doğru",

- çev.: O. Akınhay, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014
- Foucault, Michel, “Hakikat ve İktidar”, Çev.: O. Akınhay, *Entelektüelin Siyasi İşlevi* içinde, çev.: I. Ergüden ve F. Keskin, O. Akınhay Ayrıntı Yayınlar, İstanbul, 2000
- Fromm, Erich, “Özgürlük, Gerekircilik, Seçenekçilik” *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* içinde, çev. Yurdanur Salman, Nalan İçten, İstanbul: Payel Yayınevi, 1990
- Giroux, Henry A., *Toplumsalın Alacakaranlığı; Kullanılıp Atılabilirlik Çağında Yeniden Dirilen Topluluklar*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018
- Hewlet, Nick, *Badiou, Balibar, Ranciere: Özgürleşmeyi Yeniden Düşünmek* çev.: H. İlksen Mavituna, Metropolis yay., İstanbul, 2018
- Keyes, Ralph, *Hakikat Sonrası Çağ*, çev.: Deniz Özçetin, Tudem Yay., Ankara, 2017
- Max, Horkheimer, “Çatışan Reçeteler” *Akıl Tutulması* içinde, Çev. Orhan Koçak. İstanbul: Metis Yayınları, 2002
- Mills, C. Wright, “Are We Losing Our Sense of Belonging?” in *The Politics of Truth: Selected Writings of C. Wright Mills* / Selected and Introduced by John H. Summers, Oxford University Press, New York, 2008
- Platon, *Küçük Hippias*, Toplu Diyaloglar I, Çev.: Pertev Naili Boratav, EOS Yayınevi, Ankara, 1982
- Sawyer, Michael. E., Post-Truth, Social Media, and the “Real” as Phantasm. In *Relativism and Post-Truth in Contemporary Society*, Palgrave Macmillan, Cham, (pp. 55-71), 2018

TIP ALANINDA GENOM DÜZENLEME VE ETİK PROBLEMLER

SERAP ERGİN ASLAN

Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi

SAADETTİN KEREM ASLAN

Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi

Genom düzenlemesinin modern yöntemleri (ZFNs¹, TALENs² und Crispr-Cas9³) son zamanlarda oldukça tartışmalı hale gelmiştir. Genom düzenleme uygulamaları henüz emekleme aşamasında olmasına rağmen, bu yöntemler oldukça ümit vericidir. Bir yandan gen terapisi ile ciddi kalıtsal hastalıkların tedavi edebileceği hatta önlenebileceği umudu yükselirken, öte yandan bu teknolojilerin uygulamalarının sonucunun kesin olarak tahmin edilemez ve riskli olması pek çok etik ve hukuki sorunu da beraberinde getirmektedir. Güvenli ve toplum tarafından kabul edilebilir bir kullanım için, genom düzenlenmesinin modern yöntemlerinin potansiyel riskleri disiplinler arası ve disiplinler bağlamında bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bunun yanı sıra bu tekniğin genom düzenleme uygulamalarında kullanılmasının etik ve hukuki sınırları, bilgilendirilmiş bir sivil toplum için genom düzenlemesinin yararları, riskleri ve olası etkileri hem tıp ve doğa bilimcileri hem de etik, hukuk ve sosyal bilimciler tarafından tartışılmalıdır.

Bu bildiride amacımız öncelikle kapsamlı bir envanter sunmak ve genom düzenlemesinin etik tartışmalardaki önemli argümanları sıralamak olacaktır. Bunu yaparken, öncelikle insan germinde genom düzenlemesinin potansiyel kullanımı etik açıdan değerlendirilmelidir. Normatif soruları ve argümanları tartışmadan önce, hangi genomun düzenlendiği, nasıl çalıştığı ve ne için kullanılabileceği (uygulama alanları) kısaca ele alınmalıdır.

Genom düzenleme, bir hücrenin, bir dokunun veya bir organizmanın genomunda hedefli bir müdahaleye izin veren yeni moleküler biyoloji yöntemlerine topluca atıfta bulunur. Bu bağlamdaki müdahaleler, tek tek baz çiftlerinin veya dizilerinin spesifik olarak çıkarılması, eklenmesi veya değiştirilmesi, böylece genomun bu anlamda *düzenlenmesidir*.

Modern genom yöntemlerinin kullanımı sadece somatik hücrelerle sınırlı değildir. Yöntem bunun yanı sıra araştırmacıların, canlı hücrelerdeki ve organiz-

1 Zinc Finger Nucleases

2 Transcription Activator-Like Effector Nucleases

3 Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats/CRISPR associated Protein9

malardaki genleri kalıcı olarak değiştirmelerine de olanak verir ve gelecekte, genetik hastalıkları tedavi etmek için insan genomunun belirli lokasyonlarındaki mutasyonları düzeltmelerini de sağlayabilir. Gelecekte bu tür yöntemler kalıtsal hastalıkların öncekinden daha iyi tedavi edilmesine yardımcı olabilir.

Tıbbi uygulama bakımından ve özellikle de etik ve yasal açıdan ayrı bir önem taşıyan nokta ise somatik gen terapisi ve germ hattı (germline) müdahaleleri arasındaki ayrımdır. Somatik gen bağlamındaki uygulamalar etik açıdan bir problem oluşturmazken, insan germ hattına müdahale bağlamında genom düzenleme kullanımı günümüzde neredeyse oybirliğiyle reddedilmektedir. Germ hattına müdahale ile ilgili etik tartışmalar altı başlık altında toplanabilir: 1) Risk argümanı, 2) Kaygan zemin argümanı (Slippery slope), 3) İnsan onuru, 4) Özerklik 5) Doğallık argümanı, 6) Adalet ve sağlık hakkı.

Her ne kadar genom düzenleme teknikleri hedefe yönelik müdahaleler vaat etse de insanlarda kullanımları hâlâ önemli riskler ve olası yan etkiler taşımaktadır. İnsan germ hattı içerisindeki genetik müdahalelerin yararlarını ve risklerini güvenilir bir şekilde değerlendirme ve tartma konusundaki mevcut olanaklar sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, germline müdahalelerinin etik ve yasal sınırları normatif olarak değerlendirilmelidir.

Genetik düzenlemeye yönelik prosedürler sadece hastalığı önlemek için değil, aynı zamanda gelecek nesillerde istenen belirli genetik özellikleri seçmek hatta selektif olarak üretmek için de kullanılabileceğinden, eleştirmenler “Slippery slope Argümanı” ile olası bir tehlikeye dikkat çekmektedirler. Bu bakımdan, tehlikeli bulunan bu yola bir kez girildiğinde, genetik düzenlemeye yönelik müdahaleler gelecek nesilleri “optimize etmek” için yükselen bir sosyal baskı aracına dönüşebilir.

Öte yandan tıp alanında yeni biyoteknolojik süreçlerin etik ve yasal olarak değerlendirilmesinde insan onuru ilkesi de önemli ve üst düzey bir ilke olarak kabul edilmektedir. “İnsan onuru argümanı” bağlamında insan yaşamının erken dönemlerinde genomun kullanılmasının, embriyonun onuruna zarar verdiği savunulmaktadır. Tartışmaya bu noktadan yaklaşan uzmanlar - açıkça veya örtülü olarak - embriyoların ahlaki bir statüye sahip olduklarını varsayarlar.

Yardımlı üreme teknikleriyle ilgili tıbbi etik tartışmalarda, özerkliğe saygı ilkesine de atıfta bulunmaktadır. Üreme özerkliği kavramı (reproductive autonomy) kuşkusuz yardımcı üreme teknolojileri konusundaki etik tartışmalardaki anahtar kavramlardan biridir. Germ hattına müdahale konusundaki tartışma, (gelecekteki) ebeveynlerin kendi kaderini tayin hakkı ve (gelecekteki) çocuğun özerkliği ile ilgili iki soruya odaklanır.

Ayrıca insanlarda genom modifikasyonunun uygulanmasına yönelik kategorik etik itirazlar, “insan doğası” değerine referansla da formüle edilir. Bazı eleştirmenlerin gözünde, genetik mühendisliğinin “yapay” prosedürü insan germ hattının doğal bütünlüğünü manipüle eder. Bu, eleştirmenlerin gözünde genom düzenleme müsaade edilemez bir sınır aşımıdır.

Genom düzenlemesi yoluyla germ hattına müdahalelerinin etik olarak değerlendirilmesinde ele alınması gereken son bir önemli husus da sağlık sisteminde adalet sorunu ve sağlık hakkı üzerindeki ahlaki ve hukuki-felsefi tartışmalardır. Bu argümanla birlikte en çok tartışılan konu ise genom düzenleme tekniğine adil erişim olanağıdır. Başka bir deyişle muhtemel yeni tıbbi seçeneklerin adil bir biçimde dağıtılmasının ve bunlara adil bir biçimde erişme hakkının hangi kriter ve/veya kriterler temelinde gerçekleştirilmesi gerektiği tartışmaların odak noktasını oluşturur.

Genom düzenlemesinin klinik olarak pratiğe taşınması henüz tam anlamıyla olanaklı olmasa da bu teknolojilerin etik, yasal ve sosyal boyutlarına dair gerek toplumsal gerek akademik tartışmalara olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Anahtar kelimeler: Genom düzenleme; Biyoetik; Crispr-Cas9

QUEER MEDİKALİZASYON MU, QUEER'İN MEDİKALİZASYONU MU: TIP ETİĞİ, ONTOLOJİ VE SOSYAL POLİTİKA

■ EZGİ NİLGÜN GÜNEY

Köklü geçmişi, ilerlemeci literatürü ve pozitivist temelleri ile tıp alanı karşımızda devasa bir bilgi birikimi ile durmaktadır. Bir yanda ise geçmişi çok eskilere dayanmasa da akademide yarattıkları ile, açtığı/ yeniden açtığı tartışmalar ile dallanıp budaklanan ve kendini hızla geliştiren queer teori durmaktadır. Bu sunum, tıp etiğini queer teori bağlamında yeniden ele alarak “beden” üzerinden etik bir tartışma yürütmeyi amaçlamaktadır. Bu etik tartışmanın bir meselesi ise sosyal politika olarak ortaya çıkmakta, teorik tartışmanın sağlık politikası temelinde nasıl biçimlendiği sunumun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, tıp etiğinde queer yaklaşımın imkânı ve/veya gereği sorunsallaştırılacaktır. Bedeni algılama ve tanımlama biçimindeki değişim ve dönüşüm düşünüldüğünde, müdahalenin tekrar tanımlanması ve sınırlarının konuşulması önemlidir. Dahası, bu tartışma yalnızca tıp etiği açısından değil birçok alan açısından önemlidir, ve disiplinler arası çalışmaya ve tartışmaya ihtiyaç duymaktadır. Tıp etiği tartışmalarının yahut tıp alanında herhangi bir tartışmanın, bilimsel çerçeve ve etiğin ne derece sosyal bir olgu olduğu da göz önünde bulundurularak, farklı alanlarla temas halinde bulunmazsa kendi paradigmasının dışına çıkması imkânlı görünmemektedir. Sunumda tıp etiğinde queer yaklaşımın imkânı ve/veya gereği sorunsallaştırılırken var olan paradigmanın kırılmasına gerek olup olmadığı, tıp etiğinin queerleşmesinin gerekliliği ve zorunluluğu, ve queer tıbbın mümkün olup olmadığı ve bunun yararları üzerinden tartışma yürütülecektir. Tıp kendini queerleştirmek zorunda mıdır, queer tıp mümkün müdür, yararlı mıdır? İnsan merkezilik ya da canlı merkezilik tartışmalarında bedensizlik ve queer kavramsallaştırmalar alanı nasıl etkiler, dönüştürür?

Sunumdaki tartışma var olan sağlık politikalarının revize edilmesi yahut ayrımcılığın altı çizilerek daha ‘kapsayıcı’ bir sağlık hizmeti verme amacıyla yapılabilecekler üzerine bir tartışmadan çok queer kavramının kapsayıcılık sorununu da temele alan bir bakış açısı çerçevesinde olayı ele alacaktır. Söz konusu tartışma yapılırken kürtaj, transfobi, ötenazi gibi pratiklerden çok, bedenin ve benliğin tanımlanması ve ihtiyaçları üzerinden ifade edilebilecek queer ontoloji ve bunun tıp alanının kendisi ile karşılaşması mesele edilecektir. Açıktır ki bahsedilen pratikler de sorulacak sorularla ilişkilidir, ancak gerek farklı alanların konular üzerine yaptığı tartışmaların çokluğu ve çeşitliliği, gerekse bu tartışmaların tek bir alan içinde dahi fazlaca tartışmalı konular olması dolayısıyla bahsi

geçen pratikler bu sunumun çerçevesi içerisine girmemektedir. Queer bedenin tanımlanış biçimi üzerinden queer özne ile queer'in öznesinin ayrımı yapılmaya çalışılırken, bu sorgulamanın ontolojik temellerinin altı çizilecek, queer bedenin sorgulanamaz ve tanımlanamazlığı ve bunun onu anlama pratiğimiz üzerinde etkisi medikalizasyon ve tıp etiği üzerinden ele alınmaya çalışılacaktır. Queer teori üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerin ve aktivistlerin son zamanlarda en çok tartıştığı konulardan biri transgender kavramı, ki bu bizi hem medikal bir problematiğe hem de queer'in öznesi üzerinden doğrudan ontolojik bir temelde yapılacak tartışmalara götürüyor. Bu tartışmaların farklı perspektiflerden değerlendirilmesine imkan sağlamak gayesiyle, ilk olarak queer bedenin ve bu bedenin ihtiyaçlarının tanımlanmaya çalışılması, devamında ise tıp alanının pozitivist ve ikili karşıtlıklardan oluşan tanımlayıcı ve ayrıştırıcı yapısı, geleneği, kavramları ve bunlardan doğru oluşturduğu etiğin oluşturduğu bağlamın çözümlemesi amaçlanmaktadır. Tartışmanın iki temel aksından biri tıbbın yüzlerce yıldır var olan beden ve benlik algısını değiştirebilir olup olmadığı ve bunun sonucunda tıp alanının neye dönüşeceği, ikincisi ise sağlıkta queer yaklaşımın sağlık hizmetine ulaşımında ne tür etkileri olacağı yönündedir. Bu biçimiyle hem alana ontolojik bir tartışma alanı açılmaya çalışılmakta hem de sağlık hizmetleri, var olan paradigmanın dışında bir bakışın imkanlı olup olmadığı üzerinden yeniden irdelenmeye çalışılmaktadır. Metaetik tartışma temüllerine uygun olarak açık ve net bir argüman sunmak ya da var olan bir olgunun araştırma sonuçlarının sunulmasından ziyade bu sunum, ihtimalleri konuşmak ve tartışmak gayesindedir.

TÜRKİYE’DE MÜHENDİSLİK ETİĞİNİN MEVCUT DURUMU: NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

HİLAL KANBER

*Makine Mühendisi, Yüksek Lisans Öğrencisi,
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı*

Toplumlar için yaşam kalitesini yükselterek sürdürülebilir bir dünya yaratmak elbette mühendislerin öncelikli görevidir. Mühendisler yararlı ve güvenli teknolojik ürün ve hizmetler üretirken teknik açıdan uygulanabilir, çevre ve sosyal yönden duyarlı, ticari açıdan makul çözümler sunmalıdır.

“İnsanın dünyayla ilişkisine aracılık eden ve bu anlamda bilimsel bilgiyi teknolojik bilgiye dönüştüren kişi olarak mühendisin insan yaşamına bu etkin müdahalesi; değer sorunlarını, bunları somutlayan etik eylemleri ve bu eylemlere dayanan etik ilişkileri de kaçınılmaz olarak ortaya çıkarır.” (1) Son yıllarda etik olmayan seçim ve davranışların sonucunda yaşanan teknolojik felaketlerin artması, profesyonellerin ve kurumların olduğu kadar mühendislik mesleğinin itibarına da zarar vermeye başlamıştır.

Sadece teknik yeterlilik konusuna yoğunlaşmış bir eğitim alan mühendislik öğrencilerinden, gelecekteki mühendislik uygulamalarını nitelikli olarak etik değerlendirmeye tabi tutmaları beklenmektedir. Elbette mühendislik fakültelelerinde alınan teknik müfredat ile sağlam mesleki bilgilere sahip olmak, mesleki uygulamaların “etik yönlerini ve sorunlarını” tahmin ederek tanıyıp analiz edebilmek için ön koşuldur. Fakat mühendislerin mevcut eğitim müfredatındaki yetersiz etik eğitimi içeriğine bakıldığında, meslek hayatları boyunca çok büyük bir hızla ilerleyen teknolojinin beraberinde getirdiği artan riskler karşısında doğru etik değerlendirme yapmalarını beklemek yanlış olacaktır.

Söz konusu yoğun ve teknik ağırlıklı bir müfredat içerisinde doğru etik değerlendirmeye olanak sağlamak için etik eğitimi nasıl planlanmalıdır? Özellikle son yarım asırda yurtdışında birçok üniversite, bu soruya yanıt vermek amacıyla en etkili yolları disiplinlerarası tartışmalar ile aramaktadırlar. Amaç öncelikle öğrencilerin etik algılarını geliştirmektir. Bunun için başta ABET olmak üzere çeşitli ülkelerden üniversite akreditasyon kurulları, ülkemizde de MÜDEK, birçok meslek odaları /örgütleri mühendislik etiği eğitimi konusunu değerlendirme ölçütleri ve kuralları arasına dâhil etmişlerdir.

ABET’in mühendislik öğrencileri için müfredat çıktı ölçütleri arasında; “bir sistem, bileşen veya süreç tasarlama becerisinin etik ihtiyaçları da karşılaması ge-

rekliliği”, “mühendislik çözümlerinin küresel, ekonomik, çevresel ve toplumsal bağlamlardaki etkisini göz önünde bulundurmak zorunda olan bilinçli kararlar vermeleri için mesleki ve etik sorumluluk anlayışına sahip olmaları gerekliliği” bulunmaktadır.

Bu ölçütlerde vurgulanan aydın kimlikli mühendis idealine yalnızca belirli davranış kurallarının öğretilmesi ile ulaşılamaz. Adalet, dürüstlük, yarar sağlama vb. gibi temel değerler mühendislik mesleği için ortak olsa da bu değerlerin farklı mühendislik branşlarında ortaya çıkış biçimleri çok farklı olacağından etik müfredat içeriğinin çok iyi değerlendirilip planlanması gerekir.

Ülkemizde mühendislikte etik eğitimi konusunda niteliksel ve niceliksel araştırmaların yeterli olduğu söylenemez.

Bu çalışmada ülkemizde yakın zamanda başlayan ve kısa bir geçmişe sahip olan lisans müfredatındaki “Mühendislik Etiği Eğitimi” nin durum araştırması, mühendislik fakültelerinden öğretim üyeleri ile yapılan yüz yüze görüşmelerin tema analizlerinden yola çıkılarak ve dünyadaki gelişmelerin ışığında aşağıdaki başlıklar altında tartışılacaktır;

- 1- Mühendislik etiğinin neliği,
- 2- Mühendislik etiği eğitiminde hedeflenenler ve kazanımlar,
- 3- Hangi konuların verilmesi gerektiği (bireyleri ve mühendislik uzmanlığının iç ilişkilerini konu alan mikroetik olarak da adlandırılan konuların mı yoksa odağın uzmanlık dâhilinde ilişkiler ile mühendislik uzmanlığının topluma karşı sorumlulukları olduğu makroetik konular mı?)
- 4- Eğitimin hangi yöntemlerle yapılmasının daha etkili olacağı,
- 5- Etik eğitiminin müfredattaki yerinin ne zaman olmasının ve eğitime ne kadar süre ayrılmasının uygun olacağı (tüm teknik müfredata eklenmiş konular veya dönemsel seçmeli ya da zorunlu ders alternatifleri olarak...)
- 6- Kim tarafından verilmesi gerektiği (mühendislik fakültesinden akademisyenler, sosyal bilim alanından ya da etik uzmanlık alanından akademisyenler mi disiplinler arası gruplar mı bu dersleri vermelidir?)
- 7- Konu ile ilgili görüşülen öğretim elemanlarının konuya yönelik önerileri,

Mühendislik müfredatında etik değerlere yönelik olarak artan ilgi ülkemizde de gözlemlenmektedir. Niteliksel yapıdaki bu araştırmanın ileri bir adımı olarak; eğitim denkleminin önemli bir diğer paydaşı olan öğrenciler ile odak grup görüşmeleri ve anket çalışması yapılması ve mühendislik etik müfredatının sürekli iyileştirilmesi amacı için bir ihtiyaç analizi oluşturulması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mühendislik Etiği, Etik Eğitimi, Eğitim Yöntembilgisi

Kaynaklar

1. Taluğ C, Kanber H, Yalın NY. (2015). Türkiye'de mühendislikte etik eğitimi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 2(3), 202-212, 2. doi: 10.5505/tjob.2015.03164

GENETİK DANIŞMANLIĞIN AİLE İÇİ İLİŞKİLERE ETKİSİNİN VAKA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİYOETİK AÇIDAN İNCELENMESİ*

Dr. ÜLKÜCAN KAPLAN

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı

Genetik danışmanlık (GD), genetik bir hastalık durumunda danışanın aile yükünün alınması, genetik test uygulamaları, genetik tanı, danışanın içinde bulunduğu genetik koşullar hakkında bilgilendirilmesi ve karar verme süreci gibi pek çok aşamayı barındıran bir sağlık hizmetidir (1, 2). GD uygulamaları birçok sağlık hizmeti uygulamasına kıyasla nispeten yenidir. Sürecin doğru şekilde yürütülmesinden sorumlu olan kişiler genetik danışmanlardır. Ailenin genetik hastalık hakkındaki bilgi düzeyinin artırılması, uygulanabilir seçenekler hakkında bilgilendirilmesi, kaygılarının azaltılması ve gerekli ise birey ve aile için gerekli psiko-sosyal araçların belirlenmesi GD hizmetinin genel amaçlarındandır. Bu nedenle, GD sadece tıbbi değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve psikolojik yönleri de bulunan, insan hayatını derinden etkileyebilecek önemli kararların alınabildiği kapsamlı bir iletişim süreci olarak da karakterize edilebilir (1 - 4).

Genetik alanının hızlı ve etkili bir şekilde gelişmekte olduğu çağımızda, gelişmiş ve medeni bir toplumun sağlık sisteminde GD uygulamalarının yeri ve önemine dair farkındalık günden güne artmaktadır. Bu durum GD uygulamalarının etik açıdan değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır, çünkü GD, bünyesinde olasılıklar ve onlara dair çözüm ve takip senaryoları barındıran karmaşık bir süreçtir (5).

Sürecin basamaklarının her birinin karşı karşıya olduğu etik sorunlar çeşitli olup, bireyi, ailesini ve toplumu derinden etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Sürece dahil olan bireylerin mahremiyeti, kararlarında özerk olabilmeleri, GD hizmetlerine eşit erişim, genetik testlerin güvenilirliği alana dair biyoetik konulardandır. Öte yandan, süreç dahilinde ulaşılan genetik verinin özgün ve özel olma durumu da araştırmacıları, sağlık alanında çalışanları ve hastaları pek çok biyoetik sorun ile karşı karşıya bırakmaktadır. GD uygulamalarının fetüsten aile bireylerine kadar olan hitap ettiği geniş şemsiye de bu alandaki etik

* Bu özet, 18 Haziran 2018'de savunulmuş olan “Türkiye’de Genetik Danışmanlık ve Biyoetik” doktora tezine dayanmaktadır.

kararları daha karmaşık hale getirmektedir. Tüm bu faktörler GD'yi özellikli ve daha fazla hassasiyetle sürdürülmesi gereken bir konuma taşımaktadır (5, 6).

GD alanına dair Türkiye'de yapılan literatür çalışmaları sınırlıdır, fakat var olan veriler GD alanının ülkemiz için önemini net olarak işaret etmektedir. Yapılan literatür araştırmaları ışığında, Türkiye'deki GD uygulamalarının durumu ve biyoetik yönünün değerlendirilmesi ihtiyacı tespit edilerek, "Türkiye'de Genetik Danışmanlık ve Biyoetik" konulu doktora tez çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri Türkiye'de GD alanında hizmet vermekte veya vermiş olan hekimler ile derinlemesine yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Veri analizi ise tematik analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, GD sürecinin genel anlamda tanımı, genetik danışmanların mesleki ilkeleri, Türkiye'deki GD uygulamalarının mevcut durumu, alana ilişkin sorunlar tespit edilerek, biyoetik açıdan değerlendirilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. Böylece GD'nin Türkiye'deki mevcut durumu biyoetik bir çerçevede çok yönlü olarak değerlendirilmiştir.

Tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen çalışmalardan biri de katılımcıların GD alanında tecrübe ettikleri biyoetik yönü bulunan vakaların incelenmesi olmuştur. Bu bağlamda toplam 28 vaka değerlendirilmiştir. Söz konusu vaka örneklerinden, GD uygulamalarının toplumumuzdaki aile ilişkilerine etkisini içeren 5 adet vaka biyoetik açıdan değerlendirilmek üzere bu bildiride paylaşılmıştır. Vaka incelemelerinde görülmüştür ki, GD aile içi ilişkileri etkileyecek potansiyele sahip bir sağlık uygulamasıdır. Yaşanan sorunların çözümündeki temel unsurlar, genetik danışmanın alanında yetkin olması ve etik değerlendirme bilincine sahip olmasıdır. Onların sunacağı biyoetik yaklaşım hem alandaki sorunların aşılmasında kolaylık sağlayacak hem de sorunların en adil çözümlerinin bulunmasını kolaylaştıracaktır. Genetik danışmanların soğukkanlı ve vizyon sahibi olması, sürecin danışan açısından en iyi sonuçla tamamlanabilmesi için büyük bir artıdır. Ayrıca, GD hizmeti ile ilgili ve sorumlu kurumların ve bireylerin işbirliği ile ilerlenmesi olası biyoetik sorunların engellenmesi ve sürecin azami faydayla tamamlanması için elzemdir.

Anahtar kelimeler: Genetik danışmanlık, Türkiye'de genetik danışmanlık, etik, biyoetik.

Kaynaklar

1. Heller K. Genetic counseling: DNA testing for the patient. Proceedings (Baylor University Medical Center). 2005;18(2):134-7. PubMed PMID: PMC1200714.
2. Counselors NSoG. About Genetic Counselors, What Is Genetic Counseling? Chicago [cited 2017 August 22]. Available from: <https://www.nsgc.org/page/>

frequently-asked-questions-students#what.

3. Erdem Y, Teksen F. Genetic screening services provided in Turkey. *J Genet Couns.* 2013;22(6):858-64. Epub 2013/09/21. doi: 10.1007/s10897-013-9644-9. PubMed PMID: 24046181.
4. Muthuswamy V. Ethical issues in genetic counselling with special reference to haemoglobinopathies. *The Indian journal of medical research.* 2011;134:547-51. Epub 2011/11/18. PubMed PMID: 22089619; PubMed Central PMCID: PMC3237255.
5. Kaplan Ü, Arda B. Genetik Danışmanlık ve Biyoetik. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2017;25(2):57-71. doi: 10.5336/mdethic.2017-56416.
6. Apak M. Genetik Hastalıklar ve Prenatal Tanı ile İlgili Etik Sorunlar. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics.* 1994;2(3):127-30.

ÖZGÜRLÜKTEN KAÇIŞ VE MESLEK ETİKLERİ

OLCAY KARACAN

*Araş. Gör., Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı,
Hukuk Fakültesi, Çukurova Üniversitesi*

“Özgürlük, bir insanın kaldıramayacağı kadar ağır bir yük, kaçmaya çalıştığı bir şey haline gelebilir mi? Nasıl oluyor da, özgürlük pek çok kişinin ulaşmak için can attığı bir amaç ve çok kişi için de bir tehdit oluşturunor?”

Son yıllarda çeşitli mesleklerde karşılaşılan sorunların farkına varılmasıyla pek çok meslekte kendi mesleklerinde karşılaşılan etik sorunlara çözüm arayışı başladı. Bu çözüm arayışı beraberinde pek çok meslek grubu için çeşitli meslek ilkeleri geliştirilmesini getirdi. Çeşitli meslek grupların kendi mesleklerine yönelik meslek ilkeleri geliştirmesi elbette çeşitli mesleklerde karşılaşılan etik sorunların çözümüne yönelik ciddi bir adımdır. Ancak son yıllarda meslek etiklerinin yalnızca meslek ilkelerine indirgenmesi etikte değerlendirme sorumluluğundan kaçmayı beraberinde getirmektedir. Oysa ilkeler etiğe ilişkin değerlendirme yaparken içinde bulunduğumuz bağlamı dikkate almamızın engellenmesi için oluşturulmuş değildir. Aksine ilkeler ilgilendiğimiz durumun özelliklerini değerlendirirken neleri dikkate değer kabul ederek içinde bulunan bağlamda nelere odaklanacağımız hususunda bize yol gösteren değerlendirmelerdir. Bu noktadan hareket edildiğinde ilkeler her ne kadar insanın değerinin bilgisinden türetilen yapılması gerekene ilişkin gereklilik önermeleri olsa da yalnızca ilkelere uyulduğunda da insanın değerinin harcanmasına neden olunabilir. Çünkü ilkeler yalnızca *“belirli bir durumda bir insan doğru değerlendirme yapmıyorsa ve elinden geldiği kadar insanın değerine zarar vermemek istiyorsa; ilgili ilkenin dile getirdiği gibi davranırsa, bu değere zarar vermemesini”* sağlayabilmektedir. Bu nedenle tek durumu evrensel ve genel ilkelere bağlama çabası tek durumun özelliklerini gözden kaçırmayacak biçimde yapıldığı takdirde etik bakımdan anlamlıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi meslek etiklerinin yalnızca meslek ilkelerine indirgenmesi etikte değerlendirme sorumluluğundan kaçmayı beraberinde getirmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde çağımız insanların mesleklerinde karşılaştıkları etik sorunlara değerlendirme sorumluluğundan kaçacak biçimde çözüm aramalarıyla Erich Fromm’un çağımız insanların önemli bir çoğunluğunun özgürlükten kaçma eğilimine ilişkin düşünceleriyle ilgi kurmak mümkündür. Fromm çağımız insanının özellikle de Batı Avrupa toplumlarının özgürlükten kaçma eğilimini ortaçağdan başlayarak çağımıza kadar gelen tarihsel süreçteki üretim biçimindeki değişiklikten hareketle açıklamaya çalışmaktadır. Daha açık bir

dille söylenilecek olursa Protestanlıkla birlikte Batı Avrupa'nın kendine özgü koşullarından doğan ve gelişen kapitalist üretim biçimi bireylerin yalnızlaşp, kendine yabancılaştırıp onların güçsüzleşmesine ortam hazırlamaktadır. Bu ortamda bireyler korkaklaştıkları için özgürlüklerine sahip çıkmaya cesaret edememektedir. Zaten Fromm'a bu üretim koşullarına dayalı kültürün eğitim sistemi de bireyin bütünlüklü bir insan olarak kendini gerçekleştirme kendi özgünlüğünü korumasına dayalı değildir. Aksine bireyi çarkın bir dişlisi, sistemin bir parçası yapmaya dayalı olduğu için bireyin kendine ait olmayan duygu ve düşünceleri içselleştirmesinin aracıdır. Bu biçimde eğitilen bireyler kendi kafalarıyla düşünmeye alışmadıkları için değerlendirme sorumluluğu alma bakımından oldukça isteksiz olacaklardır. Buradan yola çıkıldığında etik sorunlara değerlendirme sorumluluğundan kaçarak hazır etik kodlardan hareketle çözüm aramaya çalışılmasıyla çağımız insanının özgürlükten kaçması arasına ilişki kurmanın mümkün olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: etik kodlar, özgürlük, değerlendirme, etik, Erich Fromm

ETİK BİR SORUN OLARAK “MOBBİNG (YILDIRMA)”

Doç. Dr. BERFİN KART

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Son yıllarda kendisinden çok söz edilen iş yeri sorunlarının başında yıldırma veya bezdirme olarak Türkçeye çevrilen “mobbing” sorunu gelmektedir. Yalnızca özel sektörde ya da belirli iş alanlarında değil, üniversiteler başta olmak üzere kamu kurumlarında da görülen mobbing, hukukun tam uygulandığı durumlarda da karşımıza çıkabilen etik bir sorundur. “Hukuk”a uygun davranılmasının her zaman etik sorunların ortaya çıkmasını engelleyemediğinin en açık örneği mobbing vakalarıdır. Her çalışanın karşılaşması muhtemel bir işyeri sorunu olan psikolojik taciz (mobbing), hukuksal, etik ve psikolojik boyutları olan karmaşık bir süreçtir. Ama hangi davranışların mobbing olarak nitelendirileceği pek açık değildir. Kimi zaman işyerinde karşılaşılan her türlü olumsuz davranış veya etik sorun mobbing olarak adlandırılırken, kimi zamansa ancak hukuka aykırı belli türden davranışlar mobbing olarak görülmektedir.

Latince kökenli “mobile vulgus” sözcüklerinden gelen, şiddet eğilimi, rahatsız etme gibi anlamları barındıran mobbing, Türkçe’ye “bezdirme”, “yıldırma”, “psikolojik taciz” olarak çevrilmektedir. “Mobbing” davranışı, işyerinde belirli bir kişiyi hedef alarak, onun çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyerek kişiye zarar vermeye, çoğu durumda da kişinin iş yerinden ayrılmasını sağlamaya yönelmektedir. Psikolojik taciz (mobbing), mağdur ya da mağdurların kişilik değerlerine, mesleki durumlarına, sosyal ilişkilerine, aile hayatına veya sağlığına zarar veren; açık veya gizli kötü niyetli ve kasıtlı davranışlar bütünüdür. Bir anlaşmazlıkla ya da yaşanan olumsuz bir olayla tetiklenen mobbing sürecinde, hedef seçilen mağdura yönelik başlangıçta örtük biçimde başlayan rencide edici ve zarar verici davranışlar, zamanla daha belirgin hale gelir ve yöneticilerin de olaya dahil olmasıyla artarak devam eder. Bu süreçte, “zor”, “sorunlu” ya da “akıl hastası” olarak nitelendirilen mağdur zorlamalara dayanamayacak hale gelebilir ve zorunlu izin almak veya işten ayrılmak zorunda kalabilir. Çoğunlukla üstlerle astlar arasında gerçekleşen mobbing davranışları kişilerin iş sorunları yanında psikolojik bunalım yaşamalarına ve kimi psikosomatik hastalıklara yakalanmalarına sebep olmaktadır. Mobbing’in mesleki kimlik kaybı, gelir kaybı, stres, anksiyete bozuklukları, intihar/cinayet gibi doğrudan fiziksel ve psikolojik sonuçları; ilaç ve tedavi masrafları, hukuki işlemler ve masrafları, soyutlanma gibi ekonomik ve toplumsal pek çok sonuçları bulunmaktadır.

Mobbing mağdurlarının karşı karşıya kaldığı bu sorunlar mobbing sürecinin kişilerin biyopsişik bütünlüklerinin –yani yaşama hakkının- doğrudan ihlali

olup, ast-üst ya da yöneten-yönetilen arasındaki toplumsal ilişkinin ve bu ilişkinin temelinde yer alan etik ilişkinin de zarar görmesine sebep olmaktadır. Kişilerin, iş yerlerinde öncelikle birer 'kişi' ve birer 'birey' oldukları, kişi-kişi arasındaki ilişkinin öncelikle güven, saygı, sevgi gibi etik ilişki değerlerine dayanması gerektiği unutulmaktadır. Mobbing sürecinde yapılıp edilenler mağdur olan kişilerin onurlarının ya da değerinin çiğnenmesine sebep olmaktadır. Hukuka uygun ve yasal sınırlar içinde kalınarak gerçekleştirilen mobbing davranışları hukuk ve etik sorunlarının her zaman örtüşmediğinin de açık bir örneğidir. Yasa ve yönetmeliklere bağlı kalarak ve onları kötü niyetle kullanarak etik ihlaller yapılabilir. Psikolojik taciz (mobbing) süreci, insanın değerinin yok sayıldığı, insanın ne bir kişi olarak görülmediği, hukuka ve yönetmeliklere tam bağlılıkla biyolojik ve psikolojik bütünlüğün zarar gördüğü, insan onurunun, kimi zaman da insan yaşamının hiçe sayıldığı bir süreçtir.

Bu bildiride psikolojik taciz (mobbing) kavramının tarihsel gelişimi ve tanımı yapıldıktan sonra, ortaya çıkış nedenleri, mobbing olarak nitelendirilebilecek davranışların neler olduğu, mobbing sürecinde yaşananlardan mobbing'in nasıl tespit edilebileceği, mobbing'in psikolojik ve fiziksel sonuçları ve bu olaylar ile nasıl başa çıkılabileceği ele alınacaktır. Kavramın sınırları çizildikten sonra mobbing'in neden etik bir sorun olduğu, ne gibi etik sorunlara ve hak ihlallerine yol açtığı ve etik ile hukuk arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. "Mobbing neden etik bir sorundur?" ve "Mobbing davranışında hukuk ve etik arasında nasıl bir ilişki vardır?", "Hukuka uygun davranıldığında da mobbing yapılabilir mi, yoksa mobbing hukuk dışı bir davranış biçimi midir?" "Mobbing hukuka uygun, etiğe aykırı mıdır" sorularına yanıt verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Etik, İş Etiği, Yıldırma/Bezdirme, Hukuk, Değer.

AKILLI ŞEHİRLER VE SORUMLU YENİLİK (İNOVASYON)

EDA KESKİN

Martin Luther University Halle-Wittenberg Almanya

Bu çalışma akıllı şehir uygulamalarının gelişiminin bilinmeyen ve istenmeyen sonuçlarını analiz etme amacıyla “sorumlu yenilik” kavramına odaklanmaktadır. Bu nedenle, akıllı şehir uygulamalarıyla ortaya çıkabilecek farklı sorun noktaları, bu yazıda etik sorumluluk açısıyla ele alınacaktır. Tartışma noktaları kısaca şöyle sıralanabilir: 1- Veri toplamasına dayalı gizlilik hakları ihlali riski 2- Bireylerin paydaş olarak yenilik süreçlerine katılımı ile ilgili sorunlar 3- Sosyal kutuplaşma sorunu. Özet olarak, bu çalışma akıllı şehir ve sorumlu yenilik konularında öncelikle kısa bir bilgi verdikten sonra, akıllı şehirlerin getirdiği yenilikler ile veri toplama güvenliği, bilgi mahremiyeti, gizlilik sorunları ve sosyal kutuplaşma gibi akıllı şehir uygulamalarındaki risklere ilaven vatandaşların bireysel katılımına dair olası sorunları tartışmaktadır.

Bu makalede, olası sonuçlar uygun şekilde ele alınmadığı takdirde akıllı şehir yapılanmalarının nasıl bir tehlike oluşturabileceğini açıklayacağım. Akıllı şehir teknolojileri genellikle yönetim ve çevresel faydalar konularını vurgulayarak ve yeni pazarların geliştirilmesi yönüyle tartışılmıştır. Öte yandan, veri toplama ve güç yapıları söz konusu olduğunda bu yeni teknolojinin riskleri doğru bir şekilde hesaplanmamış ve tartışılmamış olabilir. AlDairi ve Lo'ai, akıllı şehirlerdeki veri güvenliğinin, “katmanları (veri / bilgi, teknoloji uygulama ve altyapı) boyunca yüksek düzeyde bağımlılık ve bağlantıya yol açtığından” dolayı oldukça zor ve zorlayıcı olduğunu belirtmektedirler (AlDairi & Lo'ai, 2017, s. 1089). Akıllı şehirlerde teknolojik uygulamalardaki teknik açıklardan sanal suçluların hangi şekillerde yararlanabileceği ve bu nedenle kamu güvenliğinin hangi biçimlerde tehlike altında kalabileceği bu çalışmada analiz edilecektir.

Akıllı şehirlerin ana bileşenlerinden biri olarak, akıllı yönetim kavramı çeşitli paydaşların karar verme ve politika oluşturma süreçlerine dâhil olma gerekliliğini yansıtmaktadır. Akıllı yönetimde, karar ve uygulama süreçlerini şeffaf tutmanın yanı sıra, vatandaşların e-yönetim yoluyla yönetime katılmaları teşvik edilmelidir. Bu yazının ana tartışma noktalarından biri, veri toplanması ile ilgili gizlilik haklarını ihlal etme riskleri de dâhil olmak üzere, akıllı yönetimdeki paydaş katılımının bazı sorunsal yönlerini tartışmaktır. Bu nokta ile ilişkili olarak, Albino vd. gibi araştırmacılar, e-yönetim ruhunun vatandaş merkezli ve vatandaş odaklı olması gerektiğini savunmaktadırlar (Albino vd., 2015, s. 12).

Daha önce bahsedildiği üzere, sorumlu yenilik kavramının ana bileşenlerinden biri de paydaş katılımı sorunudur; bu nedenle yenilik süreçlerine vatan-

daşın katılımı e-yönetim kavramıyla ilişkili olarak tartışılacaktır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun "Science in Society [Toplumdaki Bilim]" programı özellikle "vatandaş katılımı ve toplumsal aktörlerin araştırma ve yeniliklere katılımı" üzerine odaklanmaktadır (EC, 2013a) (Pellé & Reber, 2015, s. 110). Sorumlu araştırma ve yenilik (RRI), öngörülen piyasa faydaları ve risklerinin ötesinde yeni teknolojilere yönelik daha geniş öngörü ve etki değerlendirmelerinin getirilmesini amaçlamaktadır (von Schomberg, 2013). Blok ve Lemmens, "sorumluluk kavramının, yenilik kavramına bir eklenti veya uzantı olarak kavramsallaştırıldığını" öne sürmektedirler; buna göre sorumlu yenilik = yenilik + etik ve toplumsal yönleriyle yenilik süreçlerine paydaş katılımı olarak tanımlanmıştır. Bu eklemenin yardımıyla, yenilik süreçlerine ait ekonomik (kâr), sosyokültürel (insanlar) ve çevresel (gezegen) çıkarlarının dengelenmesinde daha etkili olacaktır (Blok ve Lemmens, 2015, s. 20). Akıllı şehirlerde yenilik sorunlarından biri, bireylerin verilerinin toplanması söz konusu olduğunda dahi, bireylerin yenilik sürecine paydaş olarak katılamaması durumudur. Bu durumda, akıllı şehirlerde sorumlu yeniliğin önemli bir bileşeni olan paydaş katılımı eksik olduğundan dolayı sorumlu yenilik süreci başarısız olacaktır.

Akıllı şehirlere yapılan vurgu, Richard Florida tarafından "yaratıcı sınıf" olarak tanımlanan beşeri sermayeye, eğitilmiş işgücüne odaklanan perspektifi de ele almaktadır (Caragliu vd., 2009, s. 3). Florida çalışmasında "yaratıcılığın temel bir ekonomik güç olarak yükselişini" tanımlamaktadır (Florida, 2012, s. 1). Bununla birlikte, eğitilmiş çalışanların yer değiştirmesi ile gelen diğer sonuçlar da dikkate alınmalıdır. Graham (2002), bilgi teknolojisi hizmetlerinin üst düzey müşterilerini nasıl hedef aldıkları ve bunun Sao Paulo, Kuala Lumpur, Bangalore ve Singapur gibi yüksek teknolojiye yerleşim birimlerinin oluşturulmasına nasıl yol açtığı konularında örnekler sunmaktadır. Yüksek gelirli şehirlere ait şehir mahalleleri, San Francisco'da olduğu gibi teknoloji çalışanlarını barındırmak için yaratılmıştır. Bu değişikliklerin yan ürünlerinden biri, Harvey (2000) tarafından tanımlanan "sosyal kutuplaşma" sorunu olacaktır. Geleneksel topluluklar ve fakir mahalle sakinleri hariç olmak üzere, yaratıcı sınıfların kentsel alanlara eğlence / eğlence sunumu ile göç etmesiyle çok katmanlı mahalleler yaratılmaktadır. Örnek olarak, Singapur'un yoksulluk seviyesi bilişim teknolojileri patlaması sırasında artmış, en zenginler ise en sonunda yoksul olanlardan 36 kat daha fazla kazanır duruma gelmiştir. Benzer şekilde, San Diego şehrinde, yüksek teknoloji patlaması sırasında yoksulluk oranları da artmıştır (Hollands, 2008, s. 311-315). Bu sosyokültürel değişiklikler, akıllı şehirlerin sorumlu yenilik alanında değerlendirilmesinde diğer bir noktayı teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: sorumlu yenilik, yenilik yönetimi, mühendislik etiği, akıllı şehirler, bilgi mahremiyeti, güvenlik, paydaşlar, sosyal kutuplaşma, kamuoyu, güven

SINIRLARIN KAPALI KALMASI MI AÇILMASI MI: İŞTE BÜTÜN MESELE BU MU?

Doç. Dr. SİBEL KİBAR

Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Son dönemde zorunlu veya tercihe bağlı olarak artan göç hareketlilikleri siyaset felsefesinde haklar ve hakların öncelikleri tartışmalarını alevlendirmiştir. Göçmenlerin, mültecilerin veya sığınmacıların istedikleri ülkeye yerleşmek istemeleri çoğu zaman devletlerin sınırlarını koruması hakkıyla çelişmektedir. Devletlerin sınırlarının korunması hakkının karşısında çoğu zaman daha acil ve öncelikli olan yaşam hakkı ağır basmaktadır. Göçmenlerin önemli bir oranının ve mültecilerin tamamının bulundukları coğrafyada tahakküm altında yaşadıkları ve yaşam haklarının güvencede olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan sınırların açılması güvenlik, kültürün bozulması, refahın ve kaynakların azalması, liberal demokrasinin zarar görmesi, emeğin ucuzlaması vb. sorunları beraberinde getirir. Sorun bu şekilde ortaya konulduğunda haklar ve adalet tartışmalarının yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Çağdaş siyaset felsefesine damgasını vurmuş liberal eşitlikçi düşünürlerin, konu göç gibi çetrefilli bir sorun olunca yaşam hakkının önceliği, özgürlükler, liberal eşitlik, ve çoğulculuk gibi değerlere kimi rezervler koyması hayli ilginçtir.

Wellman, Cole, Rawls, Walzer, Kymlicka gibi liberal eşitlikçi çağdaş siyaset felsefecileri, egemen devletlerin sınırlarını koruma hakları olduğunu ve bu hakka saygı duyulması gerektiğini farklı gerekçelerle savunurlar. Örneğin, ilişkisel eşitlikçi (*relational egalitarian*) Wellman mülteciler söz konusu olduğunda dahi sınırların kapalı tutulmasının bir hak olduğunu; örgütlenme veya birlik kurma özgürlüğünün (*freedom of association*) diğer eşitlikçi ve liberal haklardan daha ağır olduğunu ifade eder. Zengin devletlerin sınırlarının dışında yaşayan zor durumdaki insanlar için adaleti sağlama ödevi vardır ancak bu ödev sınırların açılması sonucunu doğurmaz. Adaleti sağlamanın yolu, şansa bağlı eşitsizlikleri gidermek değil, bu eşitsizliklerin yol açtığı tahakkümü engellemektir. Sınırların kapalı kalması tezi karşısında duran Carens, Batı liberal demokrasilerini Ortaçağ'ın feodal beyliklerine benzetir: Batılı ülkelerdeki vatandaşlık modern dünyanın feodal bir ayrıcalığıdır ve o ülkede doğmamışsanız, bu ayrıcalıktan yararlanamazsınız. Benzer biçimde, Wilcox da sınırların göçmenlere ve mültecilere hiç değilse kontrollü bir şekilde açılması gerektiğini savunur. Ona göre, sınırları kapalı tutarak yardıma ihtiyaç duyanlara maddi yardımda bulunmak eşitlikçi ödevimizi yerine getirmemizi sağlamaz. Şansa bağlı eşitsizlikleri ve tahakkümü azaltmayı hedefliyorsak, sınırları açmamız gerekir.

Liberal eşitlikçi kuramcılar, idealinde sınırların açık olması düşüncesine sıcak bakarken, ideal olmayan koşullarda sınırların olmamasının yaratacağı sorunları göz önünde bulundurarak, meşru devletlerin sınırlarını kapatması hakkını savunmaktadırlar. Ancak bu tartışma, öncelikle mültecilerin her an ölüm kalım ikilemiyle burun buruna yaşadıkları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Yaşam hakkı tüm diğer haklardan daha ağır basmaktadır. İdeal olmayan koşullardaki ideal olmayan kuramlar her an bir mültecinin ölümle yüz yüze olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmalıdır. Elbette, yaşam hakkının önceliği ve aciliyeti, sınırların açılmasıyla doğacak sorunları görmezden gelmemiz anlamına gelmemelidir. Bu noktada, Abizadeh'in "delikli sınırlar" (*porous borders*) adını verdiği yaklaşımdan faydalanılabilir. Abizadeh'in delikli sınırlar savunusu da liberal eşitlikçi değerlere yaslanmaktadır. Liberal eşitlikçiliğin, yurttaşlar ve sınırların dışında kalanlar arasındaki tutarsızlığı, Singer'ın "tercihlerin eşitliği ilkesi" ve Pogge'nin zengin ve güçlü devletlerin negatif ödevlerini ihlal ettikleri ve bunu telafi etmeleri gerektiği yaklaşımıyla aşılabilir.

Singer'ın tercihlerin eşitliği ilkesi, hepimizin (ötenaziyi tercih etmiyorsak) hayatta kalmayı tercih ettiğimizi ve bu tercihe herkes tarafından saygı duyulması gerektiğini hatırlatır. Singer, birisini öldürmek ve birisinin ölümüne seyirci kalmak arasında fark olsa da, ahlaken aradaki çizginin çok da kalın olmadığını ortaya koyar. Bir kimsenin kendi tercihi değilse, o kişinin ölümüne seyirci kalmak, onu doğrudan öldürmek kadar olmasa da ahlaken suçtur. Buradan hareketle, sınırları kapalı tutmak mültecilerin ölümüne seyirci kalmak anlamına geliyorsa, bizler o ölümlerin sorumlusu "ahlaki canavarlar" oluruz.

Ancak öte yandan, terörizm ciddi bir sorundur. Tüm insanlığa karşı aynı derecede sorumlu olduğumuz yaklaşımı, pratikte karşılaşılan pek çok sorunu açıkta bırakır. Sınırların açılması yaklaşımı da aynı nedenle ütöpiktir ve pek çok olası tehlikeyi göz ardı eder. Sonuç olarak, tahakküm altındaki ve özellikle ölüm kalım savaşı veren insanlara karşı ahlaki olarak yükümlüyük, ancak ne o insanlar ne de göç mevcut küresel ilişkilerden soyutlanmamalıdır. Ayrıca, sınırların açılmasının tahakkümü azaltacağına dair bir garanti bulunmamaktadır. Tahakküm göç edilen ülkelerde başka biçimlerde sürmekte, ve giderek artan göçler aracı mafyatik bir sektör yaratmaktadır. Özetle, yaşam hakkının önceliği ve başkasına karşı ahlaki yükümlülüklerimiz, artan göç dalgalarıyla beraberinde oluşan tahakküm ilişkileri göz önünde bulundurularak tartışılmalıdır. Delikli sınırlar, her iki taraf için de tahakkümü önleyecek ahlaki ilkelerle birlikte düşünülmelidir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Mültecilik, Yaşam Hakkı, Delikli Sınırlar, Eşitlikçilik.

YARGIÇ VE AVUKATIN ÇIKAR ÇATIŞMASINDAN KAÇINMA SORUMLULUĞU

MUHAMMET KOÇAKGÖL

*Doktora Öğrencisi, Kamu Hukuku (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi),
Ankara Üniversitesi.*

Hukuktaki kullanımına bakıldığında *çıkâr çatışması* kavramı bir kimsenin özel çıkarıyla kamu çıkarının veya yükümlülüklerinin çatışması nedeniyle oluşan gerçek veya görünürdeki bağdaşmazlık olarak tanımlanmaktadır. Bu bağdaşmazlık bütün hukuk uygulayıcıları bakımından aynı şekilde ortaya çıkmamakta, özellikle yargıçlar ve avukatlar bakımından farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca ortaya çıkan bağdaşmazlıklar da çoğu kez aynı şekilde değil her iki mesleğin kendi kurallarına göre farklı şekillerde çözümlenebilmektedir. Çünkü yargıçlıkta çıkâr çatışmasından kaçınma, tarafsız olmakla ilişkiliyken avukatlık tam tersine taraf olmayı gerektirmekte ve bunun gereğini tehlikeye düşürebilecek çıkâr çatışmalarından kaçınılması beklenmektedir. Esasında çıkâr çatışması nedeniyle kaçınmayı gerektiren birçok durum usul kurallarıyla veya meslek kodları içerisinde açıkça belirtilmektedir. Yargıcın avukatlık yapamaması ve belli kişilerin (eş, nişanlı, yakın akraba gibi) davasına bakamaması gibi örneklerde yargıçlıktan kaçınmayı gerektiren durumlar basitçe anlaşılmaktadır. Ancak bazı durumlarda yargıcın değerlendirme yaparak davadan çekilip çekilmeme konusunda bir karara ulaşması gerekmektedir. Böyle durumlarda ise sadece hukuki düzenlemelerden veya ilkelerden hareketle çıkâr çatışmasından kaçınma yükümlülüğünü yerine getirmek güçleşebilmektedir. Bu noktada yargıcın etik sorumluluğu gündeme gelmektedir. Bu sorumluluk kapsamında usul veya meslek kodlarından hareketle ulaşılan sonucun ise etik sorumluluğu karşılamama riski bulunmaktadır. Çünkü etik sorumluluğun yerine getirilmesinde yargıçlığın gerektirdiği adil olma, insan hakları bilgisinden hareket etme, adalet, hak ve değer gibi kavramların felsefi bilgisine sahip olma ve bunları uygulama gereği gündeme gelmektedir. Diğer taraftan yargıcın tarafsızlığının aksine avukatın taraf olmanın gereklerini yerine getirmesi, daha doğrusu davada bir tarafın yanında yer alarak onun çıkarlarını koruması beklenmektedir. Bunu yaparken elbette avukatın temel ödevi, yasalarla izin verilenler çerçevesinde, müvekkillerinin çıkarlarını koruyup savunmaktır. Bu bakımdan avukatın ödevlerinin sınırlarının ne olduğu önem arz etmektedir. Burada yasal sınırlamalar ve bunun nedeni olarak adaleti sağlamak birlikte avukatın müvekkile karşı ödevlerini oluşturmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek içinse avukatların çeşitli erdemleri geliştirmeleri gerekmektedir. Bu erdemlerden özellikle müvekkile karşı güvenirliliğin hayata geçirilmesi ve müvekkilin çıkarının korunması

ise birbiriyle çatışabilmektedir. Bu noktada müvekkilin çıkarlarının gereği gibi korunabilmesi için avukatın çıkar çatışmasından kaçınma yükümlülüğü doğmaktadır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için avukatın iki şekilde hareket etmesi gerekebilmektedir: 1) Avukatın durumu detaylı şekilde ilgililere anlatması ve rızasını alması gerekebilir. 2) Avukatın kendi başına bir değerlendirme yapıp bir sonuca ulaşması gerekebilir. İlk ihtimalde daha çok meslek etiğiyle ilgili sorumluluğu söz konusuysen ikinci ihtimalde avukatın karşılaştığı durumu değerlendirerek bir sonuca ulaşması beklenmekte ve etik sorumluluğu da bu kapsamda ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu ihtimalde meslek kodlarıyla etiğin çelişmesi veya meslek kodlarının yeterli olmaması durumları ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle rıza almayı gerektiren ilk durumda avukatın yargıçtan tamamen farklı davranması beklenirken, ikinci durumda çok farklı rolleri olmasına rağmen yargıcın da avukatın da sorumluluğu etik sorumluluk kapsamında birleşmektedir. Çünkü etik sorumluluk kapsamında her ikisinin de korumaya çalıştığı şey adil olmaya ilişkindir. Oysa meslek etiği kapsamında hareket edilen durumlarda tarafsızlık ve tarafsızlık gibi iki zıt ilkenin hayata geçirilmesi amaçlanmakta ve çıkar çatışmasından kaçınmayı meslek kodları bakımından yerine getirmek yeterli görülmektedir. Bu nedenle meslek kodlarının ve usul kurallarının çıkar çatışmasına ilişkin sorunları çözmede yetersiz kalabildiği, bu nedenle de etiğe başvurulması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Yargıcın ve avukatın çıkar çatışmasından kaçınma sorumluluğu örneğinin ise meslek kodlarının yanında etiğe de her zaman ihtiyaç duyulduğunu gösterdiği belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: çıkar çatışması, yargıç, avukat, meslek kodları, etik

DEĞİŞEN SAĞLIK HİZMETLERİ VE HEKİM ÖZERKLİĞİ

FATİH NAMAL

Doktora Öğrencisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim

Dr. Öğr. Üyesi ERAY SERDAR YURDAKUL

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim

Tarihsel süreç içerisinde hekimlik pratiği gerek bilimde yaşanan gelişmelere gerekse toplumsal değişimlere bağlı olarak çeşitli paradigma değişikliklerine uğramıştır. Sağlık hizmeti sunumunda hasta karşısında tek sorumlu ve karar verici olarak hareket eden hekim zaman içerisinde sağlık hizmetlerinin büyük sağlık kuruluşlarında verilmeye başlamasıyla tıp dışında pek çok farklı branşta uzmanın da çalıştığı multidisipliner bir alanın ekip üyelerinden birisi haline dönüşmüştür. Hekimlik mesleğinde yaşanan bu paradigma değişimlerinden etkilenen temel unsurlardan biri mesleki özerklik kavramı olmuştur (Haug, 1988; Pont, 2000).

İngilizcede “professions” kavramı altında ifade edilen meslek; özel bir alanda bilgi ve yeterliliğe sahip, üyelerinin topluma karşı belirli bir sorumlulukla davranacaklarını ve buna aykırı davrananları cezalandıracaklarını beyan eden grupları ifade etmektedir. Hekimliğin yanı sıra askerlik, öğretmenlik, hukuk alanı çalışanları meslek grupları içerisinde sayılabilirler. Özel bir alanda bilgi ve beceri sahibi olma, hizmet verdiği topluma karşı belirli bir sorumluluk taşıma, kendi üyelerini eğitme, disipline etme ve gerekli durumlarda görevden alma, çalışma alanına yönelik etik kurallar yayınlama meslek gruplarının temel özelliklerini oluşturmaktadır. Hekimler de bir meslek grubu üyesi olarak özel bilgi birikimi ve yeteneği ile kendi kendilerini kontrol edebilme iradesini gösterir ve bireysel olarak hastanın ötesine geçen, toplumsal bir taahhüte bağlı olarak görev yaparlar (Emanuel & Pearson, 2012; Schulz & Harrison, 1986).

Hekimlerin tıbbi kararlar alırken kendilerine yüklenen bu sorumlulukları yerine getirebilmelerinin temel şartlarından biri özerk olmaları, yani aldıkları tıbbi kararları sahip oldukları mesleki bilgileri dışında herhangi bir etki altında kalmadan bağımsız olarak alabilmeleridir. Hekim özerkliği aynı zamanda hasta haklarının temelinde yatan gerekliliklerden biridir (TTB-UDEK Etik Çalışma Grubu, 2010; Oğuz, 1997). Her hastanın özgürce, dışarıdan müdahale edilmeksizin, klinik ve etik yargılarda bulunabilen hekimler tarafından bakılmaya hakkı vardır. Nitekim bu karar Dünya Tabipler Birliği’nin 1981 yılında yayınladığı hasta hakları bildirgesinde de net olarak ifade edilmiştir (Association, 1981).

Bununla birlikte günümüzde hekimler büyük sağlık kuruluşları içerisinde işleyen bir çarkın dişlisi olarak hizmet vermekte ve bu işletmelerin belirlediği bir iş tanımı çerçevesinde çalışmaktadır (Watts, 2009).

Tıp ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak artan uzmanlık alanları, devlet tarafından oluşturulan istihdam, ücretlendirme, tedavi ve ödeme politikaları, zorunlu kılınan bürokratik işlemler, hekimlerin çalıştığı kurumların işleyiş tarzları ve sağlık kurumlarının artan özelleştirilme çabaları hekim özerkliği zorlayan temel unsurlar olarak önplana çıkmaktadır (TTB-UDEK Etik Çalışma Grubu, 2010; Hajjar, Hirsch, & Cymet, 2014; Schulz & Harrison, 1986). Hekimlerin mesleki özerkliklerinin kısıtlanması ise hekimlerin çalışma motivasyonunu ve mesleki tatminlerini doğrudan etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Burdi & Baker, 1997).

Sağlık hizmetinin topluma verilen bir hizmet olmanın yanısıra devasa bütçelerin yer aldığı bir sektör olduğu ve hekimlerin büyük yatırım hedefleri ile kurulmuş olan sağlık kuruluşlarında iş sahibi olan bireyler olarak çalıştığı gerçeğinden hareketle, hekim ve toplum arasında güvene dayanan sözleşme ile kurumsal ve ferdi çıkar çatışmaları çok zaman karşı karşıya gelebilmektedir. Bu şartlar altında hekimlerin mesleki özerkliklerini koruyarak etik yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri zorlaşmaktadır (TTB-UDEK Etik Çalışma Grubu, 2010; Emanuel & Pearson, 2012; Schulz & Harrison, 1986; Soyer).

Hekimlerin topluma karşı uymaları gereken temel etik kodlar belirlenmiş olmasına rağmen sektör tarafından dayatılan hekimleri zorlayıcı uygulamaların etik açıdan tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sunumda konu ile ilgili hekim özerkliği ve hasta hekim ilişkisini zorlayan temel sorunlar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hekim, özerklik, sağlık hizmetleri

Kaynaklar

- Association, W. M. (1981). The Declaration of Lisbon on the Rights of Patients, 1981 Lisbon: Portugal.
- Burdi, M. D., & Baker, L. C. (1997). Market-level health maintenance organization activity and physician autonomy and satisfaction. The American journal of managed care, 3(9), 1357-1366.
- TTB-UDEK Etik Çalışma Grubu, (2010). Sağlık Sisteminde Performans Uygulamalarının Mesleki Değerlere Etkileri ve Etik Sorunlar. Çalıştay Raporu ve Sonuç Bildirgesi”, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi Çalışma Raporu, 2011, 759-767.

- Emanuel, E. J., & Pearson, S. D. (2012). Physician autonomy and health care reform. *Jama*, 307(4), 367-368.
- Hajjar, M., Hirsch, K., & Cymet, T. (2014). Physician autonomy in the future--an introspective analysis. *Maryland medicine: MM: a publication of MEDCHI, the Maryland State Medical Society*, 15(3), 15.
- Haug, M. R. (1988). A re-examination of the hypothesis of physician deprofessionalization. *The Milbank Quarterly*, 48-56.
- Oğuz, N. Y. (1997). Hasta hakları alanındaki gelişmeler ve değişen değerler. *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*, 5, 50-55.
- Pont, E. A. (2000). The culture of physician autonomy; 1900 to the present. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 9(1), 98-113.
- Schulz, R., & Harrison, S. (1986). Physician autonomy in the Federal Republic of Germany, great Britain and the United States. *The International journal of health planning and management*, 1(5), 335-355.
- Soyer, A. Sağlık çalışanlarının ve özel olarak hekimlerin değişen toplumsal ve sınıfsal konumu. Sağlık çalışanlarının sağlığı 1. Ulusal kongresi, 38.
- Watts, C. (2009). Erosion of physician autonomy and public respect for the profession. *World Neurosurgery*, 71(3), 269-273.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK: KAR, SÜRDÜREBİLİRLİK VE YARARCI ETİK

Doç. Dr. SİBEL OKTAR THOMAS

Özyeğin Üniversitesi

Kurumların etik doğası uzun süreden beri tartışılmaktadır ancak 2001’de Enron’un çökmesi ile başlayan ekonomik kriz, suiistimallerin bu şirketlerle direkt ilişkisi olan sınırlı sayıda paydaşı etkilemenin çok ötesinde bir ekonomik etkiye sahip olduğunu gösterdi. Şirketlerin topluma ve çevreye karşı sorumlulukları yeniden sorgulanmaya başlandı. Globalleşme ile birlikte, aslında her dönemde var olan şirket suiistimleri, daha bilinir ve görünür oldu. Halkın iş dünyasına güvensizliği ve kızgınlığı artıkça iş-etik ilişkisi yeniden tartışılmaya başlandı. Bu bağlamda, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) faaliyetleri güvenilirliğini ve etik değerini kaybetti ve işe karşı olan olumsuz tutum KSS faaliyetlerini “ikiyüzlü göz boyamaya” (Bakan, 2004:35) indirgedi. Eğer, işin tek amacının kar etmek ve kişisel çıkarın da insan doğasının kökeni olduğunu varsayacak olursak iş etiği, etik davranmanın şirketlerin kar artırma hedefine nasıl katkı sağlayacağını göstermekten öteye gidemeyen bir alan olacaktır.

Bu çalışma, kurumların etik davranma taahhüdlerinin göstergesi olarak kurum içinde uygulamaya koydukları etik davranışa ilişkin çeşitli süreçlerin, özellikle de KSS faaliyetlerinin etkinliğini, insan ve işin doğası bağlamında irdelemektedir. İnsan doğasına ve şirketlerin var olma amacına – kişisel çıkar ve kar maksimize etme – ilişkin eski ve tartışmalı argümanlarla başlayıp günümüzde her skandaldan sonra sıklıkla kullanılan çürük elma, kötü sepet metaforu üzerinden iş dünyasının etik ile ilişkisi değerlendirilmektedir.

Milton Friedman’ın (1970) yetkili olarak yönetici ve birey olarak yönetici ayrımı, Robert C. Solomon’ın (1993) işin amacı ve hedefi ayrımı ile Archie B. Carroll’un (1991) çok bilinen şirketlerin ekonomik, yasal, etik ve hayırseverlik olmak üzere dört ana sosyal sorumluluğundan oluşan KSS piramiti tartışılarak işin amacı, yöneticilerin ve kurumların sosyal sorumlulukları çeşitli vaka ve deneysel çalışmalarla örneklendirilerek incelenmektedir. Şirketlerin kar etme hedefi ile sürdürülebilirlik hedefi birarada değerlendirildiğinde işin sosyal çevresi ile olan etkileşimini de dikkate alan bir yaklaşım ile etik davranmanın bir tercih değil sürdürülebilirlik açısından bir zorunluluk olacağı vurgulanmaktadır.

Ayrıca, kişisel çıkarın her zaman sadece tek bir kazananın olduğu sıfır toplamlı bir oyun gerektirmediği, olası davranış sonuçlarını gözden geçirip tüm seçenekler

içinde bu durumdan etkilenecek tüm tarafların çıkarına hizmet eden kazan-kazan durumunu seçmenin kar etme hedefi ile çelişmediği hatta sürdürülebilirlik için gerekli olduğu vurgulanmaktadır.

Kurumların sosyal ve etik sorumluluklarına ilişkin değerlendirmeler ağırlıklı olarak yararcı etik bakış açısı ile yapılmaktadır. İş dünyasındaki etik sorunların yararcılık bakış açısıyla değerlendirilmesi yaygın bir yaklaşımdır. Ancak, yararcı etiğin kar-fayda analizine indirgenmesi, geniş bir paydaş grubunun (birey, kurum, toplum, çevre) bir arada değerlendirilebildiği, tüm paydaşlara fayda sağlayacak seçeneğe götürecek farklı eylemleri analiz etme yetisi ile bütüncül bir yaklaşım oluşturulmasındakatkısını gözardı etmektedir. Bu durum yararcılığı kurumun kendi çıkarlarına yönelik davranışlarını meşrulaştıran bir araca dönüştürmektedir. İş dünyasının etik ile ilişkisinin tek bir ahlak kuramına bağlı kalınarak incelenmesinin yetersiz kalacağı ve bu konuda hem akla hem de duygulara yer verebilen bütünsel bir sistemin gerekliliğine inanılmakla birlikte, yararcı etik yaklaşımının, paydaş teorisine yakınlığı ile şirketin kararlarını etkileyen ve şirketin karar ve eylemlerinden etkilenen tüm paydaşları dikkate alarak etik karar verme sürecinin hem daha detaylı hem de pratik analizini olanaklı kılarak sadece etik farkındalık yaratmayıp aynı zamanda doğru davranışa yöneleceğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelime: İş Etiği, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Yararcılık, Sürdürülebilirlik

Kaynakça/ References

- Bakan, Joel (2004), *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power*. Constanle: London. Kindle versiyonu.
- Carroll, A.B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons*. Haziran – Ağustos: 39-48.
- Friedman, M. (1970, 13 Eylül). The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profit. *New York Times Magazine*, 32-33.
- Solomon, R. C. (1993). *Ethics and Excellence: Cooperation and Integrity in Business*. Oxford: Oxford University Press.

KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI MEVZUATININ BİYOTİP ARAŞTIRMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. NÜKET ÖRNEK BÜKEN

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

ÇAĞRI ZEYBEK ÜNSAL

Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Teknolojinin hızla gelişmesi ile insan yaşamı ve sağlığını iyileştiren olanaklar giderek artmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile internet, bilgiye daha hızlı erişmeyi, üretilen büyük miktarlardaki veriyi saklamayı ve üçüncü kişiler ile bu verileri paylaşmayı kolaylaştırmaktadır. Büyük veri olarak adlandırılan internet ortamındaki bu verilerin, kişilerin özel ve hassas bilgilerini de içermesi, teknik açıdan kolayca bu verilerin ele geçirilebilmesinin mümkün olması, etik ve hukuki soruların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Özellikle sağlık alanında, biyomedikal teknolojiler ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkileşimi geleneksel ya da uygulanagelen tıbbın kişiselleştirilmiş tıbbı doğru evrilmesine yol açmıştır. Kişiselleştirilmiş tıp ile tedavi ve ilaçların kişinin genetik özelliklerine göre geliştirilmesi, tanı ve tedaviyi daha etkin hale getirmekte ise de, kişiye özgü tıp teknolojilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri ile olan etkileşimi hassas verilerin korunmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda etğin, olanaklı olan ile etik açıdan haklı çıkarılabilir veya izin verilebilir olan arasındaki sınırı çizirken uygulamada karşılaşılan sorunları da belirlemesi gerekmektedir.

Kişisel verilerin gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte hızlı ve kolay bir şekilde internet ortamında dolaşımı, verilerin güvenliği ve kişilerin kendilerine ait verilerini kontrol edebilmelerini güçleştirmektedir. Bu nedenle, kişilerin kendilerine ait verilerinin kimlerle nasıl paylaşıldığını bilmesi, bu verilerin kime ait olduğu bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda, insan hakları ve özel hayatın gizliliği ile birlikte anılan kişisel veri ile ilgili ülkeler tarafından farklı koruma mekanizmaları geliştirilmiştir.

Kişisel bilgilerin ve hassas verilerin kötüye kullanımının açık hale gelmesine neden olan ileri teknolojilere karşı hukuki koruma Türkiye’de 24 Mart 2016 tarihinde Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun (6698 KVKK)’un ve ardından ilgili yönetmeliklerin kabul edilmesi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar, Avrupa Birliği (AB)’nin 2016/679 sayılı Genel Veri Koruma Tüzü-

ğünün 25 Mayıs 2018 tarihinde yürürlüğe girmesinden önce uygulanan AB 95/46/EC sayılı Veri Koruma Direktifi ile ilgili Türkiye'deki kişisel verilerin korunması mevzuatının AB üyelik sürecinde uyumlaştırılması amacını taşımaktadır. Söz konusu hukuki düzenlemeler ile kişilerin hakları koruma altına alınmakta, uygulamada karşılaşılabilecek etik ve hukuki sorunlara karşı da çeşitli önlemler geliştirilmektedir.

Farklı düzenlemeler ve önlemler ile koruma altına alınmaya çalışılan kişisel verilerin dijital ortamda ne kadar korunabildiği konusunda ise çeşitli görüşler bulunmaktadır. Literatürde, kişisel verilerin korunmasını sağlamaya yönelik uygulamada alınabilecek önlemlerin neler olabileceği tartışılmakta, farklı kodlama yöntemleri ile kişilerin özel hayatının gizliliğinin korunmasını sağlamak ve verilerin kötüye kullanımını önlemek için etkin koruma yöntemleri araştırılmaktadır. Anonimleştirme bu açıdan etkin koruma sağlayan bir yöntem olarak kabul edilmemektedir.

Çalışmamızda, biyotıp araştırmaları kapsamında Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin uygulamada karşılaşılan sorunlar için ne tür önlemlere başvurduğu, Avrupa Konseyi'nin güncellenmiş 108 sayılı Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tavsiye kararları ve AB Genel Veri Koruma Tüzüğü karşılaştırmalı olarak ele alınacak, bazı temel etik sorunlara yönelik değerlendirme yapılacaktır.

Türkiye açısından ise yürürlüğe giren 6698 sayılı KVKK kanununun biyotıp araştırmaları çerçevesinde nasıl yorumlanacağı ve kullanılan terminoloji kanun uygulanabilirliği için önem taşımaktadır. Bu çalışma kapsamında biyotıp araştırmaları özelinde ortaya çıkan etik ve hukuki konular ile birlikte Türkiye'deki mevzuat ve ilgili Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Birliği (AB) düzenlemeleri karşılaştırmalı olarak incelenecek olup, Türkiye'de yürürlüğe giren kişisel verilerin korunması ile ilgili kanun ve yönetmeliklerin kapsamının biyotıp araştırmalarında karşılığını nasıl bulduğu, tanı/tedavi ve araştırma dünyasına yansımalarının nasıl olacağı tartışılacaktır. Ayrıca, uygulamada biyotıp araştırmalarında kişisel verilerin kullanımı açısından ortaya çıkabilecek etik ve hukuki sorunları gidermeye yönelik çözüm önerileri derlenecektir.

KAPİTALİZM, TEKNOLOJİ VE BİLİM

Prof. Dr. ÖRSAN K. ÖYMEN

FMV Işık Üniversitesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü Başkanı

Uygulamalı Etik, teknoloji konusunu, kapitalizm sorunuyla birlikte ele alırsa, anlamlı bir çözümleme ortaya koyabilir. Teknoloji, doğru amaçlar için kullanılabilir. Yanlış amaçlar için de kullanılabilir. Ancak bunu anlamak için, teknolojinin hangi yanlış amacın aracı haline geldiğini ve bu amacın neden yanlış olduğunu ortaya koymak gerekir. Bunun için de öncelikle bir ahlak ve siyaset paradigmasının geliştirilmesi zorunludur. Savunma teknolojisi, bilişim ve iletişim teknolojisi, yapay zeka-robotoloji gibi alanlardaki gelişmelere bağlı olarak oluşan ve oluşabilecek olan bireysel ve toplumsal sorunların önlenmesi, makro boyuttaki ekonomik ve siyasi modelin çözümlenmesine ve bu modelin bir ahlak ve siyaset paradigmasına göre yeniden düzenlenmesine bağlıdır. Bu bağlamda, bilimin de, bireysel ve toplumsal gelişmeye hizmet edecek bir ahlak ve siyaset paradigması üzerine inşaa edilmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için öncelikle, bilimin ve teknolojinin, kapitalizmin hizmetine sunulmuş araçlar olmaktan çıkartılmaları gerekmektedir.

Kapitalizm, sermaye sınıfının emekçi sınıfı sömürdüğü ve bu sömürü üzerinden kendisini var ettiği bir düzendir. Bu düzende üretimin sonucunda oluşan gelirin dengeli bir biçimde dağılması söz konusu değildir. Üreten ve çalışan emekçi kesim, ürettiği ürünün bir ticaret nesnesine dönüşmesinden sonra oluşan artı değerden herhangi bir pay alamamakta, sermaye sınıfının kurduğu düzenin bir piyonu olmaktadır. Bu nedenle üreten emekçi sınıf, emeğine ve ürettiği ürüne yönelik bir yabancılaşma süreci yaşamaktadır. Karl Marx'ın 19. Yüzyıl'da ortaya koyduğu kapitalizm çözümlemesi, teknoloji devrimi, hizmet sektörünün oluşumu, tarımsal üretimin devamı gibi bazı konularda gerçekleştirilmesi gereken güncellemelere rağmen, ana hatlarıyla geçerliliğini korumaktadır. Günümüzde, küresel kapitalizmin sonucu olarak, dünyadaki refahın %85'ine dünya nüfusunun %1'i sahiptir. Dünyada ciddi boyutlarda bir sosyal ve ekonomik adalet sorunu, bir gelir dağılımında dengesizlik sorunu bulunmaktadır. Bu düzenin ahlaklı ve adaletli bir düzen olduğunu savunmak olanaklı değildir.

Bu düzenin içinde, bilim ve teknoloji alanındaki çalışmalar da önemli bir ölçüde kapitalizmin hizmetine sunulmuştur ve bir kar etme aracına dönüşmüştür. İnsanlığın yararı için bilgi ve bilim anlayışının yerini, sermaye sınıfının kar etmesi için bilgi ve bilim anlayışı almıştır. Bir örnek vermek gerekirse, savunma teknolojisi adı altında yapılan araştırmalar ve çalışmalar, yüzlerce milyar dolarlık bir silah ticareti sektörüne ve dünyadaki savaşların devam etmesine hizmet

etmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojisi adı altında yapılan araştırmalar ve çalışmalar, bir yandan topluma yararlı sonuçlar ortaya koysa da, bir yandan da, teknoloji bağımlılığı, okuma, yazma, düşünme yetisinin zayıflaması, özel ve kişisel yaşama müdahale edilmesi gibi sonuçlar da doğurmaktadır. Yapay zeka ve robotoloji alanındaki çalışmalar, toplumun yararına bazı pratik kolaylıklar sağlayabileceği gibi, insanın emek gücünün gasp edilmesi, işsizliğin ve yoksulluğun artması gibi sonuçlara da yol açabilecektir.

Bu bağlamda, ahlak ve erdem ilişkisi ile birlikte, mutlulukçuluk, hazcılık, yarcılık kuramları da irdelenerek, toplumcu bir ahlak felsefesinin geliştirilmesi, bilim ve teknoloji alanındaki çalışmaların ve araştırmaların da, ona göre düzenlenmesi gerekmektedir. Yaşamın amacı, bu amaç doğrultusunda ortaya konacak değerler ve erdemler, toplumun mutluluğu, hazzı ve yararı gibi konular, Platon, Aristoteles, Epiküros, Baruch Spinoza, John Locke, David Hume, John Stuart Mill gibi filozofların kuramları çerçevesinde ele alınmalıdır.

Bu doğrultuda, Marx'ın kapitalizm çözümlemesinde önemli bir ölçüde eksik bıraktığı ahlak boyutu, toplumcu bir ahlak felsefesinin geliştirilmesi koşuluyla, ahlak felsefesinde önemli kuramlar geliştiren başka filozoflardan kısmen yararlanarak tamamlanmalıdır. Bunun için de, Etik, Uygulamalı Etik ve Siyaset Felsefesi'nin karşılıklı etkileşim içinde bir çalışma ortaya koyması gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: Teknoloji, bilim, etik, siyaset felsefesi, kapitalizm, sosyalizm.

MESLEK ETİĞİ İLKELERİNİN KAYGAN ZEMİNLERDE TARTIŞILMASI: BİRBİRİYLE ÇATIŞAN DÜNYA GÖRÜŞLERİNE SAHİP AVUKAT - MÜVEKKİL ÖRNEKLERİ

Dr. NADİRE ÖZDEMİR

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı

Avukat kendisine sunulan işi kabul etmek zorunda değildir, ancak kabul ettiği takdirde de, işin doğası gereği müvekkilinin haklarını sonuna kadar savunmakla yükümlüdür. Avukatın ve müvekkilin farklı dünya görüşlerini temsil ediyor olması, hatta bu görüşlerin birbiriyle çatışıyor olması acaba avukatın mesleğini layıkıyla yerine getirmesine gölge düşürebilir mi? Söz gelimi, Amerika Birleşik Devletleri'nde, temel haklar ve özgürlükler (*civil rights*) savunucusu olarak tanınan Anthony P. Griffin, Ku Klux Klan üyesi olan Michael Lowe'un avukatlığını yapmaya başladığında ülkede ciddi bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmanın temel noktası Anthony P. Griffin'in siyahi olmasıdır. Beyazların üstünlüğünü savunan, ırkçı davranışlar sergileyen ve bu kapsamda özellikle siyahilere karşı şiddet içerikli eylemlerde bulunan bir topluluğa ait bireyin siyah bir avukat olan Anthony P. Griffin tarafından savunulacak oluşu, söz konusu avukatın temsil ettiği müvekkilinin görüşleri sebebiyle kimi çevrelerce eleştiri yağmuruna tutulmasına sebep olmuştur. Gerek insan hakları savunucuları gerek Ku Klux Klan üyeleri bu türden bir avukat - müvekkil ilişkisine şüpheyile yaklaşmıştır. Öte yandan Anthony P. Griffin, yaşamı boyunca önem verdiği insan hakları ve özgürlüklerinin ve özellikle ifade özgürlüğünün savunulmasını bu örnekte bile gerçekleştirerek aslında mesleki ve ahlaki geçmişiyle uyumlu bir çizgide ilerlediğini iddia etmiştir. Geçmişte çok benzer bir polemik Yahudi bir avukatın Nazi üyesi bir müvekkil edinmesinde de yaşanmıştır. Aslında dünyanın pek çok yerinde, avukatın kendi dünya görüşüne tam zıt ve hatta onunla çatışan bir dünya görüşüne sahip birini savunması benzer tartışmalara vücut vermektedir. Oldukça kaygan zeminlerde gerçekleştirilen tüm bu tartışmalar acaba meslek etiği açısından hangi ilke ve değerler bağlamında ele alınmalıdır?

Bu sunum, yukarıda zikredilen Anthony P. Griffin ve Ku Klux Klan üyesi olan Michael Lowe'un hikâyesini temel alarak avukatlık meslek etiğine dair bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Bu değerlendirmeyi yaparken öncelikli olarak avukatlık pratiklerine yönelik farklı görüşlere ve avukatın bireysel görüşleri ile mesleki rolü arasındaki ilişkiye dair birtakım teorik açıklamalara yer verilecektir. Ardından, bu teorik açıklamaların avukat - müvekkil ilişkisinin temelleri ve savunma hakkı açısından ne anlama geldiğine dair birtakım

konu başlıkları üzerinde durulacaktır. Son olarak örnek olayı ve benzerlerini anlamak bakımından temel olan ifade özgürlüğü ve bu özgürlükle ilişkilendirilebilecek tolerans kavramlarının anlamları da irdelenecektir. Söz konusu kavramların anlamı, özellikle Ioanna Kuçuradi'nin yaklaşımı kullanılarak ortaya konmaya çalışılacaktır. Ioanna Kuçuradi, tolerans kavramını kişisel bir tutum olarak ve kamu işlerinin düzenlenmesinde bir ilke olarak iki farklı şekilde ele almaktadır. Irkçılık ile ifade özgürlüğünün sınırlarını çizmek ve avukatın mesleki rolü ile dünya görüşü arasındaki nüansı anlamak bakımından tolerans kavramının bu ikili ayrımı önem arz etmektedir. Siyahi bir avukatın Ku Klux Klan üyesi bir bireyi savunmasının veya Yahudi bir avukatın bir Nazi üyesini savunmasının popüler tartışmalara sebep olmasının yanı sıra teorik olarak hangi meslek ilkeleriyle ilişkili olduğunun belirlenmesi tartışma zeminini sağlamlaştırmak bakımından değerlidir. Bu tartışma zeminini oluşturan meslek ilkelerinin özünde hangi değerlere işaret ettiği ve tüm bunların avukatlık mesleği bağlamında ne anlama geldiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Avukatlık meslek etiğine ilişkin olan bu sunum, konferansın “Sorumlu Araştırma ve Yenilik (İnovasyon)” üst başlığı altında zikredilmiş olan “meslek etiği” alt konusu kapsamında gerçekleştirilmek istenmektedir.

OKULUN KURUMSAL HABİTUSUNUN ÖĞRENCİNİN KİMLİK OLUŞUMUNA ETKİSİ: BİR DEVLET OKULUNDA ETNOGRAFİK ÇALIŞMA

BETÜL SÜMEYYE ÖZGÜN*

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Amaç

Bu çalışma, İç Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren bir orta okuldaki öğrencilerin kimlik edinim süreçlerini ele alarak, okulun *kurumsal habitusunun* öğrencinin kimlik oluşumundaki çok katmanlı etkisini incelemektedir. Çalışmada, kimlik oluşumunun uzun zamana yayılan, çoklu politikalar ve pratikler içeren süreçler olduğu göz önünde bulundurularak, bu süreçleri olabildiğince içerden ve detaylı incelemeyi mümkün kılan etnografik araştırma yöntemine başvurulmaktadır.

Okul kurumu toplumsal yaşamın çok boyutlu ilişkiselliği ile temas halinde- dir ve toplumsal birçok yapının ürünü olmak ile beraber, bu yapıların yeniden üretiminde de etkin kurumsal donanımına sahip eylem alanlarıdır. Okul kurumunun ayrılmaz parçası olan öğrenci, çok boyutlu bu ilişkiselliği en derinden yaşayan öğelerden biridir. Öğrencilerin okul kurumuna gelirken beraberlerinde getirdikleri kültürel birikim ile okulda karşılaştıkları kurumsal kültür, diğer tüm ilişki ağları ve bulunduğu ortamdaki etkileşimleri, öğrencinin kimlik edinimini çok yönlü olarak etkilemektedir. Bunun yanında, öğrencilerin aile yapıları ve çocukluk pratikleri de kimlik ediniminde rol oynayan önemli diğer bir faktördür. Bu doğrultuda, araştırmamızı teorik bir çerçeveye oturturken öğrencilerin aile ve okul içi ilişkilerini analiz etmede, yapı ve pratikler arasında bir aracı olan “habitus” kavramı bize yol gösterici olmuştur (Bourdieu,1990). Habitus terimi sosyal bilimlere Pierre Bourdieu’nün eserleriyle girmiştir. Genel olarak, toplumsal yapıların, kişinin sosyal ve kültürel alandaki eğilimlerine ve tercihlerine yön vermesini ve “yapılandırılmış yapıların, yapılandırılan yapılara” dönüşmesini ifade etmektedir (Bourdieu,1990). Bourdieu bu kavramı şu şekilde ifade etmektedir:

Habitus bir tarih ürünüdür. Kişisel ve kolektif pratiklerin tarih içerisinde oluşturulan zihinsel şemaya göre üretmesini ifade eder. Kişinin algı, düşünce ve davranış tarzında saklı bulunan tüm geçmiş deneyimleri, bugünkü dav-

* Araştırmacı araştırmanın yürütüldüğü okulda İngilizce öğretmeni olarak çalışmaktadır.

ranışlarındaki ‘doğruluk’ ölçütünü diğer bütün açık ve formal normlardan daha çok belirler (Bourdieu,1990: 54).

Habitus kavramını temel alarak, okulun *örgütsel habitusu* ve öğrencilerin *aile habitusları* bir ilişkisellik içerisinde, öğrencilerin kimlik oluşumuna nasıl etki ettiği ve eş zamanlı olarak da öğretmenlere ne tür roller verdiği, öğretmenlik pozisyonu ve pratiklerinin nasıl dönüşüme uğradığı araştırmanın temel tartışma konularıdır.

Araştırma Metodu/ Veri Toplama

Bu çalışma iç Anadolu bölgesinde, merkeze yakın bir köy okulunda gerçekleştirilmektedir. Öğrencilerin aileleri genellikle çiftçilikle uğraşmakta olup geri kalan grup çeşitli devlet kurumlarında güvenlik görevliliği, sekreterlik gibi pozisyonlarda veya fabrikalarda işçi olarak çalışmaktadırlar. Küçük bir kısım da ulaşım sektöründe (dolmuş şoförlüğü, tır şoförlüğü) çalışmaktadır. Çalışma Mayıs 2018’den Ocak 2019’a kadar sürmektedir. Örneklem ortaokul öğrencileri ve velileri, okul öğretmenleri (ücretli/kadrolu), okul yöneticileri ve okul personeli arasından 40 kişi olmak üzere seçilmiştir. Çalışmada tabakalı örnekleme kullanılmış olup kişiler belirli faktörler dikkate alınarak seçilmiştir: Cinsiyet, Eğitim durumu, Aile yapısı, Ekonomik durumu. Araştırmada veri yarı yapılandırılmış röportajlar, katılımcı gözlemcinin tuttuğu günlük ve saha notları aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sırasında 12 öğrenciyle mülakat yapılmış olup, velilerden toplanacak veri ise veli ziyaretlerinden sonra tutulan notlarla sağlanmıştır. İdareci ve öğretmenlerle ise henüz mülakat yapılmamıştır.

Tartışma

Bourdieu okul sınırları içerisinde, öğrencilerin dersler aracılığı ile elde ettikleri kültürü *tedrisi kültür* olarak adlandırır ve bu tarz bir kültürü ‘kısmi’ kültür olduğu için eleştirir. Kültürel mirasın en önemli kısmının daha örtük, daha dolaylı, tertipli çabanın ve buna yönelik eylemin yokluğunda yani burjuva çevrelerinde ‘kültürel hac biçimini alan seyahatler marifetiyle’ edildiğini öne sürer (Passeron-Bourdieu, 2014).

Bu açıdan Bourdieu, okulda kazandırılan kültürün alt sınıflardan gelen öğrencilerin imtiyazlı öğrenciler karşısındaki dezavantajlı pozisyonunu ortadan kaldırmadığını savunmaktadır. Araştırmanın katılımcıları olan öğrenciler de benzer şekilde Bourdieu’nün dezavantajlı olarak gördüğü düşük sosyo-ekonomik gruptan gelmektedirler. Dolayısıyla, tedrisi kültür dışındaki kültüre ulaşımaları mümkün olmamaktadır. Buna ek olarak Bourdieu, başarının farklı kültürel sermayelere sahip öğrenciler arasında eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığını öne sürmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin geldikleri toplumsal köken (ya da sermaye formları sahiplikleri) yükseldikçe öğretmenin rolünün azaldığını ifade eder

(Bourdieu-Passeron,2014:33). Bu noktada, çalışmanın yürütüldüğü okuldaki kadrolu öğretmenlerin yetersizliğini belirtmek önemlidir.

Araştırma suresince yapılan gözlemlerde, veliler ile yapılan görüşmelerde ve öğrenciler tarafından yazılan mektuplarda, öğrencilerin okul içerisinde yaşadıkları bu yapısal eşitsizliklere ek olarak, çalışma sırasında öğrencilere okul tarafından sağlanmayan bu ‘kısmi kültürün’ aileler tarafından da telafi edilemediği görülmektedir. Dolayısıyla, öğrenciler çoğu zaman “derslerinde işe yarayacak alışkanlık, pratik tutum, malumat ve maharetleri edinemedi” (Bourdieu-Passeron,2014) eğitim sistemi içerisinde kaybolmaktadırlar. Kendi çabalarıyla son sınıfa kadar başarılı gelmiş nadir sayıda öğrenci ise okul arkadaşları tarafından çeşitli şekillerde dışlanmalara maruz kalıp elenmekten kurtulamamaktadır. Paul Willis’in “İşçiliği Öğrenmek”adlı kitabında bahsettiği gibi okulun örgütsel habitusuna uyum sağlayamayan işçi çocukları, okul da kendi aile habituslarına benzeyen bir karşı kültür oluşturmaktadırlar. Bu kültürde, bilgi feminen bir olgu olarak kabul edilip, bilgiye sahip olmaya çalışan öğrenciler ‘kabarık kulaklar’ olarak adlandırıp, dışlanmaktadırlar (Willis, 2016). Araştırmanın yürütüldüğü bu okulda da benzer bir durum yaşanmaktadır. Özel bir isim takılmasa da okuldaki başarılı nadir sayıdaki öğrenci çoğu zaman alay konusu olmaktadır. Bu durum, birçok öğrencinin oluşturulan bu ‘karşı kültüre’ dahil olup eğitim sisteminde elenmesine sebep olmaktadır.

Sonuç olarak, okulun kurumsal habitusu çok koklu toplumsal yapılar ve pratikler ile iç içe geçmiş belirli tarihsellikleri barındırmaktadır. Okulda aktörlerin bu yapı ve pratikler ile olan ilişkisi doğrultusunda kimlik politikalarının nasıl formüle edildiği bu araştırmanın temel sorusu olarak yer almaktadır. Örgütsel habitusun barındırdığı yapılar ve pratikler ise bu sorunun mikro düzlemdeki bir analizini içermekte ve eş zamanlı olarak makro yapılar ile kurulan ilişkisel-liğinin tahlilini de gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kurumsal habitus, kimlik politikaları, tanınma politikaları

Kaynakça

- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. California: Stanford university press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. (2015). Varisler: Öğrenciler ve Kültür. Çev. Levent Ünsaldı, Aslı Sümer). Ankara: Heretik.
- Willis, P. (2016). *İşçiliği Öğrenmek. Sınıf, işçilik ve eğitim: İşçi çocukları nasıl işçi oluyor?* (D. E. Hüseyini, Çev.) Heretik Yayıncılık.

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARINA YANSIMASI: ETİK BİR SORUN OLARAK “HİMENOPLASTİ”

AYŞE ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi, MSGSÜ Felsefe Ana Bilim Dalı

Kültürün dayattığı normlar Neoliberal Politikalar ile adeta bir sözleşme halinde ilerlemektedir. Kadın bedeninin denetlenmesi ve bu denetleme ile ataerkinin pekiştirilmesi mevcudiyetini katlanarak ve yeniden üreterek sürdürmektedir. Neoliberal Politikaların getirdiği yenedünya, yeni algılayış ve anlayış çerçevesinde denetim mekanizmalarına her gün bir yenisi eklenmektedir. Bu yeni denetim mekanizmalarından biri de; “Hymen” olarak bilinen “kızlık zarı” ile ilgili egemen ataerkil söylem ve davranışlardır.

Adını düğün Tanrısı “Hymenaios”tan alan “Hymen”, güzelliği üzerine çeşitli efsanelerle anılan “Hymenaios”tan oldukça farklı bir üne sahiptir. “Hymen”, “kızlık zarı” hem toplumsalın hem de tıp biliminin literatürüne bakire kadının ya da bekâretin simgesi olarak yerleşmiştir. Oysa bilimsel literatürde, “Hymenaios” adından alıntılanmış “Hymen”, kadınlarda vajina girişinin 1-1,5 santimetre iç kısmında yer alan, ince zarımsı bir doku kıvrımı olarak geçmektedir. Oldukça farklı şekillerde olan bu doku, ince kılcal damarlarla çevrili olarak betimlenmektedir. Yaygın kullanımında bir zar olarak bilinmesine rağmen, zar değil; embriyonik dönemde genital duvarların ayrılarak küçük (labia minora) ve büyük (labia majora) dış dudakları oluşturması sırasında, ayrılma sonucu ortada kalan zarımsı doku olarak gelişen ve fizyolojik bir göreve sahip olmayan bir doku parçası olarak adlandırılmaktadır. Ancak tüm bu bilimsel temellendirmelere rağmen, “Hymenaios”tan farklı olarak “Hymen” efsanesi bir norma dönüşerek, günümüze ahlaki bir yapı kazanarak taşınmıştır.

Türkiye’nin de içinde yer aldığı kimi toplumlarda “Hymen”, “kızlık zarı” normu veya algısı bu ahlaki yapı içerisinde, yüzyıllardır var olmuştur ve olagelmektedir. Başlangıçta kadınların yaşamını bir doku parçasına indirgeyen bu norm veya algı; şimdilerde çift yönlü olarak kadınların yaşamına dâhil olmaktadır. Bir yandan yaşamı tehdit eden bir denetim mekanizması olarak işlerliğini korumaktadır. Yani namus cinayetleri adı altında birçok kadın halen katledilmektedir. Diğer yandan “Hymen”i koruma, yani yaşamı koruma adına yeni bir denetim mekanizması oluşmaktadır. Bu yeni denetim mekanizması ile namus cinayetlerinin önleneceği ve bu mekanizmanın kadınların yaşamına sahip çıktığı iddia edilmektedir. Bu yeni denetim mekanizması “Himenoplasti” (Hymenoplasty),

“kızlık zarı diktirme operasyonları” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın bedenini, erkeğin adeta bir zilyetliği haline getiren bu operasyonlar toplumsal normları yeniden ve yeniden üretmeye devam etmektedir. Üstelik bu operasyonları yapanlar yahut önerenler, bu operasyonlara ilişkin meşruiyet sorununu kadının lehine işleyen bir operasyon yanılsaması yaratarak çözmeye çalışmaktadırlar.

“Himenoplasti” (Hymenoplasty), “kızlık zarı diktirme operasyonları”, meslek etiği yönünden oldukça tartışmalıdır. Bu operasyonlar sağlık sektörünü “maddi gelir” elde eden endüstriyel bir sektör haline de getirmektedir. Kadın bedenini kontrol altında tutmaya devam eden çok yönlü bir denetim mekanizması olarak karşı karşıya kaldığımız bu operasyonlar, “hymen testleri”nden ve “hymen raporları”ndan farklı bir işlev görmemektedir.

Kadınlar için anatomik görevi tam olarak tespit edilemeyen, literatüre basit bir doku parçası olarak geçen “hymen”, “kızlık zarı” nasıl olur da hem toplumsal bir önem kazanmıştır hem de yeni bir denetim mekanizmasına ve sektörünün doğuşuna kaynaklık etmektedir? Toplumsal ve kültürel baskı araçlarına yandaş olarak; görevi sağlığı korumak, geliştirmek ve hastalık durumunda tedavi etmek olan tıp doktorları nasıl oluyor da bu denetim mekanizmasını kadınlar üzerinde bir araç olarak kullanılabilmektedirler? Neoliberal Politikalar bu denetim mekanizmasının neresinde durmaktadır? Bu operasyonları nasıl ve ne şekilde meşrulaştırmaktadır?

Ortaklaşa yapılmış ve yayınlanmış başka bir çalışmada, tarafımda bu konu işlenmiştir. Orada “Himenoplasti” (Hymenoplasty) operasyonlarını gerçekleştiren veya gerçekleştirmeyen hekimlerle yapılan görüşmelere değinilmiş, “hymen”, “kızlık zarı” meselesi yüzünden kadınların karşılaştıkları sorunlara bakılmış ve kadınların bu operasyonları yaptırma gerekçeleri sosyo-kültürel ve psikolojik etkenler de hesaba katılarak anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın devamı niteliğinde olan “Neoliberal politikalar ekseninde toplumsal cinsiyet tartışmalarında etik bir sorun: “Himenoplasti” ” başlıklı bu çalışmada da, mevzu Neoliberal Politikalar ekseninde yeniden ele alıp değerlendirilecek ve yukarıdaki yanıtlanmayı bekleyen sorular ekseninde cevapların tartışılmasına gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Neoliberal Politikalar, Toplumsal Cinsiyet, Himenoplasti, Etik, Feminizm

* Öztürk A. & Türkdogan Ö. (2017), *Toplumsal ve Etik Bir Sorun Olarak Kızlık Zarı*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi “Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları” Kongre Kitabı, Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları, ss.184-191 <http://www.ttb.org.tr/kutuphane/kadinhe3.pdf>

FETÜS KİŞİ MİDİR?

ELİF BÜŞRA POYRAZ YILMAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Felsefe

Felsefede “kişi olma” kategorisi, ahlakın temelini oluşturur. Kişi kavramının içeriğine bakıldığında insan olmaktan ayrı ve farklı bir duruma işaret ettiği görülür. İnsanı insan yapan temel özellikler bütün insanlarda ortaktır. Ancak her insan kişi değildir; kişi, insan evreninin alt kümesidir. “Kişi olmak” hem ahlaki hem de hukuki bakımdan sorumluluk barındırır. “İnsanın değeri” kavramı kadar geniş ve soyut olmasa da, etikte ve hukukta kişiye verilen değer büyüktür.

Kürtaj meselesi tartışılırken de en önemli kavramların başında kişi olmak gelmektedir. Kişi kelimesini kullanırken aslında neyin anlatılmak istendiği, kişi olmanın nasıl belirlendiği, kişi kategorisinin sınırlarının nasıl çizildiği önemli bir sorundur. Kişi olma durumu hakkındaki tartışmanın bir ucunda, kişi olmanın döllenmeyle başladığını, dolayısıyla birkaç hücreden oluşan çok erken dönem embriyoların bile kişi olduğunu savunan görüş vardır. Diğer uçta ise kişi olma durumunun doğuma kadar hatta daha sonra bile başlamadığını ve dolayısıyla hiçbir fetüsün ve muhtemelen hiçbir yeni doğanın kişi olmadığını savunan görüş vardır. Bu iki uç arasındaki yelpazede pek çok farklı görüş yer almaktadır.

Kürtaj yanlıları ve kürtaj karşıtlarının çatışması temel olarak kişi kavramının tanımlanması üzerinedir. Kürtaj karşıtları, anne rahmine düştüğü andan itibaren fetüsün ahlaken kişi olduğunu ve kişinin mutlak anlamda yaşama hakkı olduğu görüşünü benimser. Kürtaj yanlılarıysa, fetüsün henüz bir kişi olarak değerlendirilemeyeceği ve fetüsü rahminde taşıyan kadının haklarıyla fetüsün hayatta kalması arasında bir çatışma olduğunda, bir kişi olan kadının haklarının öncel olduğunu savunur. Sezgisel olarak yaşam hakkı, özel hayat, tercih ve beden bağımsızlık haklarının üzerindedir. Ancak özgür seçim taraftarları, yani kürtajın bir hak olduğunu savunanlar, argümanlarını çoğunlukla fetüsün kişi olmadığı, bu nedenle de kürtajla fetüsün, yaşam hakkından mahrum edilmediğini savunurlar.

Tercihe dayalı faydacılık görüşünün önemli temsilcisi Peter Singer, insanı tanımlamanın kolay ama kişiyi tanımlamanın zor olduğunu ifade eder. İnsan basitçe Homo sapiens türünün bir üyesidir. Bu anlamıyla biyolojik açıdan insan türünün kromozomlarına sahip olmak insan sayılmak için yeterlidir. Singer, Homo Sapiens türünün tüm üyelerinin yaşamayı tercih edeceğini ve bizlerin de onların bu tercihlerine yani yaşama haklarına saygı duymamız gerektiğini savunur. Ancak, biyoetik uzmanı Joseph Fletcher tarafından ele alındığı şekliyle kişiyi tanımlayan asıl özellik bir türe ait olmak değildir. Fletcher kişiye ait

bazı ayırt edici özellikleri belirlemiştir. Buna göre, “kendisinin farkında olma, otokontrol, gelecek algısı, geçmiş algısı, diğerleriyle ilişkiye girme, başkalarını önemseme, iletişim ve merak duygusu”, kişiyi insan evreninin tüm üyelerinden ayırt etmek için kullanılan özellikler olarak sayılmaktadır. Benzer şekilde Jane English kişiyi rasyonel düşünme yetisiyle, sosyal bir varlık olmasıyla, hukukun öznesi sayılmasıyla ayırt eder. Mary Anne Warren kişinin acıyı hissedebilmesi, iletişim kurabilmesi, akıl yürütmesi, kendi üzerine düşünebilmesi, kendi varlığını farkında olması gibi özelliklerle tanımlanması gerektiğini söyler. Bu tanımlara bakıldığında, örneğin embriyo, fetüs, ağır zihinsel engelliler, yeni doğmuş bebekler ele alındığında hepsi biyolojik olarak homo sapiens türünün üyesidir, ancak ayırt edici olduğu belirtilen kişi özelliklerine sahip olmadıkları görülür.

Bu tartışmalarda hatalı bir mantıksal çıkarımda bulunmaktadır. Kürtaj karşıtları, “masum bir insanı öldürmek yanlış” birinci öncülüyle “fetüs, masum bir insandır” ikinci öncülünden yola çıkarak, “o halde, fetüsü öldürmek yanlıştır” sonucuna ulaşırlar. Fetüs hukuken kişi değildir, burada fetüsü kişi olarak tanımlamak ahlaki bir tercihin ürünüdür. Daha da önemlisi burada doğalcılık hatasına (*naturalistic fallacy*) düşülmektedir. Doğal bir durumdan doğrudan ahlaki bir önerme çıkmaz. Aynı şekilde, ağır zihinsel engellilerin, alzheimer hastaları ve yeni doğmuş bebeklerin, yetişkin insanlarla tam olarak aynı özelliklere sahip olmamaları onların öldürülebileceği anlamına gelmemektedir. Kişi olmamak yaşam hakkından yoksun olmak sonucunu doğurmaz.

Bu çalışmada doğum öncesinde fetüsün yaşama hakkının anneye bırakılması gerektiği ama doğum gerçekleştikten sonra bebek anne bedeninden ayrıldığı ve bağımsız bir şekilde nefes alabildiği için yetişkin bir kişi kadar yaşama hakkı olduğu savunulacaktır. Kişi olma statüsünü belirlemek açısından ve yaşama hakkı bağlamında, doğum öncesi ve sonrası arasında bir çizgi vardır. Ancak bu tartışma, tıbbi ve hukuki olduğu kadar ahlakidir de ve kadının bedeni üzerindeki kontrol hakkıyla birlikte yürütülmelidir.

Anahtar Sözcükler: Fetüs, Yaşama Hakkı, Kürtaj, Kadının Kendi Bedeni Üzerindeki Kontrol Hakkı, Doğalcılık Hatası

Kaynakça

- Singer, Peter, *Practical Ethics*, Third Edition, New York, Cambridge University Press, 2011.
- Warren, Mary Anne, “Abortion”, *A Companion to Bioethics*, (Ed.) Kushe, Helga and Singer, Peter, Second Edition, Oxford, Wiley-Blackwell, , 2009, ss.140-148.
- Warren, M. A. (1973). “On the Moral and Legal Status of Abortion”. *The Monist*, Vol. 57, No. 4.
- Warren, Mary Anne. 1973. ‘On the Moral and Legal Status of Abortion.’ In *Ethical Issues in Modern Medicine*, 5th edition, ed. Bonnie Steinbock and John D. Arras. Mountain View, CA: Mayfield Publishing Company.

BÜYÜK VERİ: BÜYÜK SORUN? BÜYÜK KOLAYLIK?

Prof. Dr. HAKAN POYRAZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Bildirimde Büyük Verinin tıptaki uygulamasını ve bu uygulamaların sağladığı büyük kolaylıkların yanı sıra yol açacağı kimi etik sorunları da tartışmayı düşünüyorum. Ana sorum şu olacak: Büyük Veri çerçevesi içinde tıp alanında/veya birçok alanda, kişisel bilgiler nasıl kullanılmalıdır? Cevap, “doğru kullanılmalı” olacaktır. “Doğru kullanım”, muğlak bir ifadedir. Bu muğlaklığı, eylem ve değer içeren bir tanımla açmak gerekir. Buna göre doğru kullanım, doğru eylem, yarar ile örtüşmektedir. Yine de muğlaklık devam eder: Bu kullanım kimin yararına olacak, “yarar”dan kimler yararlanacaktır?

Olguya ilişkin çatışmalar, olgunun tespiti ve buradan elde edilen bilgi ile giderilir. Değerler ise olgusal dünyanın bir parçası olmadığı için, bilginin de konusu olamazlar. Üstelik inanışlarımızı ve yaşayışımızı belirleyen değerler, birbirleriyle çatışabilir. Yaşam çatışmaları bütünüyle çözerek ilerlemiyor, bazen çatışmalarla ilerliyor. Bu çatışma, ancak daha kullanışlı ve kabul gören yeni değerler yaratımıyla ortadan kaldırılabilir. Değerler çatışmasındaki ikilemler bu anlamda ahlak düşüncesinin de açmazlarıdır. İkilemler, genel inançların ötesine/üstüne geçen rasyonel bir ahlak düşüncesini gerekli kılar.

Yarar, kimi zaman etik açıdan kaçınılması gereken bir kelime gibi dursa da gerçek yaşamın sahici sorunları, yararcı bir çerçevede ele alınmak durumunda. *Sonuçsalcı* bir etik kuram olan yararcılık, eylemi sonuçları açısından değerlendirir. Eylemin sonucunun gerçek değerlendirmesi, onun muhtemel sonuçlarını düşünmek/tasarlamak şeklindeki bir ahlak düşüncesini gerekli kılar. Bu da gerçek bilgi ve deneyimle (basiret/ phronesis/ prudence) olur. Bu açıdan Tıp etiğinin temel ilkelerinden biri olan *Yarar İlkesi ve Zarar Vermeme İlkesinin* faydacı bir temeli vardır. Konuya sadece bu ilke ve yararcılık açısından değil, diğer etik ilkeler açısından da bakmak gerekecektir. Tıp etiğinin diğer ilkelerinden biri olan ve *Genel Özerklik İlkesinin* tıptaki karşılığı olan *Özerkliğe Saygı* ve ayrıca *Adalet İlkesi, Hakikati Söyleme ve Aydınlatılmış Onam İlkesi* açısından da. Bu ilkeler bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Tıp etiğini belirleyen ve kökeni Hippokrates’e uzanan *Gizlilik İlkesi* de öyle. Gizlilik İlkesi hastaya ait bilgilerin paylaşımı, hasta ve doktor arasındaki mahrem bir ilişki biçimidir ve gizli kalması gerekir. Felsefi etik açıdan, gizlilik ilkesine verilen değer üç kaynağı bulunmaktadır. *Özerklik, Başkalarına Saygı ve Güven*.

“Büyük Veri” esprisi içerisinde veri kullanımı söz konusu olduğunda, bu ilke-

leri ne derecede sağlamış oluruz? Sadece tıp etiği değil, biyoetik ve biyoiktidar açısından ele alındığında, verilerin gizliliği ne denli ve derece sağlanır? Ayrıca, düşünme, değerlendirme, seçme beğenme biçimlerimiz, sosyal medya aracılığı ile; alışveriş yapma, para harcama, tatil ve bir nesneye sahip olma biçimimiz kredi kartları bilgisi üzerinden, zaten veri olarak büyük veriye akarken mevcudiyet nasıl bir değer üretecek?

Bu anlamda Foucault, *Kliniğin Doğuşunda* söylem ve tıba dair söylem çözümlemesine konuya bir temel bulmak için yer vermek istiyorum: Söylem, bir ifadenin söyledikleri kadar, söylemediklerini de söyler. Söz için bir anlam uzayı oluşturur. Aslında bu anlam uzayı, kurulan, tarihsel olarak oluşan iktidar biçimleridir de aynı zamanda. Hakikat söylemi oluşturmuyor, söylem hakikati yaratıyor. Modern kurumlar ve onların işleyişini yaratan da söylemdir. Söylemin kurumlarından biri olan sağlık kurumu da öyle... Hastane (klinik) kurum olarak bir panoptikon ya da tıbbi bakışın gözetlediği ve denetlediği toplumsal bir mekân inşasıdır. Foucault, *Kliniğin Doğuşunda* biyoiktidar üzerinden Bentham'ın panoptikon fikrini model alarak güç ve iktidar eleştirisi yapar. Panoptikon, Jeremy Bentham tarafından tasarlanan sekizgen planlı, tam ortasında bir gözetleme kulesi bulunan ve bütün hücrelerin gözetlendiği, hücredekilerin kuleyi göremeyeceği bir hapishane planı. Bentham, Panoptikon'un çok sayıda insanın gözetim altında tutulmasının amaçlandığı binalar marifetiyle, denetlenebilecek bütün kurumlara uygulanabilir olduğunu, otorite odaklı, geniş kitleleri denetim altına alma felsefesi olarak dile getirir.

Dünya, Marsall Mc Luhan'ın 60'lı yıllarda söz ettiği "global köy" den internet devrimi sonrasında dijital bir köye dönüştü. Bu dönüşümle panoptikon dijital bir kale olarak yeniden inşa edildi. Sormaya çalışacağız -tıp etiği ilkeleri açısından ısrarla sormaya devam edeceğiz: Büyük Veri sağlık hizmetleri ve genel sağlık açısından büyük bir kolaylık mıdır, yoksa büyük kapatmanın bir aracı mıdır?

DİLİN YARALAYICILIĞI: BİR NEFRET SÖYLEMİ, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR Mİ?

GÜLBEN SALMAN

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümü

Bir söz sadece söz müdür yoksa bir edimselliği var mıdır? İnsanlar, başka insanlardan duydukları sözler karşısında duygusal/bedensel tepkiler verebilen varlıklardır. İltifat duyduklarında gülümseyebilirler, ebeveynlerinin incitici sözleriyle ağlayabilirler, akranlarının veya üstlerinin nefret söylemiyle incinebilirler. Nefret söylemi ile incindiğimizde, çareyi hukukta aramamızı salık veren bir çağda yaşıyoruz. Fakat, nefret söylemi ve ifade özgürlüğü arasındaki paradoksal alana hakem olarak davet edilen hukuk, dilin açtığı yaraya deva olabilir mi yoksa gözardı ettiğimiz başka mekanizmalar da var mıdır?

Bu soruya cevap vermek için öncelikle, dilin neden yaralayıcı olduğunu tartışmaya açmak ve dilin doğasına dair kuramları gözden geçirmek gereklidir. Çağdaş Dil Felsefesi, daha çok mantıksal pozitivistler tarafından kabul edilen temsil teorisinden, gündelik dil felsefesine doğru bir dönüşüm yaşamıştır ve bu dönüşüme dair düşüncelerine başvuru alan kişilerin başında J.L. Austin gelmektedir. Austin, *Söylemek ve Yapmak* isimli kitabında, dilin edimsel olduğunu belirterek, kabaca söylemenin, yapmakla aynı şey olduğunu ifade etmiştir. Dil performatiftir ve bu yüzden yaralayıcı bir etkisi vardır. Judith Butler, *Excitable Speech* kitabında Austin'in düşüncelerini “dilın yaralayıcılığı” ekseninde yeniden düşünmeye davet eder. Butler, Austin'in teşhisini onaylar, dil yaralayıcıdır, ama buna kendi düşüncesinden hareketle bir tedavi önerir. Dil her ne kadar yaralayıcı olsa da sabit değildir, zamana yayılır ve bu yayılımda “alt üst edici” bir tekrarı olanaklı kılan performatiflik mevcuttur.

Bu açıdan düşünüldüğünde, Butler'ın çizdiği çerçeve dahilinde açılan performatif alanda dilin yaralayıcılığını ve nefret söylemini yeniden düşünebiliriz. Butler hukuku davet eden, sansür, cezalandırma ve yasaklama gibi taleplerin, dilin performatifliğini gizlediğini, aslında faydadan çok zarar getirerek, nefret söylemine mutlak bir güç atfettiğini söylemektedir. Bunun yerine dilin performatif doğasının rüzgarını arkasına alan yeni bir oyun kurma ihtimaline işaret eder. Bu sunumda, dilin yaralayıcılığı, nefret söylemi ve ifade özgürlüğü paradoksuna sıkışan hukuksal bir yaklaşım yerine, siyaset ve etik açıdan performatifliğe vurgu yapan başka bir yaklaşım tarafından ele alınmaya çalışılacaktır. Nefret suçunun hedefi olan kırılgan gruplar hukuka başvurduklarında hakim grupların arzu ettiği şekilde “ifade özgürlüğü” duvarına çarpıyorlar kimi zaman. İfade

özgürlüğü peki “dilin yaralayıcı” olduğunu doğru bir şekilde hesaba katıyorsa, bir nefret söylemi ifade özgürlüğü olabilir mi? Bu, çelişkili görünüyor.

Anahtar Kelimeler: Nefret Söylemi, İfade Özgürlüğü, Adalet, Hukuk, Performativite

Kaynakça

Austin, J. L, *Söylemek ve Yapmak*: Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri, (çev. R: Levent Aysever), İstanbul: Metis, 2009

Butler, Judith, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, London: Routledge, 2007

‘EV’İN ETİK DÜZENİ: ‘EV’ SAHİBİ VE BİR EVE KONUK OLMAK

ÖZGE SARIALIOĞLU

Doktora Öğrencisi, Göç Çalışmaları Programı, Düzce Üniversitesi

Göç bir yerden gitme ve bir yere gelme dolayımında düşünüldüğünde kaçınılmaz olarak bir ‘ev’in varlığı ve bir ‘ev’in yitimine gönderme yapmakta, göçün çatısı ‘ev’ imgesiyle şekillenmektedir. Özne öncelikle doğduğu ülkenin vatandaşı olarak ulus-devletin temsillerini üstüne alarak var olur. Kendi evinde doğumu aynı zamanda bir ulus-devletin içindeki doğumudur. Dolayısıyla ‘ev’, içinde yaşadığımız siyasi, politik, ekonomik düzlem dâhilinde bir ulus devletin varlığına, ulus devletler arasında çizilen sınırlara gönderme yapmaktadır. Ancak aynı zamanda daha bireysel olduğumuz, ait hissettiğimiz, kendi tikelliklerimizi yansıttığımız, kendimizi düzenlemeye soktuğumuz ve değiştirme gücümüzün olduğunu varsaydığımız yerdir. Bu varsayım bir yanılısamaya işaret etmesi, dolayısıyla öznellik hallerimizin nasıl inşa edildiğinin üzerini örtmesi açısından önemlidir. Gerçekte ‘ev’, kültürel ve söylemsel olarak, ulus-devletin devamı ve en küçük parçası olacak şekilde inşa edilmiş, temsil gücü kazanmıştır. Bu gizil güç vatandaş/ev sahibi özneye bir konum yüklemekte, böylece hakikat haline gelmekte ve istikrar kazanmaktadır.

‘Ev’in bu iki çatısı aralığında beliren tüm varsayımlar, gündelik hayatın tüm tezahürleri ve ilişkisellikler, etiğin konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada da genel olarak göç imgesi, göçle birlikte gelen ‘ev’ imgesi ve konukseverlik etik boyutuyla tartışılmıştır. İlk olarak bir yerde, bir ulus-devletin sınırları içinde bulunma, bir eve sahip ve ait olma hali sorunsallaştırılmış ve bu tarz bir öznellik halinin hangi aralıklarda şekillendiği tartışmaya açılmıştır. Kendi ‘ev’ine dair her kabul ve her reddediş bir vatandaş öznenin şimdiliğini, buradallığını şekillendirir ve dönüştürür. Aynı zamanda evdeki ile yabancının sınırlarını, ev sahibi ile evin kapısını çalanın keskinliğini belirler. ‘Dışarıdan’ bir yabancının içeriye girmeyi talep etmesi ya da içeri girmeye zorunlu olması içerideki özneye ev sahibi olduğunu hatırlatır. Aslında onu ‘gerçek’ bir ev sahibi yapan dışarıdaki yabancının varlığı, talebi ya da zorunluluğudur. Ulus devletin sınırları nasıl evin içini ve dışını ayırıyorsa evin kapısı da dışarıdakini ve içeridekini belirler. Buradaki etik sorun ötekiyi üretme esnasında ve ev sahibi konumuna yükselme durumunda ilişkiselliğin nasıl şekillendiği sorusuyla belirginleşmektedir. Bu nedenle eve birinin gelme ihtimaline karşı “ev sahibinin konumunun ne olduğu”, “kendi evinin efendisi olma’nın¹ ne anlama geldiği” ve “konukseverliğin nasıl şekillendiği” soruları önemlidir. Bunun devamında ise göç eden bireyin öz-

nellüğünün temel imgeleri, giden-gelen olma hali, bir yerde yabancı/konuk/mülteci konumuna 'düşme' hali ve konukseverlik ile konukluğun hiyerarşik statüsü açıklanmaya çalışılmıştır. Göç eden kişi 'ev'i yitirme ile gelen kayıpla birlikte artık bir evin efendisi, denetleyeni, gözetleyeni, düzenleyicisi değildir. Başka bir evin kapısında bekleyen bir mülteci/sığınmacı/şartlı mülteci/göçmen, yani bir yabancıdır.

Son bölümde ise ulus-devletin hayatı siyasallaştırma hallerinden biri olduğu düşünülen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, göç, iktidar ve etik kavramları aracılığıyla incelenmiştir. Özne, siyasallaştırılmış gündelik hayatı ve iktidarın dolaşımına sokulmuş, sürekli denetleme ve düzenlemeye maruz kalan bedeni nedeniyle artık ontolojik bir sorunla yüz yüzedir; öznelilik hallerinin kayganlaşması ve belirsizleşmesi. Bu nedenle hayatın siyasallaşması bu çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Son olarak çalışmanın genelinde ev imgesinden ve ev sahibi ile konuk arasında şekillenen ilişkinin etik bağlamının ne olduğu sorusundan hareketle, konukseverlik ile konukluk statüsünün bileşenleri olan ulus-devlet, sınır, göç ve kimliğe dair kuramsal bir tartışma yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: İktidar, göç, konukseverlik, etik, ev.

1 Derrida, J. (1999). *Konuksev(er/-mez)lik*. Çev. F. Keskin, Ö. Sözer. Pera Peras Poros: Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. ss. 43-71.

ÖLÜM CEZASI ÜZERİNE BİR DENEME

BAHADİR SÖYLEMEZ

İstanbul Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Yüksek lisans

EMİNE ÖZLEM DELİ

Psikolog

Bu çalışmada, uygulamalı etik alanı içinde tartışma hatlarından birini oluşturan ve günümüzde de sık sık gündeme gelen ‘ölüm cezası’ konusu, John Stuart Mill’in konuyla ilgili 1868 yılında parlamentoda sunduğu “*Ölüm Cezası Lehine Konuşma (Speech in Favour of Capital Punishment)*”¹ metni üzerinden incelenecektir. Uygulamalı etik alanı içinde tartışılan konular aynı zamanda politik konular olarak da karşımıza çıkmaktadır ve Mill’in parlamentoda bir filozof olarak yapmış olduğu bu konuşma ve konuşmanın argümantasyonu, bu çalışmanın odağına Mill’in metnin alınmasının gerekçesini oluşturmaktadır. Mill’in metni, başlığından da anlaşılacağı üzere, ölüm cezasının kalkmasını isteyen parlamentodaki *philanthropist*’lere karşı bu cezayı savunan ve bu cezanın savunulması için argümanlar öne süren bir metindir. Bu sebeple çalışma ilk olarak bu argümanların ortaya çıkarılmasını ve incelenmesini, bunu takiben Mill’in argümanlarına karşı geliştirilebilecek argümanların ortaya konulmasını ve son olarak da yürütülen bu tartışmanın günümüz ile kurduğu ilgiyi vurgulamayı hedeflemektedir. Tartışmanın iki tarafı -yani ölüm cezasını savunanlar ve buna karşı olanlar- olduğu varsayılırsa, çalışmanın amacı, bu iki tarafın argümanlarını ortaya çıkarmak ve bu taraflar üzerinden günümüzde yürütülen tartışmalara ayna tutmaktır. Sorunun politik bağlamı üzerinden işleniş ile de konunun argümanlar yoluyla çözümünün mümkün olup olmadığı çalışmanın tartışmaya açtığı temel konulardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle de çalışma, politika ve etik arasındaki ilgiyi gündeme getirerek, problemin etik bir problem olduğu kadar politik bir problem olduğunu; bununla birlikte, çözümün -ki bir çözüm mümkünse- etik alandan ziyade politik alanda bulunabileceğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: John Stuart Mill, Ölüm Cezası, Etik, Politik

1 Mill, John Stuart. “Speech in Favour of Capital Punishment.” In Peter Singer, ed., *Applied Ethics*, pp. 97-105. New York, Oxford University Press, 1986.

HAFIZANIN TEKNOETİĞİ: HAFIZA AKTARIMININ FELSEFİ SONUÇLARI

Dr. Öğr. Üyesi AYŞE USLU

Nişantaşı Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Geçmiş deneyimlerimizin saklanması olan hafızanın üzerinde değişiklik yapabilmek, bilimkurgu filmlerinde hayalini kurduğumuz bir durumdur. Geçtiğimiz Mayıs ayında Kaliforniya-Los Angeles Üniversitesi'nden bir grup sinirbilimci ve biyolog, geçmiş deneyimlerin sadece beyindeki nöron bağlantılarında saklandığı tezini çürütecek bir hafıza aktarımı deneyi gerçekleştirmeyi başardı. eNeuro¹ isimli dergide yayımladıkları bir makalede, eğitilmiş bir grup deniz salyangozunun sinir sisteminden elde edilen RNA'da tutulan uzun süreli belleğin, eğitilmiş bir grup deniz salyangozuna enjekte edildiğini ve aktarım işlemi sonrasında eğitilmemiş deniz salyangozlarının, eğitilmiş salyangozların davranışlarını gösterdiğini duyurdular. Bu sayede, uzun süreli hafızanın beyin haritalandırması değil de moleküler yolla aktarımının mümkün olduğu görüldü.

RNA'nın potansiyel olarak, insan sağlığı için gelecekte yararlı olabileceği, örneğin Alzheimer hastalığı ya da travma yaşayan insanların stres bozukluklarının tedavisinde kullanılabileceği konuşuluyor. Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin insan yaşantısında ve genel olarak toplumsal hayatın inşasında oynadığı rol yadsınmaz. Hafızanın etik-politik yaşantımızı temel bir belirleyici unsur olduğu hesaba katıldığında, hafızanın aktarımı iddiasında ortaya çıkan onun değişikliğe uğratılabilmesi argümanının bu açıdan felsefi olarak ele alınması zaruri görünmektedir.

Etik-politik yaşantı geçmişi hatırlama sorumluluğunu beraberinde getirir. Hangi insanları ve olayları hatırlayacağımız bu sorumluluğumuzun bir parçasıdır. Özel ilişkiler kurduğumuz bize en yakın insanlara karşı sorumluluklarımızla şekillenen etik yaşantımızın belirleyicilerinin başında, önemseme, özen ve ilgi gösterme olgusu gelir. İlgi gösterme, geriye doğru yönelmiş bir duygudur, yani ancak hafıza aracılığıyla iş görebilir.² Fakat, üzerinde durulması gereken

-
- 1 Alexis Bédécarrats et al., "RNA from Trained Aplysia Can Induce an Epigenetic Engram for LongTerm Sensitization in Untrained Aplysia", eNeuro; 10.1523/ENEURO.0038.2018, (2018):1- 32.
<http://www.eneuro.org/content/eneuro/early/2018/05/14/ENEURO.0038-18.2018.full.pdf>
 - 2 Avishai Margalit, The Ethics of Memory, Harvard University Press, (2000).

burada bahsettiğimiz türden hafızanın sadece bilişsel bir hafıza olmadığı, aynı zaman da duygulanımsal bir hafıza olduğudur. Mesele sadece çocuklarımızın doğum gününü hatırlamak değildir. Etik ve hafıza arasındaki bağ konusunda asıl belirleyici olan, paylaşılan deneyime eşlik eden ya da bizzat onları doğuran hislerin açığa çıkmasının sağlanmasıdır. İşte bu hislerin bedende tutulan hafızası sayesinde etik yaşantımızı kurarız. Diğer yandan, ahlaki açıdan bakıldığında da, insanlığa karşı işlenmiş suçlarda olduğu gibi çok daha büyük etkilere sahip toplumsal olaylara dair duygusal hafızaların oluşması ve saklanması toplumsal yaşantıyı şekillendirdiği söylenebilir. Kısaca, etik ve ahlaki olarak hatırlama sorumluluğumuz vardır ve hatırlama bedenin duygulanımsal mekanizmalarıyla iç içe çalışır.

Bu sunumun amacı, gelecekteki bilimsel gelişmeler sayesinde, insanların hafızalarında beraberinde taşıdıkları duygulanımlarla birlikte olası bir değişiklik yapabilme durumunun, yol açabileceği etik sorunlar ve ayrıca bu türden bir değişikliğin mümkünatı üzerine felsefi bir tartışma başlatmaktır. Bu amaçla iki ana başlık üzerinde odaklanılacaktır:

Birinci olarak, yapılan deneyin ayrıntılarına bakıldığında, genetikçilerin de onayladığı üzere, RNA transferi ile aktarılan içerik, koşullu öğrenme ortamı içerisinde oluşturulmuş uyarana karşı üretilen programlanmış duyuşsal-motor tepkidir, duygulanımın (yani salyangoz durumunda, kaçınma davranışına kaynaklık eden korku) kendisi değildir. Bu noktada bedenin duygulanımsal hallerinin aktarılabilir içeriklere dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği sorgulanmalıdır. Uyarana karşı verilen duygulanımsal tepkinin de duyuşsal motor tepkiyle birlikte aktarıldığını düşünsek bile, birinci olarak, duygulanımların bedenin bütününe yayılan ağsal bağlantı şeklinde çalışmaları, ikinci olarak, bedenin çevreyle online etkileşiminde sürekli değişime uğramaları ve üçüncü olarak da, bedenin duyuşsal- motor döngülerine bağlı olmaksızın bağlama göre özerk tepkiler üretebilme kapasiteleri nedeniyle, üretilmiş tepkiyi gösteren eğitilmemiş canlının bir sonraki adımda da aynı tepkiyi üreteceğinin garantisi yoktur. Yani, üretilmiş davranış aktarılsa bile, eğitilmemiş organizmada bulunan duygulanımların doğası, ikinci adımda davranışın organizma tarafından yabancı olarak görülmesine ve tekrarlanmamasına neden olabilir. Özetle, üretilmiş tepkilerden ibaret hafıza aktarılsa bile, duygulanımların doğası yüzünden aktarılmış davranış adapte olamadığından, hafızanın kalıcılığı sağlanamayabilir. Bu da, hafıza aktarımı projesinin insanın peşinen programlanamaz duygulanımsal doğası nedeniyle işlemeyeceği anlamına gelir. Bunun sonucu olarak, insanın etik yaşantısının, duygulanımların aktarılabilir içeriklere dönüştürülemez ve müdahale edilemez otonom doğalarından ötürü otantikliğini her daim koruyacağı sonucuna varılabilir. Etik davranışlarımız, bizlerin her duruma ve değişen dünyaya yeniden adapte olan duygulanımlarımızla beslenen yaşayan

canlı hafızalarımızın ürünü olarak görülmelidir. Toplumsal olarak refahımız için işleyen iyiyi ve kötüyü belirleme mekanizmalarımız, üzerinde değişiklik yapılarak programlanabilen bir doğaya sahip değildir.

İkinci olarak da, eğer insanlar arası kalıcı duygulanımsal aktarım ve hafızaya müdahale yapılabilseydi bile, yine hafızanın toplumsallığı göz önüne alındığında bu durumun etik yaşantıyı krize sokacağı yorumu yapılabilir. Etik yaşam aynı zamanda, paylaşılan ortak hafıza üzerinde şekillenir, kişisel kimliklerimiz bu ortak hafızanın şekillendirmesiyle ortaya çıkar. Aktarılmış hafıza, ortak hafızanın yaratıcı faillerinin özdeşliği problemini doğuracaktır. Ortak hafızanın yaratımında, bedenler ve kişiler arası özdeşlik temel bir belirleyendir. Hafıza aktarımı bu özdeşliği ihlal edici sonuçlar doğurabilir.

Sunum sırasında, kısaca özetlenmeye çalışılan bu maddeler ayrıntılı olarak açıklanacak ve bu sunuma özgü olarak yaratılmış düşünce deneyleri ile desteklenecektir. Bu sunum, moleküler biyologlarla ortak yürütülen araştırma projesi kapsamında yazım aşamasında olan makalenin ön tanıtıcı çalışması olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: hafıza aktarımı, RNA, duygulanımsal hafıza, teknoetik.

BİR SİYASAL SOSYALLEŞME MEKÂNI OLARAK AKADEMİ

TUTKU YALÇINKAYA

Ankara Üniversitesi Eğitim Felsefesi

Modern üniversite, Humboldt referans alarak tanımlanırsa, *toplumun ruhu, ulusun kültür kaynağı ve varoluşunun membaı* olarak karakterize edilebilir. Peki faaliyetinin merkezinde, bilginin (wissenscahft) en yüksek haliyle elde edilmesi amacı bulunan bu kurum, bize neden bir etik problem kaynağı olarak görünmektedir?

Bilim ve etik, birincisi olgular ikincisi değerler dünyasına ait iki kavram olarak durmaktadır. Ahlakın felsefesi olan etik; bir eylemi doğru ya da yanlış kılan şeyin ne olduğu, nasıl yaşamak gerektiği, nasıl davranmak gerektiği gibi sorulara cevap ararken yani bir “olmalı/olmamalı” ya da “yap-yapma” meselesi iken bilim “neden?” meselesidir. Bilimin kendi başına normatif bir tarafı yoktur. Bilim gerçeği arama işidir. Dolayısıyla olması gerekeni söylemeye değil; olanı göstermeye, açıklamaya çalışmaktadır. Buna karşın Joseph Mengele’nin deneyleri, hayat kadınları üzerinde yapılan kasıtlı frengi çalışması gibi tecrübelerle dolu tarih, bilim ve etiğin yan yana gelmesinin zorunluluğunu kaydetmiştir.

O hâlde etik akademiyi ele alırken bilim etiğine eğilmekte fayda vardır. Fakat birbiriyle anlamdaş kullanılan bu iki kavramı ayırmak gerekir; akademik etik, bilim etiğinden fazla bir şeydir. Her iki kullanımın aynı biçimde somutlaştırılmaya çalışıldığı Nuremberg Kodu, Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesi, Belmont Raporu gibi belge ve sözleşmeler, aslında bilimsel yöntemle ilişkin düzenlemelerdir. Bu nedenle bilim etiği ya da akademik etik denince genelde araştırma ve yayın etiği anlaşılmakta, akademinin insan unsuru ancak dolaylı bir göndermeden nasibini almaktadır. Oysa akademik etik, yöntemsel sorunların yanında başka sorunları da içeren daha geniş bir kapsamı ifade etmektedir. Bilimsel sürecin yöntemsel olarak kusurlu olmayışı veya bilimsel ürünün hatalı olmayışı, akademinin yine de birtakım etik problemler içerdiği anlamına gelebilir. Bilimin öznesinin bir etik sorun kaynağı olması böyledir. Bu durumda akademinin insan unsuru; akademideki nitelik ölçütünün, yerini ideolojik-politik yanlılığa bırakmasına ve akademinin, kamplaşmalar barındıran bir siyasal ağa dönüşerek asıl faaliyet alanından uzaklaşmasına aracı olması bağlamında incelenmeye değerdir.

Söz konusu sorun; akademisyeni siyasi bir fikri ve iradesi olmayan, salt bilim üreten bir varlığa indirgemekten ya da akademiyi siyasete tahammülsüz, siyaset barındırmaması gereken bir yer olarak tasavvur etmekten ileri gelme-

mektedir. Sorun bir tür akademik oligarşi elde etmeye çalışan ve akademideki ilişkilerini ya da faaliyetlerini buna göre konumlandıran akademisyenler ile bu akademisyenlerin inşa ettiği akademi yapısıdır. Oligarşiyi elinde bulunduranların konumlarını korumaya, diğerlerinin ise var olmaya çabalaması eksenindeki çekişme ise akademide işbirliğinin sağlanamaması, bilimsel üretime ket vurulması, belli kişi ve grupların ayrıcalıklı olması, huzurlu bir akademik ortamdan uzaklaşılması gibi sonuçlar üretmektedir. Bahsedilen sorunlar, zaman zaman tasfiyeleri de beraberinde getirmekte ve ana entelektüel fikir damarlarından üniversiteler, ağır darbeler almaktadır. Böylece akademinin bir siyasal sosyalleşme mekânı olması sorunuyla, Türkiye’de üniversite özerkliğinin kökleşememesi arasında da bir paralellik kurulabilir.

Akademik insanın ideolojik-politik fikirlerini konumlanmak için değil de bilim addederek ortaya koyması durumunda ise bir başka etik sorun gündeme gelir. Bu durumda radikal bilim sosyologları gibi düşünersek ortak paradigmlar etrafında toplanan epistemik cemaat üyelerinin bilimi sosyal olarak yapılandırdığını, hatta ampirik ve epistemik ölçütlerin, özel bir propaganda türü olarak ortaya çıktığını iddia edebilir; bilimin değer içerdiğini savunabiliriz. İddiamızı haklılandırmak için gerçeğin zihinlerde olduğu ve birden çok gerçeklik olduğu biçimindeki alternatiflere de tutunabiliriz. Elbette –özellikle kültür ve sanat bilimlerinde- paradigmların bir arada yaşadığına tanık olmaktadır. Fakat bilimin hakikate ulaşma çabasından saptırılarak varsayımları ya da inançları onaylatma aracı olarak kullanılması, iyimser bir ifadeyle gerçeğin bulanıklaştırılmasıdır. İdeolojik-politik yanlışlıkların bilimsel gerçek olarak nitelenmesi inanç ve fikirleri bilim kisvesine büründürüp sözdebilime kapı aralar. Bu faaliyetin “biliminsanları” eliyle yapılması daha ikna edici olacağından da sorun derinleşir. Bilimsel yayınlar denetimlere tabi olduğundan bu varsayım ve inançların bilimsel çalışma olarak onaylanması kolay görünmese de bunların televizyon yayınlarıyla kamuya ya da akademinin eğitim kurumu olma yanı sıra üniversite öğrencilerine yayılma olanağı vardır.

Dolayısıyla akademinin bir siyasal sosyalleşme mekanına dönüştürülmesi demek, işlevinden uzaklaşmasının yanı sıra otonomisini kaybetmesi, özgürleşme alanı olmaktan çıkması ve endoktrinasyon kurumuna dönüşmesi demek olup onu özünden uzaklaştırmaktadır. Üniversitelerin bilimden uzaklaştığı, bilim dışı amaçların “bilimsel” faaliyetleri veya açıklamaları yönlendirdiği ve yanlışlığın akademide yerleşmiş olduğu gibi kabuller, kamuoyunun gözünde de bilimin ve akademisyenlerin itibarını zedelemektedir. Daha kötüsü bireyleri yeniçağ mistisizminin getirdiği bilim karşıtlığına itebilmekte, doğru neden-sonuç bağları kurmalarına yardımcı olmak yerine kitleleri totaliter zihin kontrolü gibi istismarlara açık hâle getirmektedir. Diğer taraftan genç akademisyen adaylarının umutlarını kırarak onları akademiden uzaklaştırabilmekte ya da genç

kuşaklara transfer edilerek kurumsallaşabilmektedir. Böylece üniversitelerde siyasal sosyalleşmenin olağanlaşması ve hatta gereklilik boyutuna ulaşması; sorunun giderek bir çeşit akademik Euthyphron ikilemine dönüşmesini sağlamakta gibidir ve akademiye aslında kendisi aracılığıyla, içeriden tüketmektedir.

Anahtar Sözcükler: Etik Akademi, universitas, homo academicus.

VİCDANİ RET KAVRAMININ HEKİMLİK ALANINI KAPSAMA OLANAĞI KONUSUNDA ETİK BİR ANALİZ

Prof. Dr. NEYYİRE YASEMİN YALIM

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Dr. ŞÜKRÜ KELEŞ

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Bu çalışmada, vicdani ret kavramının mevcut tanımları ile günümüzde alan-yazında gündem oluşturan ve özünde kavramın sağlık hizmeti sunumunda da geçerli olduğu savı çerçevesinde süren tartışmaların etik açıdan eleştirel bir okuması yapılacaktır.

Ülkemizde vicdani ret kavramının en bilinen uygulaması, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınmak ve bu kaçınmanın temelinde değersel angajmanların yer aldığını savunmaktır. Benzer bazı eylemlerin aynı terim kapsamında ele alınması ve etik açıdan aynı kategoride değerlendirilmesi düşüncesi ise tıp etiğinin gündemine son on yılda yeniden girmiştir. Gebeliğin isteğe bağlı sona erdirilmesi, hastaların ölümüne yardım edilmesi, yapay dölleme ile gebelik sağlanması ve hatta gebeliği önleyici ilaçların temin edilmesi gibi uygulamalar sorunun ilk örnekleri olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kişilerin değersel önceliklerine göre yaşamalarını olanaklı kılan, bu nedenle de temel bir insan hakkına işaret eden “vicdani ret” olgusunun tıptaki etkilerinin saydığımız az sayıda uygulamayla sınırlı kalmayacağı anlaşılmaktadır.

Vicdani reddin temelinde etik değerler, dinsel inanışlar, ideolojik bağlılıklar gibi çeşitli unsurlar yer alabilmektedir. Tıp alanında bu unsurların her birine ait örnekleri görmek mümkündür. Bu çalışmada, özellikle ülkemizde dinsel inançları nedeniyle belirli bir (biyolojik) cinsiyetten -kadın ya da erkek- hasta bakmayı reddetme olgusu ile vicdani ret kavramı arasındaki ilişki, çeşitli görüş-nümleri üzerinde özellikle durulmak suretiyle ele alınarak, etik açıdan değerlendirilecektir.

Ülkemizde son yıllarda İslami değer yargılarına dayanan bazı yaşam biçimlerinin kamusal alanda etkisini arttırması, gündelik hekimlik uygulamalarında cinsiyeti nedeniyle hastayı reddetme ve bu eylemi vicdani ret kavramına dayandırma eğiliminde artışa neden olmaktadır. Kadın tıp öğrencilerinin erkek hasta üzerinde mesane sondası uygulama pratiklerinden muaf tutulma talepleri, acil servislerde erkek hastalara erkek, kadın hastalara kadın hekimlerin EKG çekmesi, erkek tıp öğrencilerinin kadın genital bölge muayeneleri sırasında

muayene odasından çıkarılmaları gibi örneklere oldukça sık rastlanmaktadır. Çağdaş tıp uygulamalarının başat olduğu ülkelerde yapılan tartışmalarda, İslam şeriatıyla yönetilen ülkelere özgü ve marjinal bir sorun olarak görülen bu durum, aslında söz konusu İslam ülkelerinde fazlaca soruna yol açmamaktadır. Bunun nedeni bu ülkelerde sağlık hizmetinin cinsiyet ayrımına bağlı olarak yapılanmış olmasıdır.

Türkiye ise bu bağlamda özgün bir konuma sahiptir. Bir yandan laik bir hukuk devleti olma savında olan, öte yandan dinsel inançların giderek daha fazla belirleyici olduğu ülkede, tıp ta bundan payını almaktadır. Ülkemizde doğum kontrolünün eleştirildiği, tıbbi nebevi geleneğinin tıbbın bir kategorisi olarak algılandığı, alternatif tıp yöntemlerinin yasal düzenlemelerle meşrulaştırıldığı bir süreç söz konusudur. Bazı sağlık kurumlarının belirli cinsiyette sağlık profesyonelleriyle hizmet verdiklerini reklam amaçlı duyuruları yaygın bir uygulama haline gelmiştir.

Bu çalışmada sağlık hizmetlerinde cinsiyet temelinde ayrımcılık yapılmasının vicdani ret kavramı ile bağdaştırılmasının etik açıdan eleştirisi yapılmakta ve böyle bir bağdaştırmanın temellendirilmesinin mümkün olmadığı savunulmaktadır. Bu savunma bağlamında verilen örnekler ile yapılan karşılaştırmalar, vicdani ret teriminin ve işaret ettiği kavramın sağlık hizmetlerini kapsayacak biçimde genişletilmesinin olanaklı olmadığını kanıtlamaya yöneliktir. Ayrıca vicdani reddin sağlık hizmetlerinde kabul edilmesi konusunun gözardı edilmesinin, geçici ve sorunlara anlık çözümler bulmaya yönelik uygulamalarla geçiştirilmesinin yol açacağı sorunlar da serimlenecektir.

Hem erkek hem de kadın sağlık profesyonellerinin karşı cinsiyetten olan hastaları reddetmelerinin vicdani ret açısından temellendirilmesi reddedilirken, benzer taleplerin hastalardan gelmesi ve cinsiyeti nedeniyle hekim seçme davranışının yaygınlaşması da hasta hakları perspektifinden ele alınacaktır. Böyle bir temellendirmenin de mümkün olmadığı kanıtlanacaktır. Her iki temellendirmenin de toplum ile tıp uğraşları arasında varolan toplumsal sözleşmeye aykırı olduğu gösterilecektir.

Anahtar sözcükler: Vicdani ret, tıp etiği, Türkiye.

NIETZSCHE İNSAN GELİŞTİRME DÜŞÜNÇESİNİ SAVUNUR MUYDU?

■ ELİF YAVNIK

Nietzsche *Böyle Buyurdu Zerdüş'te* “İnsan, aşılabacak bir şeydir. İnsan, hayvan ve üstinsan arasında duran bir iptir, uçurumun üzerine gerilmiş bir ip. İnsanda muhteşem olan amaç değil de köprü olmasıdır” der. Okurlarından bazıları Nietzsche'nin bu eserinde geliştirdiği Üstinsan kavrayışının transhümanist fikirlerin öncülü olduğunu, hatta Nietzsche'nin, ‘insan geliştirme’ düşüncesinin lehinde olacağını kabul etmektedirler. Bu bildiride öncelikle bu iddiaları eleştirileriyle beraber gözden geçireceğim. Daha sonra, Nietzsche'nin Üstinsan anlayışı aracılığıyla yapmak istediklerinin bir tür transhümanist düşünceyle bağdaşabilecek olmasına rağmen, genel olarak düşüncesinin projenin şu an anlaşıldığı haliyle insan geliştirmenin karşısında olacağını savunacağım. Bununla birlikte, Nietzscheci eleştirel tavrı ortaya koymak ‘insan geliştirme’ düşüncesini yeni bir bakış açısından ele almaya yardımcı olacaktır.

Nietzsche düşüncesinin transhümanizmle ilişkisi en dikkat çekici olarak Keith Ansell-Pearson'ın 1997 tarihli *Viroid Life: Perspectives on Nietzsche and the Transhuman Condition* adlı kitabında temalaştırılmıştır. Ansell-Pearson burada Nietzsche'nin evrim hakkındaki düşüncesini ve bu düşüncenin belli bir transhümanizm anlayışı bakımından sonuçlarını Deleuze ve Guattari'nin çalışmalarını temel alarak yorumlar. 2009'da Stefan Lorenz Sorgner'in Nick Bostrom'u eleştirerek Nietzsche'nin transhümanist düşüncenin kaynaklarından biri olduğunu iddia etmesiyle, tartışma yeni bir ivme ve boyut kazanır. Sorgner'in iddiasını, *Journal of Evolution and Technology*'de Nietzsche'nin düşüncesinin transhümanizm için bir kaynak olup olmadığını ve insan geliştirme hakkındaki tavrının ne olacağını tartışan bir dizi makale takip eder. Çok geçmeden konu *Nietzsche Circle*'a taşınır ve Paul Loeb ve Babette Babich gibi uzmanlar da tartışmaya dahil olur. Tartışmaların ana eksenlerini Nietzsche'nin düşüncesinin transhümanist fikirlerle bağdaşıp bağdaşmadığı, bunlara kaynak teşkil edip etmediği ve insan geliştirmeyi destekleyip desteklemeyeceği soruları oluşturmaktadır. Sorgner, Max More ve Loeb Nietzsche'nin ve transhümanizmin doğa, değer ve bilim anlayışları arasında devamlılıklar bulur. Buna dayanarak Nietzsche'nin insan geliştirmeyi destekleyeceğini, hatta Üstinsan anlayışıyla gelecekte insandan türeyecek daha iyi bir türe işaret ettiğini iddia ederler. Diğer yanda ise Michael Hauskeller Nietzsche'nin transhümanistlerin aksine, ne insanı iyileştirmeye ilgilendiğini (üstelik bu çabaları kuvvetle eleştirdiğini), ne de Batı felsefesinin sözmerkezci geleneğini ve akıl/beden ikiciliğini takip etti-

ğini hatırlatır. Hauskeller'ın görüşünü paylaşan Babich, eğer 'transhüman'dan anladığımız "insan artı her ne teknolojik geliştirme"yse, bu yolun insanlığı dönüştürmeye da ya aşmaya değil, ancak *muhafaza etmeye* ve mevcut pek-insanca olma haline, tüketim toplumunun işleyişine ve çileci ideale daha da zincirleme-ye gideceğini açıklar.

Nietzsche'nin akıl/beden ikiciliğine ve mekanistik bir biyoloji anlayışına sahip olmadığını, ve daha önemlisi ahlak ve biyolojinin birbirlerine temelden nüfuz ettiklerini kabul ettiğini göz önünde bulundurmak, düşüncesinin hem nasıl bir transhümanizm anlayışına açık olabileceğini hem de insanın ahlaki varoluşunu kökten sorunsallaştırmayan bir insan geliştirme anlayışına neden karşı olacağını anlamaya yardımcı olacaktır. Nietzsche'nin görüşünde insan biyolojisinde özel hiçbir yan yoktur. Dolayısıyla soru hiçbir zaman insani işlevleri düzeltmek veya geliştirmek sorusuna dönüşmez. Burada konu sağlık ve hastalık meselesi olarak ortaya konmuştur. Nietzsche'ye göre insan biyolojisi dinamiktir ve sürekli evrimleşmektedir. Bu evrim, Darwincilere karşı çıkarak açıkladığı şekilde, dışsal değil içsel süreçlerle belirlenmektedir, ve de kendini muhafaza etmeye değil de aşmaya yönelir. Yaşam, içeriden hareket eder, ve sürekli kendini aşmayı arar: esas olarak aktivitedir, bir aşma ve kendini aşma aktivitesidir. Bu aktif doğayı takip eden ahlaki yönelimler sağlıklı ve yaşamı olumlayıcıdır; reaktif yönelimler ise yaşamı reddeder ve hastalığa yol açarlar. Nietzsche'nin düşüncesi şu durumda insanların halihazırda sahip oldukları imkanları geliştirmek anlamında bir transhümanizmi desteklemez. Bununla birlikte, insanı imkansızlıklarına açan, esas olarak etik dönüşümler sayesinde insanın kendini imkansızlıklarına doğru aşmasını öngören bir transhümanizmle bağdaşır ve hatta bu düşünceyi davet eder. Nietzsche düşüncesinin incelenmesi, etik sorunların insan biyolojisi, sağlığı, evrimi ve geliştirilmesi sorularında ne denli derinlere işlemiş şekilde var olduklarının anlaşılmasını sağlar.

HAKİMİN TARAFSIZLIĞI ÜZERİNE

ELİF ÇAĞLA YILDIZ

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Adil bir kararın tamamlayıcı unsurlarından biri hakimın tarafsızlığıdır. Tarafsızlığın ne olduğunu ortaya koymada ne olmadığı veya neyi içermediğı üzerinden ilerlemek kavramın anlaşılmasına yardımcı olacak bir yöntemdir. Zira tarafsızlık taraflı olmayan, bir tarafı diğerinden fazla desteklemeyen, önyargısız adil, hakkaniyete uygun olarak tanımlanırken “adil” ve “hakkaniyete uygun” daha çok tarafsızlığın parçası olduğu bütünler olarak karşımıza çıkar. Bunlar tarafsızlığın tam anlamıyla karşılığı değildir. Tarafsızlık esasında taraflı olmayan, bir tarafı diğerinden daha fazla desteklemeyen, önyargısız gibi olumsuz bileşenlerin hepsini içeren bir bütündür. Dolayısıyla tarafsızlığın içermedikleri üzerinden tanımlanmasında anahtar kelimeler önyargı, yanlılık ve çıkardır. Öyleyse tarafsız bir hakim dava sonucundan çıkarı olmayan ve taraflardan biri aleyhine veya lehine önyargısı yani bir deneyime dayanmadan edinilmiş olumlu veya olumsuz bir eğilimi olmayan hakimdir. Hakimın dava sonucundan çıkarı olması taraflılığın bir çeşididir. Hakimın dört şekilde bir davanın belli bir şekilde sonuçlandırılmasından çıkarı olabilir. Davanın sonuçlanmasından ekonomik, kişisel, siyasi ve ilişkisel çıkarı olabilir. Dava sonucundan kişisel çıkarı bulunan yargıcın en bilinen modeli taraflardan rüşvet ve hediye isteyen veya kabul eden hakim olup genel anlamda söz konusu olan kişisel çıkarı için taraflardan bir iyilik isteyen veya tarafların yapacağı bir iyiliğı kabul edip söz konusu taraf lehine karar vererek makamını kötüye kullanan hakimdir. Dava sonucundan ilişkisel çıkarı olan hakim ise, dava taraflarıyla dava öncesi ilişkisi olup bu ilişkisi kararını etkileyebilecek olan hakimdir. Taraflardan birinin akrabası, dostu olan veya taraflardan birine düşmanlık/antipati besleyen hakim bu gruba dahildir. Akraba ve dostu taraflardan biriyken hakimın iltimasçılık yapabileceğı endişesi gündeme gelirken yargıcın taraflardan birine karşı düşmanlık veya antipati beslemesi söz konusu taraf aleyhine haksızca karar vermesi tehlikesini barındırır. Dava sonucundan siyasi çıkarı olan hakim ise şiddetli bir ideolojik veya siyasi eğilimin etkisinde davayı taraflar lehine veya aleyhine olacak şekilde görmesi halinde gözlemlenir. Dava taraflarına önyargısı olan hakim ise statü veya grup temelli önyargılara sahip olan hakimdir. Belli bir ırka, etnisiteye, sınıfa, cinsiyete veya benzeri diğer bir grup hakkında mensup bir dava tarafına bu mensubiyeti sebebiyle olumlu veya olumsuz önyargılara sahip olması hakimın taraflılığının göstergesidir. Statü veya grup temelli önyargının en belirgin örnekleri sınıf, servet, ırk ve cinsiyet odaklı önyargılardır. Kadınlar aleyhine erkekler lehine, yoksullar aleyhine zenginler, Siyahlar aleyhine Beyazlar lehine,

eşcinseller aleyhine heteroseksüeller lehine önyargılar bu tür önyargının yaygın örneklerinden olmuştur.

Tarafsız bir hakim belirtilen önyargı ve çıkarlara sahip olmayan hakimdir. Ancak ortaya konulan bu bileşenler hakimın tarafsızlığının tanımlanmasının bir parçasını oluştururken tam olarak tanımlanmasında başka bir bileşen olan kör olmamanın yokluğunda eksik kalmaktadırlar. Tanrıça Themis'in gözbağıyla simgelenen körlük olarak tarafsızlık şeklindeki liberal varsayım hukukta adil olmayan kararlara yol açması sebebiyle eleştirilerin hedefi olmuştur. Dava taraflarının soyut bir hukuk kişisi olmanın ötesine geçen kişisel özelliklerine kör olan hakim bu yanlış tarafsızlık kavramsallaştırması sonucu tarafsızlığın bileşeni olduğu adalete aykırı kararlar verebilmektedir. Hakimın taraflardan biriyle dost veya akraba olmaması, taraflardan birine düşmanlık duymaması, önyargısının olmaması, varsa bu önyargıları dizginlemesi tarafsızlığının bir gereğiiken iki tarafın da soyut hukuk kişiliklerinden ötesini görerek, özel durumlarını, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alması bunlara kör olmaması, körlüğe denk liberal tarafsızlık kavramsallaştırmasının iddia ettiğinin aksine, tarafsızlığına bir zarar vermeyip bileşeni olduğu adaletin bir gereğidir.

Anahtar Kelimeler: Önyargı, Çıkar, Yanlılık, Körlük, Adalet

TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNCELİKLİ BİR KONU: SURIYELİ ÇALIŞANLARA İLİŞKİN GÜNCEL DURUM ANALİZİ

Dr. FAHRİYE YONCA AYAS

*Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı
İş Sağlığı Doktora Programı Öğrencisi*

Prof. Dr. DİLEK ASLAN

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Yer değiştiren bireylerin aileleri ile birlikte sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için çalışmaya ve üretmeye ihtiyaçları vardır. Ancak, göçlerin çalışma alanını etkileyen fiziksel, ruhsal ve sosyal açılardan zorlukları vardır. Oysa her birey gibi, göçmenlerin de çalışma koşullarının insan onuruna yaraşır biçimde olması gerekir. Bu yaklaşım esasen “toplumun refaha ulaşması için ilkeler geliştiren genel bir kavram” olarak da tanımlanan etik açısından da doğru bir zemindir. Bu zeminde yapılacak tartışmalar halk sağlığı çalışma ve uygulama alanlarının gereklilikleri ile de çoğunlukla çelişmez. Ülkemiz gündeminde halen sıcak bir yer tutan Suriyeli çalışanlara ilişkin değerlendirmelerin bu bakış açısıyla yapılabilmesi yararlı olur.

Bu makalede Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin karşı karşıya kaldıkları sağlık açısından olası riskleri ile birlikte çalıştıkları işkolları analiz edilmiş ve elde edilen bilgiler temelinde iş sağlığı ve güvenliği konusunda önleyici yöntemler geliştirilmiştir.

İçerik; işçi sağlığı ve güvenliği bakış açısı ile hak temelli, ahlaki ve evrensel etik yaklaşımlar zemininde ortaya konulmaya çalışılmıştır. İçerik oluşturulurken Suriyelilerin çalışma koşullarını ele alan bilimsel makaleler/raporlar incelenmiş ve bu verilerden elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir. Öncelikle Suriyeli çalışanların çalıştıkları iş kolları ve çalışma koşulları göçmen işçi olarak sorunları ele alınmıştır. İkinci adımda tespitlerden yararlanarak iş kollarına özgü sorunlar için çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Ülkemizde 2018 yılı resmi rakamlarına göre 3,5 milyonun üzerinde Suriyeli birey yaşamaktadır. Bu bireyler yaşamın her alanında varlık göstermektedir-

ler. 20.970 Suriyeli resmi çalışma iznine sahiptir. (1) Çalışma yaşamında yer alan Suriyeliler genel olarak kayıt dışı ve geçici günübürlük işlerde çalışmaktadırlar. Bütün sektörler arasında vasıflı olmayı gerektiren ve şartların eşit olduğu belirtilen tek işin taş işçiliği olduğu bilinmektedir. Göçmenliğin getirdiği olası sorunlara ek olarak göçmen işçiler kayıt dışı çalışma gibi ikincil bir risk ile de karşı karşıyadırlar. Kayıt dışı istihdam nedenleri ve sonuçları açısından çok karmaşık bir yapı göstermekte olup; bu dinamiklerin sosyal ve psikolojik boyutlarıyla da değerlendirilmesi yararlı olur.

Suriyeli göçmen işçilerin çalışma alanlarının çoğu ağır beden işçiliği gerektiren ve iş sağlığı ve güvenliği açısından ergonomik koşulların bulunmadığı sektörlerdir. Bu sektörlerde ayrıca hijyen koşulları da yetersizdir. Suriyelilerin çalıştığı sektör ve koşullarda çalışma saatlerinin denetimi daha zor olabilir.

Göçmen işçiler arasında çocuklar ve kadınlara özel bir vurguya gereksinim bulunmaktadır. Çocuk işçiliğinin genel sorunlarının yanı sıra çocukların işyerlerinde şiddete maruz kalabilecekleri akılda tutulmalıdır. Türkiye’de çalışmak zorunda olan Suriyeli çocuk işçiler Suriye’de aile bireylerini kaybetmiş olabilirler ve/veya Türkiye’de ailelerinden uzakta yaşıyor olabilirler. Bu “ikincil” koşullar Suriyeli çocuk işçilerin yaşamını daha da zorlaştırmaktadır. Göçmen kadın işçilerin çoğunlukla tarım, ev işleri, tekstil gibi sektörlerde çalıştıkları bilinmektedir. Emek piyasasında kadın olarak göçmenler daha düşük ücretlerle ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı sorunlar bu grup için de geçerlidir. Tanımlanan bütün bu dinamiklerin temelinde yoksulluk sarmalı olduğu her zaman hatırlanmalıdır.

Sonuç olarak bu yazı kapsamında Suriye’den göç eden ve Türkiye’de halen çalışan işçilerin sorunları evrensel bir bakış ile değerlendirilmiştir. Nedeni ve kuramsal yaklaşımı ne olursa olsun emek ve sermaye dünyada yer değiştirirken; insan hakları ve bilimsel bakış açısı bütün çalışanlar için çalışma ve yaşam koşullarının olabilecek en iyi halinin sağlanması gerektiğine vurgu yapar. Bütün düzenlemeler evrensel etik değerlerle uyumlu bir biçimde ortaya konulmalı ve geliştirilmelidir. Mevcut uluslararası düzenlemeler bu konularda olması gereken kural ve koşulların genel hatlarını çoğunlukla belirlemektedir. Ulusal yaklaşımlar belirlenirken de bu evrensel düzenlemelerin dikkate alınmasının gerektiği hatırlanmalıdır.

Anahtar sözcükler: Göçmen, Halk sağlığı, İşçi sağlığı ve güvenliği, Etik

1 <https://multeciler.org.tr/turkiyede-calisma-izni-verilen-suriyeli-sayisi/>

TIP ETİĞİ VE “GÖZÜN AYDIN” PARASI: SAĞLIK UYGULAYICILARININ FARKLI ÜYTE YORUMLARI

GÜLSEVİM EVSEL

*ODTÜ, Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları EABD Doktora Öğrencisi,
Araştırma Görevlisi
Van 100. Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi*

Bu tebliğde ele alınacak olan araştırma sorusu, üreme biyoteknolojisinin Türkiye’de uygulanmasının önündeki yasakların sağlık çalışanlarına yönelik ne tür tehditler yarattığı ve sağlık çalışanlarının bu tehditleri nasıl fırsatlara dönüştürdüyüdür.

Sağlık Biyoteknolojisi’nin üreme teknolojileri alanındaki etkileri, Türkiye’deki sağlık çalışanlarının Tıp Etiği ve biyoetik alanında yeni sorunlar yaratmaktadır. Bilindiği üzere, 6 Mart 2010 Tarihinde yürürlüğe giren “Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik”¹in 18. Maddesi olan “ÜYTE Uygulamaları ile ilgili Yasaklar”ın 5. Bendi²ne göre evli çiftler dışındaki kişilerden üreme hücresi almak veya yine evli çiftlerin üreme hücrelerinin de kendileri dışındaki bedenlerde kullanılması yasaklanmıştır.

Ancak bu yasak, kendilerine ait üreme hücreleri ile çocuk sahibi olamayan çiftler ve onlarla ilgilenen sağlık çalışanları için yeni ve riskli durumlar yaratmaktadır. Bilinmektedir ki, yumurta verecek ve yumurta donasyonu alacak veya taşıyıcılık yapacak kadınların bedenleri, ilaç ve hormonlar kullanılarak hazırlanmaktadır. Bu kadınların sağlıkları açısından yaratılan sorunlar bir tarafa, burada bu kadınları donasyona ve taşıyıcı annelik yoluyla çocuk sahibi olmaya hazırlayan doktorların mesleki açıdan içinde bulundukları tehdit ve fırsatlar teşkil eden durumlar, Tıp Etiği ve Biyoetik açısından incelenecektir.

Tehdit: ÜYTE Yönetmelik Maddesi’nin 6. Bendi³, evli çiftlerin donasyon ve ta-

1 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100306-10.htm>

2 (5) ÜYTE uygulanacak eşlere sadece kendilerine ait üreme hücreleri uygulanır. Herhangi bir şekilde donör kullanılması, donör kullanılarak embriyo elde edilmesi, adaylardan alınan yumurta ve spermiler ile elde edilen embriyoların başka adaylarda, aday olmayanlardan alınanlar da adaylarda kullanılması ve uygulanması yasaktır.

3 (6) Yurt içinde veya yurt dışındaki ÜYTE uygulaması yapan yerlere beşinci fıkradaki işlemler için Yönetmeliğe aykırı olarak hasta sevk etmek, yönlendirmek, teşvik etmek ve bu konularda aracılık etmek gibi eylemlere katılan merkezler ve/veya merkez personellerinin tespiti halinde ilkinde üç ay, tekrarında süresiz olarak merkezin faaliyetine valilikçe son verilir

şıyıcı annelikle ilgili yurtiçi veya yurtdışındaki merkezlere yönlendirilmesini ve hatta bilgilendirilmesini dahi yasaklamıştır. Bir başka deyişle, hukuk normları, sağlık çalışanlarının hastalarına tıp etiğinin gerektirdiği şekilde yardım etmesinin (hastaya yarar sağlama, özerklik ve adalet ilkesi) önüne geçmektedir. Hatta bu eylemlerde bulunanların mesleklerini kaybetmelerine neden olabilmektedir. Aşağıdaki, bir taşıyıcı annenin doğumu için Türkiye’de doktor bulması ile ilgili ifadesi bu durumu destekleyici nitelikte bir örnektir:

Buradaki doktoru.. Ben buldum, hepsini ben ayarladım. Ben ayarladım. Aile çünkü burada tanıdığı yoktu, bir şeyi yoktu. Ben araştırdım buldum doktoru. Yüz yüze konuştum çünkü doktorlar da bu işten korkuyor. Telefonla konuşmak istemiyorlar. Kontrolü doğumu hepsi aynı doktor.. Doğumu ailenin kimliğiyle yaptık. O yüzden doktora ekstradan para ödediler. Yani doktor da tehlikeye attı kendini. Yani mesleğinden olur öyle birşey duyulursa. Çünkü yasal değil. Gizli işler. Normal gittim özeline, bayanın kimliğiyle herşey yapıldı yani. Özel hastanede.

Fırsat: Yukarıdaki alıntıdan da görüleceği üzere, bazı sağlık çalışanları, söz konusu tehdidi çeşitli yollarla bertaraf etmekte, hatta farklı ücret tarifeleri belirleyerek kendileri için fırsata çevirmektedirler. Aşağıda yine bir taşıyıcı anneye ait, Kıbrıs’ta geçen ancak bu duruma örnek olacak bir diyalog yer almaktadır:

A: Daha çok para alıyorlar benden daha çok kazanıyorlar. Mesela o embriyo uzmanı, gözün aydın parası aldı mesela bayandan. Müjde parası. Halbuki ben orda müjde parası alana kadar o alıyor sonuçta. Aile 3000 TL aileden ekstradan para aldı. Kan tahlilini öğrendikleri için.

I: Ne dedin, ne parası aldı embriyolog dedin?

A: Müjde parası, gözün aydın parası, hatta yanımda istedi. Sanırım yollamış sonradan. Dedim ona ne oluyor dedim? [Gülüyor]

I: Nasıl istiyor?

A: İşte müjde parası, kadın şimdi sevinçli ya.

Yukarıdaki görüşme alıntılarından da anlaşılacağı üzere, yasadışı yollarla gerçekleştirilen bu uygulamalar hastaya zarar vermeme ilkesini ihlal etmekten rüşvet kapsamında değerlendirilebilecek girişimlere kadar, pek çok sorun yaratabilmektedir. Bu sorunların tartışılması ve çözülmesi için, bu tebliğ “faydacılık” ve “ahlak bilimi” yaklaşımları üzerinden tartışılacaktır.

Söz konusu araştırma sorununun ele alınmasında, araştırmacının devam eden, ODTÜ Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları EABD Doktora Tezi kapsamında toplanan nitel araştırma bulgularından (Donasyon işlemi yaptıran, taşıyıcı annelik yapan ve bu süreçlerde yer alan aileler ve sağlık çalışanlarıyla yapılan

12 yüzyüze derinlemesine görüşmeler) yararlanılacaktır.

Bu tebliğde, sağlık çalışanlarının, söz konusu üreme politikaları ve yasakları ile kendilerinin ve hastalarının içine düşürüldükleri zor durumla nasıl baş ettikleri ve hatta zaman zaman bu durumları fırsata dönüştürdükleri “faydacılık” ve “ahlak bilimi” yaklaşımları üzerinden eleştirilerek üreme biyoteknolojisi uygulamaları bağlamında politika önerilerinde bulunulmak suretiyle literature katkı sağlanmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Faydacılık ve Ahlak Bilimi, Sağlık çalışanları, Tıp Etiği ve Biyoetik. Üreme biyoteknolojisi, Yumurta donasyonu ve taşıyıcı annelik.

SEKS ROBOTLARI: BİYOETİK ÇERÇEVESİNDE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

GÜLAY HALİDİ

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Doktora Öğrencisi ve Çukurova Üniversitesi Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi. Bilim Uzmanı.

ÖZGÜR KIRAN

Tıp Tarihi ve Etik Bilim Doktoru

MELİKE ÖZTÜRK

Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğretim Görevlisi. Bilim Doktoru

Prof. Dr. SELİM KADIOĞLU

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi.

Canlı olmak veya yaşam, karmaşık ve kırılgan dengeler üzerine kurulmuş geçici bir varoluş halidir. Konumuz olmamakla birlikte bir parantez açarak, sağlığın da bu halin sorunsuz-istenir versiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Her canlının temel motivasyonu canlılığını-yaşamını sürdürmek için mücadele etmektir; tüm eylemler ve duruşlar bu mücadelenin doğrudan ya da dolaylı birer tezahürüdür. Canlılar kendi türlerinden yeni canlılar oluşturma olanağına sahiptir ve bu olanağın kullanılması yani üreme, yaşam mücadelesinin birey varlığından öte tür devamlılığı için yürütülmesidir.

Pek çok hayvan türü için geçerli olan eşeyli üreme, farklı cinsiyetlerin varlığı ve yeni canlıyı oluşturacak materyali paylaşması üzerinden gerçekleşmektedir. Söz konusu materyali bir araya getirme seçeneği olarak cinsel ilişki, farklı cinsiyetten türdeşlerin üremeye yönelik etkileşimleridir. Nihai hedefi yeni canlıyı var etmek olan bu etkileşimler, türler arasında çeşitlilik göstermekte ve genellikle çok aşamalı bir karakter arz etmektedir. Kendine göre zorlukları ve riskleri olan cinsel ilişkinin göze alınabilir-istenir olmasını sağlayan biyolojik mekanizmalar bulunmaktadır. Bunların başlıcaları, cinsel ilişkiye yokluğunda duyulan istek ve cinsel ilişki sırasında-sonrasında duyulan tatmin olma hissi; şehvet ve hazdır.

Bir yandan cinsel ilişki arayışı yaratan bu mekanizmalar, diğer yandan gelişmiş zihin yapısına sahip sosyal türlerde cinsel ilişkinin grup içi statünün gösterge-si-belirleyicisi olması bu etkileşmenin zaman zaman nihai hedefinden sapması-na, kendini kanıtlama veya zevk alma gibi farklı amaçlara hizmet etmek üzere devreye girmesine yol açmaktadır. İnsan türünde bu sapmalar, farklı biyokültürel motivasyonlarla cinsel ilişkiye yönelmeler özellikle fazladır. Bu fazlalık bir yandan kişi sayısı, cinsiyet dağılımı, ortam düzenlemesi, alet kullanımı gibi

unsurlar üzerinden ileri derecede bir çeşitlenmeye diğer yandan cinsel yaşamın farklı toplumsal mekanizmalarla baskı-kısıtlama altına alınmasına yol açmakta, genel ahlakın büyük kısmı ve hukuki-cezai yasaların belli bir bölümü cinsel yaşamı düzenleyen kodlara ayrılmış bulunmaktadır.

Bu genel çerçevede seks robotları, insan cinsel yaşamının arayışlarla ve kurallandırılmalarla dolu geçmişinin farklı unsurlarıyla bağlantılı, yeni bir enstrüman, yeni bir olanak, yeni bir kaygılar-sorunlar kümesidir. Teknik bir tanım-lamayla seks robotu, gerçeğe yakın bir ikili cinsel ilişki simülasyonu yaşamayı sağlayan antropomorf bir cihazdır. Bu cihazın farklı insan bedenlerinin ve davranış özelliklerinin taklidi üzerinden tasarlanıp üretilmiş pek çok farklı modeli bulunmakta; her bir model farklı kesimlere farklı zevklere hitap etmektedir. Günümüz koşullarında istisnai-fantastik bir varlık olan seks robotlarının, yakın-uzak gelecekte böyle mi kalacağı yoksa kaybolup gitme ya da yaygın biçimde kullanılma yollarından birinde mi ilerleyeceği belli değildir. Bu konuda bir yandan üreticilerin pazar arayışı ile tutucu çevrelerin engelleme çabaları arasındaki çatışma diğer yandan robot partneri insan olana tercih etme yöneliminin yaygınlık kazanma derecesi belirleyici olacaktır.

Seks robotunun kökenlerini saptamaya yönelik seçici bir bakışla insan cinsel ilişkileri tarihçesi incelendiğinde, geçmişten günümüze insanların bu konuda sürdürdüğü arayışlarla gerçekleştirdiği “buluş”larda kimi öncül unsurlar saptamak olanaklıdır. Böyle bir bakış açısıyla seks robotları bir yönüyle onanizmin, bir yönüyle fetişizmin, bir yönüyle seks oyuncaklarının, bir yönüyle nekrofilinin, bir yönüyle zoofilin ve bunlara eklenebilecek değişik fantastik yönelimlerin farklılaşmış uzantısı olma esprisini taşımaktadır.

Her yeniliğin var olan toplumsal-kültürel ve ekonomik-politik koşullara, olanaklara, beklentilere intibakının muayyen zorluklarla yüzleşme pahasına gerçekleşmesi genel çerçevesinde, yeni bir icat olan seks robotlarının üretim ve kullanım standartlarının belirlenmesi de güncel bir sorundur. Bu sorunun bir boyutu da insanların robotlara yönelik davranışları ve robota yüklenen insana yönelik davranışlar; robot insan ilişkileri-etkileşmeleri ile ilgilidir. Seks robotlarının etikle bağlantısı; etik açıdan değerlendirmeye alınması, tartışmaya açılması bu kavramsal çerçeve içinde gerçekleşmektedir. Bildirimizde robot ile cinsel ilişkinin karmaşık doğası, nesne-araç-enstrüman niteliği bağlamında seks robotları insan ilişkisi, yapay zeka yazılımları entegre edilmiş seks robotlarının ahlaki statüsü, insan-seks robotu-toplum üçgeninin ahlaki-etik-hukuki boyutu, genel ahlakın cinselliğe dair mevcut kodlarının seks robotları bağlamında ne ölçüde geçerlilik arz ettiği, türün devamlılığının ve üremenin evrimi gibi bir dizi birbirleriyle ilgili-bağlantılı konu ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Seks robotu, cinsel yaşam, biyoetik

İNSANDA BİLİNÇ AKTARIMI: İNSANİ DEĞERLERİN ÖTESİNE GEÇİŞ Mİ?

Dr. ŞÜKRÜ KELEŞ

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

İnsan, *Homo sapiens*, değer yaratabilen, bilinç sahibi ve ölümlü bir varlıktır. Etik, insanın varlık yapısına ait bir olanaktır ve değerlerden köken alır. Nörobilim çalışmaları başta olmak üzere ileri teknolojilerin tıp alanına uygulanması, insanın varolan değerlerini yeniden değerlendirmeye ve yorumlamaya ihtiyaç duyulduğu bir çağın yaklaşmakta olduğunu düşündürmektedir.

Bir insanın duygularına, algılarına, bilgilerine, kavrayışına bağlı olarak kendini anlama, tanıma ya da bilme yetisi olarak ifade edilen bilinç, felsefe tarihi boyunca verimli bir tartışma konusu olmuştur. Her ne kadar on yedinci yüzyıldan önce bilince karşılık gelen özgül bir felsefe terimi olmadığı kabul edilse de ilkçağ felsefesinde Aristoteles, bilinci insanın bütün etkinliklerini kapsayan geniş bir anlamda kullanmıştır. Descartes felsefesinde bilinç, varolan her şeyin ana kaynağı olarak kabul edilmiştir (Güçlü ve ark., 2002). Geçtiğimiz yüzyılda bilinç felsefesi üzerine çalışan düşünürler, sinir bilimleri ve beyin üzerine odaklanmış, beynin öznel deneyimlere nasıl yol açtığı sorunsalı üzerinde durmuşlardır. David Chalmers'in 'niçin ve nasıl bilincim var?' biçiminde ifade ettiği *zor problem*, günümüzde bilinç üzerine yürütülen tartışmaların odağında yer almaktadır. Öte yandan, günümüzde bilinç sahibi olma, -daraltılmış bir anlamda kullanıldığının farkında olarak-, eğer, seçim yapabilme eylemi olarak kabul edilirse, elektronların bilincinin olup olmadığı da anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu bildiride Philip Goff, Saffet Murat Tura ve diğer düşünürler üzerinden bilinç kavramının anlam içeriğinde geçmişten günümüze nasıl bir değişim yaşandığına değinilecektir.

Nörobilim alanında çalışan uzmanların yayımladıkları bazı güncel çalışmalar, ilerleyen on yıllarda insanda bilinç aktarımının olasılık dahilinde olduğunu düşündürmektedir. Hem tedavi hem de deneysel amaçlı yürütülen araştırmalar arasında, Alzheimer veya Post Travmatik Stres Bozukluğu (PTSB) gibi hastalıkların etkilerini hafifletmeye yönelik yapılan laboratuvar çalışmalarında bir deniz salyangozundan, *Aplysia californica*, diğerine RNA aktarılmasıyla hafızanın da başarılı bir biçimde transfer edilmesi; memeli bir canlı olan domuz kullanılarak yapılan bir deneyde, çok yüksek ve düşük sıcaklıklarda beyin hücrelerinin zarar görmesini engelleyen ve yüz yıllar boyunca beynin bir bütün halinde sinir hücreleri arasındaki bağlantılar hasar görmeden saklanabilmesine

imkan sağlayan bir tekniğin geliştirilmesi yer almaktadır (Bedecarrats ve ark., 2018; 21st Century Medicine, 2018). Bu bildiride insanın bir değeri olan dűřünce sonucu ortaya konan nörobilim alanındaki bu türden güncel veriler, nöroetik bakış açısıyla incelenecektir.

İleri teknolojilerin yaygın kullanıldığı bir dönemi kurgulayan Richard K. Morgan, “Değiştirilmiş Karbon” adlı eserinde bilinç aktarımını çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır. Bilinç aktarımının gerçekte olduğu bu kurmaca dünyada insan, ‘artık’ sonsuz bir yaşamı deneyimleyen, gerçekte ile sanal olanın belirsizliğinde kalan, kendi klon bedeninde ya da başka bir bedende yaşamını sürdürebilen bir varlık olarak tasarlanmaktadır. Öte yandan, bir bilincin ait olduğu kendi bedenine değil, başka bir bedene aktarılması durumu da söz konusu olabilmektedir. Bu teknolojiye erişebilen ekonomik güce sahip topluluk üyeleri kendilerini her türlü insani değerden muaf tutmaktadırlar. Bu çalışmada, böylesi bir kurgunun gerçekte olması durumunda bilincini yüzlerce yıl boyunca yaşatabilme gücünü elinde tutan birinin kendine ne yaptığıının ötesinde insanın tanımını, toplumun yapısına nasıl bir etkide bulunduğu da tartışmaya açılacaktır.

Günümüzde bir insanın tıbbi açıdan ölü olduğuna klinik tanı ile karar verilmektedir. Beyin ölümü kriterleri ilk defa 1968 yılında Harvard Tıp Okulu tarafından deklare edilmiş, tıbbın tanılama araçları geliştikçe beyin ölümü kriterleri de güncellenmiştir (Verheijde ve ark., 2018). Beyin ölümü kavramının anlam içeriğinin bilimsel, yasal, hukuksal, felsefi, ahlaki ve dini boyutu vardır. Bu bildiride bilinç üzerine yürütölen nörobilimsel çalışmaların beyin ölümü hakkında öne sürölen temel varsayımları nasıl sarstığı da ortaya konulacaktır.

Bu çalışmada ayrıca, insanda bilinç aktarımı gerçekte olur ve insan ölümsüzlüğe benzer bir yaşantıyı deneyimlense ‘insan, hâlâ insan mıdır?’ temel sorusuna yanıt aranacaktır. Bu soru çerçevesinde yerleşik toplumsal yapıların, geleneksel bakış açılarının, inanç sistemlerinin etkisindeki insanın varolan değerlerinin yeniden değerlendirilmesinin kaçınılmaz olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır. Öte yandan bu bildiride, Thomas Samuel Kuhn’un bilimsel paradigma değişimine işaret eden, değersel anlam içeriği olan dönüşömlerin insan yaşantısı üzerindeki etkileri sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Biyoetik, Bilinç aktarımı, Nöroetik

Kaynakça

Bédécarrats A ,Chen S , Pearce K , Cai D , Glanzman DL (2018). “RNA from Trained Aplysia Can Induce an Epigenetic Engram for LongTerm Sensitization in Untrained Aplysia” DOI: 10.1523/ENEURO.0038-18.2018

- Güçlü A, Uzun E, Uzun S, Yolsal Üh (2002). Felsefe Sözlüğü. Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- 21st Century Medicine, Inc. Wins the Brain Preservation Prize for Large Mammals <http://www.21cm.com/news.stm>
- Verheijde JL, Rady MY, Potts M. (2018). “Neuroscience and Brain Death Controversies: The Elephant in the Room” *Journal of Religion and Health* <https://doi.org/10.1007/s10943-018-0654-7>

TÜRKİYE’DE HAKLAR ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ MÜCADELESİNE ETİK VE SİYASETEN BAKMAK

Doç. Dr. AYÇA KURTOĞLU

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi

Görme Biçimleri eserinde John Berger (2016 [1972]), profesyonel eleştirmenlere görmenin tekil değil, çoğul olduğunu gösterir. Berger için görme ontolojik olarak çoğulken, bilme tarihsel olarak şekillenmiş iktidar içinde “ezilenler” için epistemolojik olarak daima çoğuldur, çünkü ezilenler (örneğin kadınlar) hem gözleyen (dişil) hem de gözetlenendir (eril). Berger, görmenin çoğulluğunu bilmenin bir ifadesi olan resim aracılığıyla gösterir. Berger’in bilmeyi “görme biçimi”, Nancy Hartsock (1983) veya Sandra Harding (1983; 1991) gibi kadınların bakış açısı teorisyenlerinin, bilginin mukim ve perspektifsel olduğu ve çoklu bakış açısından bilgi üretildiği anlayışı ile uyumludur. Berger’in bu kadınların bakış açısı teorisyenlerinden farklılığı, bilmeyi resim aracılığı ile mekansallaştırmasıdır. Berger’in fikirlerinden esinlenerek burada önerilen çalışma, toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan insan hakları alanını feminist bakış açısı etiğinin pratik edilebileceği ve çoğul görme ve bilme biçimlerinin iletişim kurabileceği bir mekân olarak ele almaktadır.

“Feminizm, kadınların ezilmeleri hakkında bir dizi siyasi sonuçlar çıkarmaktan ziyade, bir analiz biçimi ve yaşama ile politikaya yaklaşma yöntemidir” (Hartsock, 1981: 35) derken, Hartsock, kadın bakış açısının temel prensiplerini ifade etmekteydi. Ancak, Hartsock’un bu sözcüklerle aynı zamanda dolaylı olarak feminizmin epistemolojik ve metodolojik düzeylerdeki süreçleri dikkate alan etik bir pratik olduğunu ifade ettiği de düşünülebilir. Başka bir ifadeyle, kadınların bakış açısını, görünmez olanları göstermeyi hedefleyecek; yani bilgi üretimi ve politikaya kadınların günlük hayat deneyimlerini ve duygularını dâhil ederek kadınlara ses kazandırırken Hartsock (1983) dolaylı olarak, kadın(-lar)ın da içinde özgürleşebileceği toplumsal eşitlik ve adalet için görmelerin, bilmelerin ve politikaların nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Keza, kadınların bakış açısı anlayışıyla etkileşen özen etiği, Carol Gilligan’ın (1982) anlayışında olduğu gibi, kadınların dünyayı görme, bilme ve deneyimlemelerini, kadınları homojen kategori olarak değerlendirerek sunar ve bu çerçevede özen etiği epistemolojik ve ontolojik konularla ilgili olmaktan çok metodolojik bir konu olarak görülür (Örneğin, Nussbaum, 1999).

Kadın bakış açısının revize edilmiş versiyonu olarak tanımlanabilecek feminist bakış açısı, özen etiğini etkileşimsel evrenselciliği (Benhabib, 1992) benimsen-

mesiyle metodolojik alandan, epistemolojik ve ontolojik alanlara taşıdı. Revize edilmiş özen etiğinin ontolojisi ezilme biçimlerini ve bunların yapılarını tanımasıyla objektivistir; epistemolojisi, madun/ikincil ve mukim bilmenin mümkün olduğunu tanımasıyla çoğulcudur ve metodolojisi özenin somut Öteki ve iyi hayat hakkında olmasıyla ilişkiseldir denilebilir. Bu versiyonda, feminist felsefenin temel prensibi olan teori-pratik birlikteliğinin iletişime dâhil edilmesinde zorluk ortaya çıkar. Burada önerilen çalışma, sözü geçen zorluğu, Paul Routledge'ın (1996) üçüncü mekân kavramını konuya taşıyarak aşmaya çalışmaktadır. Berger analizinde resimleri mekânsallaştırırken, Routledge üçüncü mekan kavramıyla hem akademi-aktivizm ayrımını birleştirir, hem de akademik çalışma ile aktivizme mekânsallaştırır.

Burada önerilen çalışmada, hem özen etiğinin revize edilmiş versiyonundan, hem de "üçüncü mekân" kavramından yararlanır ve insan hakları alanını akademik ve aktivist görme ve bilme biçimlerinin bir araya geldiği bir mekân olarak tanımlar. Buna dayanarak çalışma, toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki aktörlere ve bunların toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan haklarını bilme ve görme biçimlerine odaklanmaktadır. Adı geçen aktörler, akademisyen, aktivist ve toplumsal cinsiyet uzmanlarını içermektedir. Çalışma aktörleri farklı bilme ve görme biçimlerinin taşıyıcısı olarak analiz etmektedir. Analizin amaçları ilk olarak iletişimsel özen etiğinin akslarını tespit etmek ve ikinci olarak aktörleri Nira Yuval-Davis'in (1999) çapraz siyaset olarak adlandırdığı siyasetin daha derin potansiyellerini gözden geçirmeye davet etmektir.

Bu çerçevede çalışma, ilk olarak Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin kısa bir tarihçesini sunmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü, her biri kendi içinde çoğul olan aktörlerin her birinin görme ve bilme biçimlerinin analizi üzerinedir. Üçüncü bölüm, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında uluslararası normların ve standartların sosyalizasyonu (yerele aktarılması) süreçleri analiz edilmektedir. Son bölüm, özen etiğini pratik ederek çapraz politikayı derinleştirmesine ayrılmıştır.

Anahtar kelimeler: Feminist bakış açısı, özen eğiti, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları, feminist politika

Referanslar

- Benhabib, Seyla. 1992. *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. Cambridge: Polity Press.
- Berger, John. 2016 [1972]. *Görme Biçimleri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gilligan, Carol. (1982) *In A Different Voice*, Cambridge: Harvard University Press.

- 1985. "Moral orientation and moral development". Virginia Held (Der.). *Justice and Care: Essential Reading in Feminist Ethics*. Boulder: Westview: 31-46.
- Harding, Sandra. 1983. "The feminist standpoint: Developing the ground for a specifically feminist historical materialism" *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science*, Sandra Harding ve Merrill Hintikka (Der.). New York: Kluwer Academic Publishers: 283-310.
- . 1991. *Whose science? Whose knowledge? Thinking from Women's Lives*. New York: Cornell University Press.
- Hartsock, Nancy. 1983. *Money, Sex, And Power: Toward A Feminist Historical Materialism*. Boston: Northeastern University Press.
- Hekman, Susan. 1997. "Truth and method: Feminist standpoint theory revisited". *Signs*, V. 22(2): 341-365.
- Nussbaum, Martha. 1992. "Human Functioning and Social Justice: In Defense of Aristotelian Essentialism." *Political Theory*. V.20(2): 202-46.
- Routledge, Paul. 1996. "The third space as critical engagement". *Antipode*. V. 28(4): 399-419.
- Yuval-Davis, Nira. 1999. "What is 'transversal politics'?" *Soundings*. V. 12(Summer): 1-5.

SENTETİK BİYOLOJİDEN KENDİN-YAP BİYOLOJİYE: ETİK SORUNLAR ÜZERİNE

Ayşe KURTOĞLU

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

20. yüzyılın başlarında bir bilim olarak biyolojinin rolü, doğal çevreyi anlamakla sınırlı kalmış; sentetik anlamdaki “yaratıcılık” fizik bilimine atfedilmiştir. Bu dönemde, polimerler, antibiyotikler, elektronik, atom enerjisi gibi teknolojiler insan yaşamının kalitesini arttırmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında bu teknolojilerin sonuçlarının çevresel etkileri ile küresel ısınma, kirlilik, yoksulluk ve küresel sağlık sorunlarında insan faaliyetlerinin belirleyiciliği fark edilmiştir. 21. yüzyılın başlarında ise, genetik mühendisliği ve klonlama teknolojileri geliştirilmiş ve bu dönemde fiziğin yanı sıra, biyolojide de “yaratıcılık” söz konusu olmuştur. Yaşam bilimleri alanında sentetik biyoloji, canlı hücre içindeki işleyişleri sadece anlamaya değil, aynı zamanda bu işleyişleri kontrol etmeye yönelik büyük bir geçişe imkân sağlamaktadır.

Sentetik biyoloji, bilgisayar uzmanlarının mühendislik ve bilgisayar bilimlerinin ilkelerini biyolojiye uygulama istediğinden doğan bir disiplindir. Bu disiplin ile doğada bulunmayan yeni biyolojik sistemlerin tasarımı ve inşası da mümkün olmaktadır.

En geniş tanımı ile sentetik biyoloji, (a) yeni biyolojik parçaların, araçların ve sistemlerin tasarımı ve kurgulanması ve (b) var olan, doğal biyolojik sistemlerin yararlı amaçlar için yeniden tasarlanmasıdır. 2010 yılında J. Craig Venter’in kimyasal olarak sentezlenen genoma sahip ilk hücreyi elde ettiğini duyurması ile bu disiplin önem kazanmıştır. Bu gelişmeyi takiben, sentetik biyolojinin ortaya çıkarabileceği risklerin yanı sıra, kirlilik, enerji krizi, küresel ısınma ve hastalık gibi sorunları çözme potansiyeli bulunabileceği bildirilmiştir. Sentetik biyoloji ile ilgili olası riskler ve yararlar konusundaki farkındalık arttıkça bu disiplin, etikçiler, bilim insanları, politikacılar ve basın arasında önemli bir gündem maddesi olarak görülmeye başlanmıştır.

Mevcut literatür, sentetik biyoloji çalışmalarının ne türde etik sorunlara yol açabileceği konusunda bir çerçeve sunmaktadır. Bu etik sorunlar temel olarak, Tanrı rolünü oynamak ve yapay bir yaşam yaratmak; sentetik organizmaların doğaya kontrolsüz salınımı ve bu organizmaların ekosisteme potansiyel etkileri; biyogüvenlik, biyoterörizm ve biyolojik savaş tehdidi; küresel adalet ve fıkri mülkiyet hakları; biyopunk, biyohacker ve kendin-yap biyoloji hareketidir.

Kendin-yap biyoloji (*do-it-yourself biology*) ya da garaj biyoloji, 2008 yılında Boston'da kurulmuş ve günümüzde Amerika, Avrupa ve Asya şehirlerindeki amatör biyologlardan oluşmuş bir ağıdır. Bu hareketin amacı, uzman olmayan biyologlara, biyolojik araştırmaları için amatör ortamlarda açık kaynaklar ve protokoller sağlamaktır. Çalışmalarda her ne kadar amatör ortamlar söz konusu ise de aynı zamanda pek çok grup üyesi büyük şehirlerdeki biyoloji laboratuvarlarında toplanmaktadır. Bununla beraber, akademik laboratuvarların aksine, kendin-yap biyolojinin gerçekleştiği yerler, akademik ve sosyokültürel geçmişlerine bakılmadan herkesin kullanımına açıktır. Yine, amatör biyologlar için uygun kaynaklar ve pratik bilgiler, veritabanları, internet siteleri ya da hareketin kendi internet grupları aracılığıyla ücretsiz olarak elde edilebilmektedir.

Kendin-yap biyolojinin gelişimi, sentetik biyolojide meydana gelen teknolojik gelişmelerle paralellik göstermektedir. Özellikle rekombinant DNA teknolojileri ile ilgilenen amatör biyologlar genetik kod korsanlığını keşfetmişler ve böylece sentetik biyoloji disiplini içinde daha fazla yer almaya başlamışlardır. Bu durum etik sorunlar ile birlikte biyogüvenlik sorunlarını da gündeme getirmektedir. Genetiği ile oynanmış biyolojik materyallerin kontrolsüz olarak doğaya salınımı ve bunun sonucunda ekosistem bozulmalarına neden olabileceği endişesi bir biyogüvenlik sorunudur. Buna ek olarak, kendin-yap biyolojide, araştırmalarda iki yönlü kullanım endişesi ile birlikte biyoterörizm endişesi de ortaya çıkmaktadır. Araştırmaların iki yönlü kullanım endişesi, kötü niyetli kişilerin de bu harekete katılmaları sonucunda açık erişimli bilgileri zararlı amaçlar için kullanabilecekleri öngörüsünden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada kendin-yap biyoloji hareketine değinilerek, bu hareketin etik açıdan ne gibi sonuçlar doğurabileceği ve bunların nasıl değerlendirilebileceği ile böyle bir hareketin Türkiye'deki olası yansımaları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sentetik biyoloji, kendin-yap biyoloji, biyogüvenlik

ÜRETİM VE TÜKETİM AHLAKI BAĞLAMINDA ORGANİK TARIM

BURCU NAMAL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Tarım ve gıda sistemleri, üretim ve tüketimin insani ve toplumsal boyutlarıyla ve doğal kaynaklarla ilişkisi açısından ele alındığında, gıda ve tarım etiği kavramı etrafında tartışmalar ortaya çıkmaktadır (1).

Arzın talebe göre şekillendiği ve tüketicinin yaptığı tercihlerin üretim şeklini etkileyecek güce sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda tüketicinin etik değerleri ve tercihleri üretim biçiminde farklılıklar yaratabilir (2).

Tüketiciler; hayvan refahı adına vejetaryen olmak, sektörlerde çalıştırılan işçilerin haklarının korunması adına adil ticaret talep etmek, sürdürülebilirliğin gözetilmesi adına organik tarım ürünlerini tüketmek gibi geneli ilgilendiren ve yalnızca kişisel zevkler ve eğilimlerle belirlenmeyen etik pozisyonlar alabilmektedirler (3). Bununla uyumlu olarak üreticiler de tüketicilerin hassasiyetlerini dikkate aldıklarını gösteren uygulamalarla yeni bir üretim üslubu geliştirmektedir. Bu tavrın maddi çıkarlara dayanan bir ayağı olduğu gibi, etik hassasiyetlerin üreticiler tarafından içselleştirildiklerinin bir göstergesi olduğu da düşünülebilir.

Toplumsal bir hareket olarak dünyada 1972'den beri, Türkiye'de ise resmi olarak 1992'den beri ortaya çıkan organik tarım uygulamalarının çevreci hareketlerle de yakından ilişkisi vardır. Organik tarıma olan bu yönelim, insan sağlığına, ekosisteme ve çevreye karşı sorumluluk bilinci içinde bir etik tüketim tutumu olarak değerlendirilmelidir.

İlk zamanlar organik tarım hareketinin iddialarını hurafe olarak nitelendirenler, bunun bilimsel olarak anlamsız olduğunu ileri sürüyorlardı. Organik tarımı savunan “sahte bilim adamları” gıdaya daha çok para ödetmek için insanları kandırmak ve korkutmakla, üreticilerin yeterince verimli ürün elde etmesini engelleyerek insanlığın refahını tehlikeye sokmakla suçlanıyordu. Ancak kısa bir süre sonra aynı çevreler organik tarımın, fosil kaynaklı enerji kullanımını ve toprak erozyonunu azalttığı için ekonomik olarak tercih edilebilir ve oldukça faydalı olduğunu ileri sürmeye başladılar (4).

Temelinde etik kaygıların varlığı göze çarpan bir üretim ve tüketim biçimi olan organik tarım tüm dünyada önem kazandıktan sonra, ülkeler kendi dinamikle-

rine uygun olarak organik tarım faaliyetlerini geliştirmeye ve yaygınlaştırmaya başlamışlardır. 1972 yılında dünyadaki organik tarım hareketini bir çatı altında toplamak ve düzenlemek amacıyla, “Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu” (International Federation of Organic Agriculture Movements - IFOAM) kurulmuştur (5).

IFOAM, Sağlık, Ekoloji, Adalet ve Sorumluluk başlıklarında 4 temel ilke ile etik çerçeveyi çizdi. Sağlık ilkesi gereği organik tarım toprak, bitki, hayvan ve insan sağlığını bir bütün olarak sürdürmeli ve artırmalıdır. Ekoloji ilkesi gereği organik tarım, ekosistemleri ve döngüleri gözetmeli, onların sürdürülebilirliğini sağlamalı, onlarla uyum içinde çalışmalıdır. Adalet ilkesi gereği organik tarım ortak çevre ve yaşam fırsatları bakımından adaletli ilişkiler üzerine kurulmalıdır. Sorumluluk ilkesi gereği organik tarım uygulamaları şimdiki ve gelecekteki sağlığı ve refahı korumaktan sorumludur ve bunun için tedbirli uygulamaları benimsemelidir (5). IFOAM’ın oluşturduğu bu ilkeler ülkelerin ulusal standartlarını ve yönetmeliklerini yazmaları için temel oluşturmaktadır. İnsanların doğa ile kurdukları ilişki ve bunun tarımdaki yansımaları, antroposantrik, teosantrik, patosantrik, biyosantrik ve ekosantrik/holistik yaklaşımlar gibi farklı yaklaşımlar üzerinden incelenmektedir. Doğayı araçsallaştıran ve tüm canlılığın insan için var olduğunu savunan insan merkezli antroposantrik yaklaşıma göre organik tarım; sağlık, faydalılık ve iyi fiyatlar açısından tercih sebebidir. Tüm doğayı tanrının bir emaneti olarak gören teosantrik yaklaşıma göre, çiftçiler tanrının tasarımına zarar vermemeli, onu sürdürmeli, kötüye kullanmamalıdır. Tüm canlıların acıyı hissedebileceklerini ileri süren patosantrik yaklaşıma göre, hayvan refahı ve bitkisel üretimde pestisit kullanılmaması bu canlıların kendi deneyimleri bakımından oldukça önemlidir. Doğada insana ait olmayan hayvan, bitki ve toprağa ait değerleri tanımanın gerekliliğini ileri süren biyosantrik yaklaşıma göre döngü kendi içinde tamamlanmalı, toprak verimliliği, bitki ve hayvanlar ana aktörler olarak ele alınmalıdır. İnsan dışı doğayı bütüncül bir biçimde ele alan ekosantrik yaklaşıma göre çiftçi kendi içinde döngüsü olan bir sistem olan doğayı, toprak zenginliğinin de önemini kavrayarak çok çeşitli mahsuller elde etmek ve sağlıklı hayvanlar yetiştirmek için kullanır (5).

Bu çalışmada üretim ve tüketim ahlakı bağlamında organik tarımın yeri, tüketim hareketleri içindeki pozisyonu ve köklerinin hangi üretim teorilerine ve geleneklerine dayandırılabilceğine dair fikirler tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: organik tarım, üretim ahlakı, tüketim ahlakı, etik

Kaynaklar

1- Tarım ve Gıda Etiği Projesi, İnternet Erişimi: <http://www.target-prj.org/biz->

den-size/ Erişim: 27.10.2017

- 2- Vermillion R. Organic economics, İnternet Erişimi: <https://thewisdomofgold.com/organic-economics/how-demand-determines-supply/> Erişim: 27.10.2017
- 3- Norman R. Food Ethics Council Web Sitesi İnternet Erişimi: <http://www.foodethicscouncil.org/society/what-is-food-ethics.html> Erişim: 29.10.2017
- 4- Lockeretz, W. (2007). What explains the rise of organic farming. Organic farming: An international history, 1-8.
- 5- Freyer B. Bingen J. Klimek M. (2015). Ethics in the Organic Movement. In: Re-Thinking Organic Food and Farming in a Changing World. Springer; Netherlands. s: 13-39.

DEONTOLOJİK ETİK AÇISINDAN ÖTANAZİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Prof. Dr. ÜLKER ÖKTEM

A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Başlıktan da anlaşıldığı üzere, burada sunacağımız bildirinin konusu, esasında, evrensel, nesnel ve genel geçerli bir etik arayışı içinde olan Kant'ın ahlak felsefesi olup, bu yaklaşıma göre ötanazinin değerlendirilmesidir. Bu anlayışta akıl, bir tür yasa koyucu işlevi yüklenmekte; normatif yasaları algılayan sezgisel bir anlayış aracı olarak nitelenmektedir. Bilgide ulaştığı kesinliğe koşut bir kesinliği mutlak saydığı ahlak ilkelerinde de gerçekleştirmek amacıyla olan Kant, bu nedenle, evrensel bir etik arayışı içindedir ki, bu, bir akıl ahlakıdır. Bu ahlakın kuruluşunda kurucu öğeler ise, iyi istenç, koşulsuz buyruk (kategorik emperatif; ahlak yasası), özgürlük, ödev ve yükümlülük kavramlarıdır.

Bilindiği gibi, insan, sadece çevresinde bulunanları kavrayıp, onlar hakkında teoriler kuran, teorik bir akla sahip olan, başka deyişle, bilme ihtiyacı içinde olan bir varlık değil, aynı zamanda, ne yapması gerektiği hakkındaki bilgiyi de kendisinde taşıyan, salt pratik akla sahip olan, kısacası, eylemde de bulunan, eyleyen, çeşitli davranışlar sergileyen bir varlıktır. Eylemi konu alan etik ise, tıpkı Kant'ın düşündüğü ve kurguladığı gibi öncelikle Tanrı'ya, ruhun varlığına, özgürlüğe ve ölümsüzlüğe inanmamızı gerektirir. İşte bu yüzden Kant, bir ahlak metafiziği oluşturmuştur. Burada, istenç ve sorumluluk sahibi bir insanın, kendi özgür istenciyle, kendisine, aklın ilkeleri doğrultusunda, bir dünya kurup kuramayacağını olanaklılığını tartışmıştır. İşte, bu dünya, bir metafizik dünyadır ve bu dünyada amaç, mutluluk değil, ahlak yasasının gereğini ödev olarak gerçekleştirmektir.

Kant'ın ahlak hakkındaki düşüncelerini iki ana eserinde buluruz. Birincisi, 1785 yılında yayınlanmış olan '*Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'dir. İkincisi ise, 1788'de yayınlanmış olan '*Pratik Aklın Kritiği*'dir. Kant, bu eserinde, sadece, ahlak hakkındaki temel düşüncelerini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda gelecekte yapılması mümkün olacak olan ahlak metafiziklerinin de esaslarını gösterir. Kant'ın ahlak felsefesini ortaya koyan bu eserler, yayınlanmalarından hemen sonra, yaşadığı çağda yankısını bulmuş ve ilk defa Almanya'da ortaya çıkan Yeni Kantçılık akımıyla birlikte Fichte, Schelling, Hegel'in yani Alman Romantiklerinin ilgi odağı olmuştur. Örneğin, Fichte, '*Pratik Aklın Kritiği*'ni okuduktan sonra, onun kendisi üzerindeki etkisini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Pratik Aklın Kritiği'ni okuyalıdan beri, yepyeni bir dünyada yaşıyorum. Bu felsefe sisteminin insanlığa nasıl bir onur ve bize ne büyük bir kuvvet kazandırdığı anlatılamaz.*"

Kant, bize, nasıl davranmamız gerektiğini belirleyen ahlak ilkelerini saptamak ve bu ilkelerin uygulanışına elverişli bir dünya kurmak ister. Bu nedenle, bilgide ulaştığı kesinliğe ahlakta da, mutlak saydığı ahlak ilkeleri aracılığıyla ulaşmak ister. Bu amaçla, ahlaka ilişkin aksiyomların da tıpkı matematiğin ve fiziğin aksiyomları gibi sentetik a priori nitelikte olduğunu ispat etmeye çalışır; bu suretle ahlakın niteliği sorununu ahlakın aksiyomlarının niteliği sorununa indirger. Aksiyomların niteliğine ilişkin sorunsal çözümlenmedikçe ahlakın ne olduğu sorununun çözümlenemeyeceğini ısrarla belirtir. Ona göre, ahlakın aksiyomları, geçerliği herkesçe kabul edilebilir nitelikte bir tek aksiyoma indirgenebilir. O, 'kategorik emperatif' ya da 'ahlak yasası' olarak adlandırdığı bu aksiyomu şöyle dile getirir: "Öyle davran ki, eyleminin kuralı genel bir yasanın ilkesi yapılabilsin." Aynı anlama gelmek üzere, O, bu aksiyomu şu şekilde de ifade eder: "İnsan, kendi davranışlarının maksim'inin genel bir yasa olmasını isteyebilmelidir. Bu genel olarak, ahlak bakımından yargılayanın ölçüsüdür." Kant, bunu, daha sonra, *'Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi'*nde şöyle ifade eder: "Öyle hareket et ki, bu hareketinde insanlığı hem kendinde hem de diğer insanlarda her zaman bir amaç olarak gör asla araç olarak görme." Ona göre, ahlak, kişinin nasıl davrandığı ile değil, nasıl davranması gerektiği ile ilgilenir. Eylemlerimizi ahlaksal yapan şey ise, içten gelen ödev güdüsüdür. Bir eylem, eğer, 'yarar' ve 'haz' gözetmeksizin, bir yasanın genelliği altında yönlenebiliyorsa, o eylem, 'ödev'e uygun' bir eylemdir. 'Ödevden dolayı' yapılan bir eylem, ahlaksal değerini, onunla ulaşacak amaçta bulmaz; onu yapmaya karar verdikten maksim'de bulur. Oysa, Kant'ın içinde yaşadığı çağda, ta Sokrates'ten beri gelen, bunun tam tersi bir anlayış; eudaimonist (mutlulukçu) ve utilitarist (faydacı) bir ahlak felsefesi vardı. Buna göre, insan hayatının manası ve amacı, mutluluk ve faydada aranıyordu. İşte, Kant bu görüşle savaşımıştır. Bu nedenle, onun kurduğu ahlak dünyasında, amaç, mutluluk olmadığı için bu dünyada intihara yer yoktur. Derin ve ümitsizce acılar içinde kıvranan bir kimsenin bütün eğilimleri, onu hayatına son vermeye sürükleyebilir. Fakat o, bu eğilimlerine boyun eğmemelidir. Çünkü insan, her davranışında kendisini bir araç değil, bir amaç olarak görmelidir. Ama, mutsuzluğu, ıstırapı yüzünden kendisini yok etmeye kalkan bir kimse, kendi varlığını mutluluk için bir araç olarak görmektedir. Oysa, bu durumda bile, insan, kendi insanlığına karşı olan ödevi bakımından, varlığını bir mutluluk aracı olarak görmemeli ve eğilimlerine uymamalıdır. Aynı durum, Kant ahlakı açısından, ötanazi (ölüm hakkı) isteyen insan için de söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Etik, Deontolojik Etik, Maksim, Kategorik Emperatif, Ötanazi.

ÇAĞDAŞ TEKNOLOJİ FELSEFESİNDE AHLAKİ DEĞERLENDİRMELERE İLİŞKİN BİR KATEGORİZASYON TEŞEBBÜSÜ*

Dr. TUBA NUR Umut

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı

“Teknoloji çağında ahlakın nasıl etkin kılınacağı” hususunda birbiriyle ilişkili olmakla birlikte iki farklı çabanın öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan biri, daha insanî teknolojilerin nasıl mümkün olacağına, ikincisi ise teknoloji çağına uygun bir ahlakî düşüncenin nasıl geliştirileceğine ilişkindir. Söz konusu çabalardan ilki, daha ziyade teknik meslek uzmanları için uygun olan ahlakî kodlara odaklanmakta, teknolojilerin tasarım, araştırma ve geliştirme aşamasında ahlakî değerlerin nasıl etkin olabileceğini konu edinmektedir. Bu bildiride konu edineceğimiz ikinci çaba ise teknolojik çağda ahlaka dair teorik perspektif sağlamaya ve teknolojiye dair pratikteki tartışmalar için yönlendirici ilkelerin teminine yöneliktir. Teknolojinin mümkün kıldığı eylem alanı, yeni ahlakî sorular gündeme getirmiş, var olan kavramların yeni içerikler kazanmasını sağlamıştır. Geleneksel ahlak teorileri ise bu yeni durumda geçmişte olduğu gibi etkin olamamaktadır. Dolayısıyla, insan-tabiat-teknoloji etkileşiminde, insan ve insan olmayan varlıkları da içerecek şekilde ahlak alanının nasıl genişletilebileceği ve etkin kılınacağı sorusu önemlidir. Çağdaş teknoloji felsefesinde bu amaca matuf görüşler geliştirilmiştir.

Bu bağlamda ele alacağımız görüşlerden ilki, fenomenolojik yaklaşımı ile öne çıkan filozofların otantik tercihlere çağrısıdır. Bu kapsamda Albert Borgmann’ın yaklaşımına odaklanacağız. Borgmann, teknolojinin çağdaş yaşamımızı nasıl etkilediğini cihaz paradigması ile karakterize eder ve cihaz paradigmasının ahlakî sonuçlarını tartışırken ahlakî kaygıları koruyacak bir ethos oluşturmaya, bir kültürel çerçeve inşa etmeye vurgu yapar. Ona göre, bunu temin edecek ise, mihrakî şeyler ve pratiklerdir. Mihrakî şeyler ve pratikler, “iyi yaşam” arayışına cevap sunacağı gibi, Borgmann’a göre bir teknoloji reformu gerçekleştirmeyi de sağlayabilecektir.

Bir diğer teşebbüs, daha insanî bir teknoloji inşasında demokrasiye ve demokratik katılımın önemine vurgu yapar. Bu yaklaşım, Eleştirel teorinin teknoloji felsefesinin çağdaş temsilcilerinden Andrew Feenberg ve pragmatik yaklaşımın temsilcilerinden Larry Hickman’ın görüşleri çerçevesinde işlenecektir. Söz konusu düşünürler, meseleyi farklı şekilde ele alsalar da, teknolojik reformun teknolojiyi sınırlayarak değil, teknolojinin inşasında alternatif değerlere, ahlakî değerlere ilişkin tartışmalara yer verilerek, demokratik katılım ile mümkün

olacağını savunurlar. Hatta bazı teknolojilerin bizatihi ahlaki alanı yönlendirebileceğini savunan bir görüş geliştirirler.

Üçüncü bir yaklaşım, teknolojik dünya için uygun bir ahlakın bulunmadığını, bu hususlara felsefenin hazırlıklı olmadığını seslendiren Hans Jonas'ın yaklaşımıdır. Jonas, diğer yaklaşımlardan farklı olarak meseleyi ontolojik açıdan ele almaktadır ve sorumluluk ilkesinin merkezde yer aldığı bir ahlakın gerekliliğine işaret eder. Teknolojik müdahalelerle zamansal ve mekansal olarak genişleyen eylem alanımız için kapsamlı bir sorumluluk ve sorumlu bir kısıtlama gerektiğini düşünür. Bu sorumluluk total, daimi ve gelecek yönelimlidir. Jonas, ontolojik olarak “insan varlığı” fikri üzerine temellendirmeye çalıştığı “sorumluluk ahlakı”nın teknoloji çağında uygun bir çözüm olabileceğini savunur.

Değineceğimiz son yaklaşım ise teknolojik toplumda ideal bir ahlaki çerçeve olarak erdem etiğine vurgu yapmakta ve erdem etiğini teknolojik çağa uygun tarzda teorik ve pratik açıdan güncellemeye çalışmaktadır. Erdem etiğini çeşitli güncelleme girişimleri söz konusu ise de mesele Shannon Vallor'ın yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır. Vallor, yeni teknolojilerin yaşamlarımızı şimdiye kadar hiç şahit olunmayan tarzda şekillendirdiği, desteklediği ve eylemlerimize aracılık ettiği için nasıl yaşayacağımıza ve nasıl iyi bir yaşam süreceğimize dair kararların artık yalnızca ahlakî değil; teknoahlakî kararlar olduğunu savunur. “Teknolojilerle birlikte nasıl iyi bir yaşam süreriz?” sorusuna da “hangi teknolojileri, hangi yüksek amaçlarla, kimin yararını düşünerek yaratmalıyız?” gibi sorulara da cevap verebilmek için teknoahlakî erdem ve yeteneklerle donanmak gerektiğini düşünür. Yeni teknolojilerin, ancak erdemlerle kendini donatmış şahıslardan müteşekkil toplumlarda bilgece kullanılabileceğini; aksi takdirde çok zararlı sonuçlar doğurabileceğine işaret eder.

Bu bildiri, insani ilimlere dair teknoloji felsefesi literatürü çerçevesinde, teknoloji çağında ahlaka dair küresel boyutta ortaya çıkan sorulara cevap arayışında olan ve verimli bir yol sunabileceğini düşündüğümüz görüşleri kategorize etmeyi ve her bir yaklaşım tarzının sunduğu imkanları değerlendirmeyi, böylelikle söz konusu yaklaşımların teknolojik çağda ne şekilde etkin olabileceğine işaret etmeyi hedeflemektedir.

* Bildiri, yazarın “Teknoloji-Değer İlişkisi” isimli doktora tezi (Ankara Üniversitesi, Ankara 2018) temel alınarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji felsefesi, ahlak, mihraki kaygılar, sorumlu teknoloji, demokratik katılım, teknoahlaki erdemler.

Kaynakça

- Borgmann, Albert, *Technology and the Character of Contemporary Life: A Philosophical Inquiry*, Chicago, The University of Chicago Press, 1984.
- Feenberg, Andrew, *Alternative Modernity: The Technical Turn in Philosophy and Social Theory*, Berkeley, University of California Press, 1995.
- Feenberg, Andrew, *Between Reason and Experience: Essays in Technology and Modernity*, Cambridge, The MIT Press, 2010.
- Feenberg, Andrew, *Critical Theory of Technology*, New York, Oxford University Press, 1991.
- Feenberg, Andrew, *Questioning Technology*, Routledge, New York, 1999.
- Feenberg, Andrew, "Replies to Critics", *Democratizing Technology: Andrew Feenberg's Critical Theory of Technology*, ed. Tyler Veak, Albany, SUNY Press, 2006, ss.176-210.
- Hickman, Larry, "Introduction: Technology as Embodiment", *Technology as a Human Affair: Readings in the Philosophy of Technology*, ed. Larry Hickman, New York, McGraw-Hill, 1990, ss.119-124.
- Hickman, Larry, *John Dewey's Pragmatic Technology*, Bloomington, Indiana University Press, 1990.
- Hickman, Larry, "Technological Pragmatism", *A Companion to the Philosophy of Technology*, ed. Jan Kyrre Berg Olsen, Stig Andur Pedersen ve Vincent F. Hendricks, Oxford, Wiley-Blackwell, 2009, ss.175-179.
- Jonas, Hans, "Seventeenth Century and After: The Meaning of the Scientific and Technological Revolution", *Philosophical Essays: From Ancient Creed to Technological Man*, New Jersey, Englewood Cliffs, 1974, ss.45-80.
- Jonas, Hans, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, Chicago, The University of Chicago Press, 1984.
- Jonas, Hans, "Toward a Philosophy of Technology", *Philosophy of Technology: The Technological Condition, An Anthology*, ed. Robert C. Scharff ve Val Dusek, Malden, Blackwell Publishers, 2003, ss.191-206.
- Vallor, Shannon, *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting*, New York, Oxford University Press, 2016.

YENİ NORMAL KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ABDULLAH YILDIZ

Araş. Gör. Dr, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

“Yeni normal” son dekadlarda çeşitli bilimsel içerikli yazılarda ve medyada sıkça kullanılan bir ifade olarak göze çarpmaktadır. Tıbbi araştırma makalelerinde, iklim değişikliği konusundaki yazılarda, gıda ve tarım politikalarına ilişkin çalışmalarda, medya ve kültüre ilişkin yayınlarda ve yoğun olarak ekonomik içerikteki metinlerde “yeni normal” ifadesine rastlamak mümkündür. Terim sadece bilimsel ve akademik kullanımıyla kalmayıp gündelik dilde de yaygın bir şekilde kullanılabilme potansiyeline sahiptir. Örneğin, gündelik dilde “...bu bizim yeni normalimiz” şeklinde ahlaki olarak güçlü bir içeriğe işaret eden bir cümle duymak mümkündür. Ulusal alanyazına bakıldığında terimin kavramsal düzeyde önemli bir tartışmaya konu olmadığı, az sayıdaki makalede ya da ekonomi merkezli medya unsurlarında ekonomik ve politik bir anlama gönderme yapacak biçimde kullanıldığı görülmektedir.

“Yeni normal” terimi zaman içerisinde çok daha geniş bir alana gönderme yapacak şekilde genişleyen bir kullanıma sahiptir. Birçok alanda sıkça yer alan “yeni normal” kavramının tanıtılması ve tartışmaya açılması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. “Yeni normal” teriminin barındırdığı anlam çerçevesinin anlaşılması ve mümkünse bir eleştirisinin sunulması önemli bir konu olarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla terimin görünür olduğu alanlardan bazıları değerlendirilmiş ve ağırlıklı olarak da ekonomik anlamı ve etik açıdan yansımaları ile tıp açısından olası etkilerine yer verilmiştir.

“Yeni normal” teriminin normal ile ilişkisi bağlamında bir anlama işaret etmesi kaçınılmazdır. Bu yönüyle normal ifadesinin yaygın kullanımına paralel biçimde kullanım kolaylığı ve yaygınlığına sahip olması anlaşılır görünmektedir. Normale ilişkin bir değişimin “yeni normal” ile ilgili olarak bir karşılık bulduğu düşünülebilir. Niceliksel ifadelerde ve değişimin ölçülebilir olduğu alanlarda “yeni normal” genellikle böyle bir değişimi temsil eder. Örneğin iklim değişikliği gibi konularda somut bir değişim, sağlık araştırmalarında teknolojik gelişime dayanan daha duyarlı bir yöntem “yeni normal” olarak ek bir açıklama ya da üzerine ayrıntılı düşünmeyi gerektirmeden anlaşılır. Ancak sosyal bilimlerde, toplum ve bireyi ilgilendiren bağlamı içinde daha zor anlaşılan bir yapıya sahip gibi görünmektedir. Yeni normal kavramının ardında belirleyici bir etik içerik bulunmaktadır.

Tarihsel olarak ilk defa ortaya çıktığı ve halen en sık kullanıldığı ekonomi alanında “yeni normal”; düzensizlik, daha az gelişme, ekonomik durağanlık ile krize duyarlı/açık oluşla tanımlı bir dönemin ortaya çıkışı ve riskli bir iş dünyasının varlığı ile sürekliliği anlamına gelmektedir. “Yeni normal” şeklinde çizilen tablo sadece ekonomi ve finans dünyasını etkilemekle kalmaz, eski toplumsal yapının değişmesine neden olan bir kargaşaya neden olur. Bu tablonun oluşmasında doğrudan bir sorumlu bulmak güçken hemen herkes kendisini bu durumun içine sürüklenmiş bulacaktır. Bu süreç veya durum geçmişten tam olarak kopma şeklinde de değerlendirilmektedir. Söz konusu bağlam içinde geleceğe ilişkin olarak “yeni normal” ile verilen mesaj bugüne kadar kurulmuş iş yaşamına ilişkin etik söylem ile çelişiktir. Dolayısıyla bu söylemin ardından güçlü bir yeni etik söylemin geleceği düşünülebilir. Konu ele alınırken “yeni normal”i oluşturan ve gündeme sokan güçlerin değerlendirilmesi ve bu tür bir söylemin ne anlama geleceği önemli bir sorun olarak görülmüştür.

Çok boyutlu bir çalışma alanı olan tıpta ise özellikle araştırma ve yeni yöntemler bağlamında “yeni normal”in görünür olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak bu anlamının ötesinde henüz tartışmaya açılmamış olsa da tıp alanında değişen ilişki biçimleri ve ilişki ortamları, bilgi ve beceriye dayalı mesleki sermaye ile oluşan kimliklerin kurumsal yapılar içindeki dönüşümü gibi konuların “yeni normal” bağlamında önemli paradigma değişikliklerine işaret etmesi ve beraberinde tıp etiğinin kabul edilegelen temel ilkelerini tartışmaya açması kaçınılmazdır.

Anahtar kelimeler: Yeni normal, etik, tıp etiği, iş etiği

TIBBİ HATA EĞİTİMİNİN HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ VE TUTUMLARINA ETKİSİ

Dr. ŞERİFE YILMAZ GÖREN

Öğr. Gör., Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Prof. Dr. NEYYİRE YASEMİN YALIM

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Amaç: Tıbbi hataların azaltılması ve hasta güvenliğinin sağlanması hemşirelik bakım kalitesinin yükseltilmesinde önemli göstergelerdendir. Bu çalışma, hemşirelik öğrencilerine verilen tıbbi hata eğitiminin öğrencilerin bilgi ve tutumlarına etkisini değerlendirmek amacıyla planlanmıştır.

Yöntem: Bu araştırmada öntest-sontest tek gruplu yarı deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü son sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmanın ilk aşamasında hemşirelik son sınıf öğrencileri ile ihtiyaç analizi yapılmıştır. İhtiyaç analizi için ayrıca örneklem seçimine gidilmemiş, veri toplama formu çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 150 öğrenciye uygulanmıştır. İkinci aşamasında ise ihtiyaç analizinden elde edilen veriler doğrultusunda toplam yedi haftadan oluşan eğitim programı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Çalışma grubu gönüllük esasına dayanarak rastgele örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Eğitim öncesi ve sonrasında öğrencilere, kişisel bilgi formu, bilgi testi, vaka formu, Hemşirelikte Tıbbi Hataya Eğilim Ölçeği ve Tıbbi Hatalarda Tutum Ölçeği'nden oluşan öntest ve sontest uygulanmıştır.

İhtiyaç analizinden elde edilen verilerin işlenmesinde frekans analizi kullanılmıştır. Eğitim öncesi ve sonrası elde edilen verilerin analizinde ise frekans analizi yanında, Bağımlı Örneklem T Testi, Bağımsız Örneklem T Testi, Pearson Korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmada, öğrencilerin % 85,3'ünün tıbbi hatalarla ilgili eğitim aldığı; eğitim alan öğrencilerin % 54,7'sinin aldıkları eğitimi yetersiz buldukları belirlenmiştir. Eğitim öncesine göre eğitim sonrası Hemşirelikte Tıbbi Hataya Eğilim Ölçeği, Tıbbi Hatalarda Tutum Ölçeği ve bilgi puanı ortalamaları yükselmiştir. Bu artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,001$).

Sonuç: Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin tıbbi hataya ilişkin aldıkları eğitimi ve bilgilerini yeterli bulmadığı, müfredatta tıbbi hata

konusunun yeterince yer almadığı, öğrencilere verilen tıbbi hata eğitiminin öğrencilerin tıbbi hataya yönelik bilgi ve farkındalıklarını arttırdığı, tıbbi hataya eğilimlerini azalttığı ve tıbbi hatalarda tutumlarını olumlu yönde etkilediği; bu nedenle lisans müfredatlarında tıbbi hata konusuna yeterince yer vererek öğrencilerin güvenli sağlık hizmeti sunmaya hazır hale getirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Etik Sorumluluk, Hasta Güvenliği, Hemşirelik Eğitimi, Malpraktis, Tıbbi Hata.

ATÖLYELER

Atölye-1

QUO VADIS HUMAN, TRANSHUMAN, POSTHUMAN? FARKLI BOYUTLARA, FARKLI BAKIŞLAR

Tarih: 28 Kasım 2018 **ÇARŞAMBA Saat:** 17:00-19:00

Yer: ODTÜ KKM, Up Town Bistro

Organizasyon:

STS TURKEY

ODTÜ UEAM

Tıp, bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler “İnsan doğası”nda daha önce görülmemiş değişimlere neden oldu. İnsanın kapasitesini artırmak amacıyla tasarlanan “İnsan Geliştirme Teknolojileri” (İGT) yalnızca hastalık ve engellilik tedavisi için değil, aynı zamanda insanın özelliklerini ve kapasitesini geliştirme iddiasıyla “insan doğasına” müdahale etmek üzere de kullanılıyor.

“İnsan geliştirme teknolojileri” ifadesi, hem genetik mühendisliği, nanoteknoloji, biyoteknoloji, bilişim ve bilişsel bilimin (NBIC) genel uygulamalarında insan performansını artırmak için kullanılan tekniklerle ilişkilendiriliyor, hem de üreme teknolojileri, plastik cerrahi, doping ya da performans arttırıcı ilaçlar, protez ya da güçlendirilmiş dış-iskelet (eksoskeleton), medikal implantlar, örneğin kalp pili, organ nakli), nootropics, nörostimülasyon ve zihinsel geliştirmeye yönelik takviye işlemleri için, ayrıca bilgisayarlar, cep telefonları, bilişsel geliştirme için internet gibi bir çok teknoloji için kullanılıyor.

WorldCafé başlıklı Çalıştay, bu alanda gerçekleşen ve gelecekte ortaya çıkabilecek gelişmelerin disiplinler arası bir ortamda tartışılmasını hedeflemektedir. WoldCafé boyunca aşağıdakilere ve ilintili sorulara cevap aranacaktır: İnsan doğası nedir? İnsan nerede başlar? Teknoloji ile mi oluşur? İnsan biyolojisine bilimsel ve teknik müdahalelerin kültürel ve toplumsal sonuçları nelerdir? Beden modifikasyonunu ilgilendiren bilimsel gelişmeler, insan ve yaşamın doğasına ilişkin kavramlarımızı nasıl değiştirir? İnsan kendini nasıl tasarlar? Bu tasarım insanlığı nereye götürür? Transhumanizm anlayışı hayatımızı nasıl etkiler? Beden ve biyolojik hacking hareketleri gündeme hangi ahlaki sorunları getirmektedir? Biyoetik açısından bu sorunları nasıl ele almalıyız? Biyoiktidar Posthuman’a geçişi nasıl etkiler?

WorldCafé Katılımcı Çağrısı:

“Quo vadis Human, Transhuman, Posthuman? Farklı boyutlara, farklı bakışlar” adlı WorldCafé’imizde bu konuları bizimle tartışmak istiyorsanız, lütfen aşağıdaki bilgilerinizi “WorldCafé Katılımı” başlıklı info@ststurkey.net e-posta adresine gönderiniz:

Adınız, Soyadınız

Kurum

Görev

İlgi Alanlarınız

WorldCafé etkinliğine katılım ücretsizdir.

WorldCafé Uygulaması:

Masa moderatörleri ve katılımcılara eşit koşullarda görüş alışverişi fırsatı veren bu uygulamada tematik masalar yer alır. Prosedür ve tartışma kuralları için bir bilgilendirme yapılmasını takiben, tüm masalarda katılımcılar dönüşümlü olarak yaklaşık 25-30 dakikalık seanslarda masanın temasıyla ilgili konuları tartışırlar. Tartışmalar sırasında masalarda alınan notlar diğer seanslarda kullanılır.

Hem uzmanlar hem de katılımcılar farklı disiplinlerden ve çalışma alanlarından geldiklerinden, ilgi alanlarından getirecekleri katkılar, farklı bilgi ve perspektifleri tartışmayı zenginleştirir. Amaç, yeni anlayış ve perspektifler için bir ağ geliştirmektir.

Tarih: 29 Kasım 2018 PERŞEMBE **Saat:** 17:15-18:45

Yer: METU KKM Room F

Presenter:

Tijn Borghuis - 4TU.Centre for Ethics and Technology (4TU.Ethics)

with the cooperation of METU Applied Ethics Research Center (UEAM)
and Mehmet Sinan Şenel

Aim and audience

The aim of the workshop is to present approaches of teaching ethics developed within the Dutch 4TU Centre for Ethics and Technology (4TU.Ethics) and to exchange experiences in teaching ethics to various groups of students. The target audience is the scholars in Turkey who teach ethics to undergraduate and graduate students (in particular engineering students), early career researchers and professionals.

Context

4TU.Ethics was founded in 2007 by the board of the federation of the then three universities of technology in the Netherlands (Delft, Eindhoven and Twente), to study ethical issues in the development, use and regulation of technology. Wageningen University and Research joined the Centre in 2018. It is part of the mission of the Centre to stimulate and undertake activities in the field of teaching in ethics and technology.

Engineers and scientists are often confronted with ethical questions in their professional life. The knowledge and the technology they produce directly influence the wellbeing of individuals. This raises serious questions with regard to the responsibility, accountability and liability of engineers and scientists. Their education should prepare them thoroughly and systematically for dealing with such ethical questions. Hence, curricula at the four universities in 4TU.Ethics include (applied) ethics courses, and members of the Centre have gained a lot of experience in teaching ethics to students in a wide variety of disciplines. More recently, the Centre has extended its educational activities to post-academic professional training [1].

Content

In preparing students for dealing with situations in their professional life that call for moral judgment, it is important to recognize that moral judgment is not always a straightforward or linear process in which one simply applies ethical

theories to find out what to do. It is a process in which the formulation of the moral problem, the formulation of possible ‘solutions’, and the ethical judging of these solutions go hand in hand.

Still, structured methods of addressing moral problems, which help to guide students towards a sound analysis of these problems, are possible. One such method developed and used within 4TU.Ethics is the so-called ethical cycle [2].

This method is typically taught through case studies, and an online teaching environment, called Agora [3], has been developed to support students in learning to apply the ethical cycle by means of structured exercises. Teachers can use Agora to build their own exercises, to grade and give feedback on students’ work, and to exchange teaching materials with colleagues.

In the first part of the workshop we will present the ethical cycle. The second part will be a hands-on session with Agora where participants can apply the ethical cycle to a case, experiencing the exercise from the point of view of the student. In the third and final part, we would like to invite the participants to comment on their experiences with the ethical cycle and Agora, and to contrast the methods presented with their own approach to teaching ethics.

References

- [1] *Ethics, Technology and Engineering*, Massive Online Open Course, 4TU.Ethics & Royal Dutch Society of Engineers, Coursera 2018.
- [2] *Ethics, Technology and Engineering – An introduction*, Ibo van de Poel & Lambèr Royakkers, Wiley-Blackwell, 2011.
- [3] *Agora*, Online Environment for Ethics teaching, 4TU Ethics + Kanazawa Institute of Technology, <http://www.ethiekentechniek.nl>

Participants can use their own laptops for this (Agora runs in the browser), provided we can register participants beforehand, for which we require an email address.

Registration:

Please register before 19 November 2018 by sending an email to msinansenel@gmail.com

Tarih: 30 Kasım 2018 CUMA **Saat:** 15:15-16:45

Yer: ODTÜ KKM, G Salonu

Düzenleyenler: Ayşe Saktanber, Fulden İbrahimhakkıoğlu, Aret Karademir

Bu atölyede toplumsal cinsiyete dair günümüzde kendini belirgin şekilde hissettiren bazı sorunları birlikte masaya yatıracağız. İlk olarak rıza kavramını ve cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunu katılımcılara verilecek bir senaryo dahilinde katılımcıların bir müdahale strateji geliştirmesi üzerinden ele alacağız. Katılımcılar senaryoda üçüncü kişi rolü üstlenerek müdahalelerini gerçekleştirecek ve ardından hep birlikte gerçekleştirilen müdahalenin avantajları ve dezavantajları üzerine konuşacağız. Tartışmada şu sorular ele alınacak: Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete tanık olan üçüncü kişilerin sorumlulukları nelerdir? Bu durumlarda müdahale edecek kişi ne gibi farklı stratejiler ve yaklaşımlar uygulayabilir? Bu stratejilerin cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele kapsamındaki yeri ve katkısı nedir?

Atölyede ele alacağımız bir diğer konu ise ulus ve toplumsal cinsiyet olacak. Toplumsal cinsiyet eşitliği ideali ile ulusun, etnik kültürün ve etno-kültürel yaşam tarzının bekası, geleceği veya gelecek nesillerdeki yeniden üretimi çeliştiğinde, toplumsal cinsiyet eşitliğine mi, yoksa ulusal bağımsızlık idealine mi önem ve öncelik verilmeli? Bu kararı veren kurum veya merci kim/ne olmalı? Bu karar hangi kıstaslara göre verilebilir? Bahsi geçen kararı vermek, bir kimliği diğer bir kimliğe tercih etmek anlamına gelir mi? Kimlikler birbirlerine tercih edilebilir mi, edilebilirse bu hangi kriterlere göre yapılabilir? Tüm bunlar bir Amerikan yerli kabilesinin cinsiyet eşitsizliğine dayanan anayasası üzerinden ve toplumsal çoğunluk ile azınlık grupları arasındaki ilişki bağlamında tartışmaya açılacaktır.

Son olarak ise egemen çoğunluk ve aktivizm konusuna odaklanacağız. Örneğin kadın-erkek eşitliği konusunda olduğu gibi egemen çoğunluğun, yani erkeklerin kimlik odaklı aktivizmi ne anlama gelir? Bu tür oluşumlar yasaklanmalı mı, teşvik mi edilmeli; cesareti mi kırılmalı, pozitif ayrımcılık veya çeşitli maddi teşviklerden eşit oranda yararlanmalı mı? Kadın-erkek eşitliği bağlamında egemen kimlik odaklı toplumsal cinsiyet aktivizmini meşru kılan nedir? Bazı aktivizmleri cesaretlendirirken diğerlerinin cesaretini kırmanın meşru bir zemini olabilir mi? Her türlü ayrımcılık her zaman kötü ve kabul edilemez midir? Bu soruları özellikle günümüzde popülerlik kazanan "red pill" hareketi üzerinden tartışmaya açacağız.

Kayıt:

Davetli konuşmacılarımız dışındaki katılımcıların önceden kayıt yaptırması gerekmektedir. Kayıt yatırmak için 25 Kasım tarihine kadar fulden@metu.edu.tr adresine katılım talebinizi bildirmenizi rica ederiz. Salon kapasitesi 25 kişi ile sınırlıdır.

Tarih: 30 Kasım 2018 CUMA **Saat:** 17:15-18:45

Yer: ODTÜ KKM, G Salonu

Bu atölyede, içinde bulunduğumuz siyasi ve kültürel ortamdaki, sıklıkla “post-hakikat” kavramı ile işaret edilen durum ve bu durumun barındırdığı etik sorunlar ele alınacaktır. Oxford Dictionaries tarafından “kamuoyunu belirlemede nesnel olguların duygulara ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu durumlara işaret eden ya da [bu durumlarla] ilgili”* olarak tanımlanan ‘post-hakikat’ kavramı; geleneksel medyanın yanı sıra sosyal medyanın da yaygın kullanımı ile artan sahte haber, bilgi kirliliği ve siyasi kutuplaşma gibi birçok güncel etik soruna işaret etmektedir. Atölye çalışmamızda bu sorunları çok yönlü bir şekilde ele almaya çalışacağız.

Atölye çalışmamız her biri yarım saat sürecek olan 3 aşamadan oluşacak.

1. Aşama

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Çiler Dursun (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi)

Doç. Dr. Oğuzhan Taş (Ankara Üniversitesi)

Pınar Dağ (İstanbul Veri Gazeteciliği Platformu)

Mehmet Atakan Foça (teyit.org, Şef Editor)

İlk aşamada katılımcılara konunun ana hatları anlatılacak ve kavramsal bir çerçeve sunulacak. Prof. Dr. Çiler Dursun post-hakikat ve haber ilişkisi üzerine, Doç. Dr. Oğuzhan Taş sosyal medya etiği üzerine; Pınar Dağ verinin yorumlanarak realite perspektifine konulması üzerine konuşacak; teyit.org'un Şef Editörü Mehmet Atakan Foça ise bizleri teyit.org'un çalışmaları ve içgörülerini hakkında bilgilendirecek.

2. Aşama

Konuşmacılar:

Prof. Dr. İncilay Cangöz (Eskişehir Anadolu Üniversitesi)

Belma Akçura (Milliyet)

Haluk Kalafat (Bianet)

Ümit Alan (Birgün)

İkinci aşamada konu ile ilgili pratik hayatta deneyimlenen gerçekler anlatılacak ve örneklendirilecek.

Haluk Kalafat medya etiği bağlamında insan hakları, Prof. Dr. İncilay Cangöz feminist medya etiği, Belma Akçura basında öz-denetim, Ümit Alan okurun talep ve beklentilerinin sahte haberlerin yayılması üzerindeki etkisi üzerine konuşacak.

3. Aşama

Üçüncü halkada diğer katılımcıların katkı ve soruları alınarak çalışma sonlandırılacak.

Kayıt:

Davetli konuşmacılarımız dışındaki katılımcıların önceden kayıt yaptırması gerekmektedir. Kayıt yapmak için parkan@metu.edu.tr adresine katılım talebinizi bildirmenizi rica ederiz. Salon kapasitesi nedeniyle katılım sınırlıdır.

* <https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth> (5 Kasım 2018 tarihinde indirildi).

DAVETLİ KONUŞMACILAR

■ ERCAN KESAL

BUZ ÜSTÜNDE YÜRÜR GİBİ

Kieslowski senaryo ve yönetmenlik dersi verdiği öğrencilerine öncelikle bir şey sormuş: “Sizi buraya getiren şey ne? Neler oldu?”

Neler yaşadınız da buraya geldiniz?”

Sonra devam edermiş: “Başlangıç noktasını bulmanız gerekiyor. Yaşamınızın inanılır, amaçsız bir analizini yapmadan bir şey yapmaya ve değiştirmeye başlayamazsınız.”

Aynı soruyu sormalıyız belki de. Bizi buraya getiren şeyler ne? Ne yaptık da bunlar geldi başımıza?

Öncelikle, kendi hayatlarımızı anlamak zorundayız. Başımızdan geçenlerin, yaptıklarımızın veya yapamadıklarımızın ya da yapabileceğimiz halde yapmadıklarımızın cesur bir analizini yapmadan hiçbir şeyi halledemeyiz.

Kendimiz bulmadığımız sürece birilerinin bize gerçekten doğru hedefler göstermesi mümkün değil.

‘Farklı düşünme biçimleriyle ilgileniyorsak eğer; bu, tüm dünyayı bekleyen şeyler konusundaki öngörülerimizde haklı olup olmadığımızı görmek içindir. Kafa yormakla, çözümlemekle, düşünmekle, eleştirmekle, yaşadığımız yerlerde ve zamanlarda kendi ritmimizi ve yolumuzu bulmakla yükümlüyüz.’

AKADEMİK ARAŞTIRMANIN, YENİLİK VE SANAYİ İLE ETKİLEŞİMİNDE ETİK ENGEL Mİ KOLAYLAŞTIRICI MI?

Akademik kurumlar, genelde kamu kaynakları ile bilinmeyenin araştırıldığı ve yeni bilginin üretildiği kurumlardır. Bu bilginin üretimi esnasında hem kendi içlerindeki araştırma süreçlerinde hem de üretilen bilginin sanayide üretime dönüştürülmesi esnasında karşı karşıya kalınan etik ikilemler bulunmaktadır. Bu etik hususların bazıları eskiden beri devam etmekte bazıları ise toplumsal ve teknolojik gelişmeler nedeniyle yeni yeni karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ne tür etik soruların ve sorunların oluştuğu örneklerle sunulup bu konuda nelerin yapılabileceği konuşmamda tartışmaya açılacaktır.

YAPAY ZEKÂ İÇİN ETİK KURULLARA KARŞI ARGÜMAN

Yapay zekâ alanındaki gelişmeler ile birlikte bu alandaki araştırmalar için etik bir çerçeveye duyulan ihtiyaç da artmakta. Bu ihtiyaca karşılık olarak, akademia, basında ve regülasyon tartışmalarında giderek artan ortak görüş, biyoetik alanındaki araştırma etiği çerçevesinde modellenen bir etik kurul sistemi kurmaktan yana. Bu model, etik gözetim ve uyum sistemini esas alarak etik kurulları karar veren otorite konumuna yerleştiriyor. Bu konuşmada, etik kurul sisteminin yapay zekâya özgü etik soruları ele almada yetersiz kalacağını savunuyorum. Yapay zekâ, dar zekâdan genel zekâya doğru ilerledikçe ve sonunda ahlaki statü için kapasite kazanırsa, mevcuttakilerden çok daha karmaşık ve benzeri görülmemiş etik sorular ortaya çıkaracak. Etik gözetim ve uyum sisteminin, uzmanlıktan yoksun ve araştırmaların parçası olmayan etik kurullara dayanarak bu soruları çözmesi ve yapay zekâ kullanan sistemlerin etik olarak geliştirilmesi için yeterli katkıyı sağlaması mümkün olamaz. Etik kurulların yapısı, kurul sistemi geliştirilse bile bu alanda yararlı olmaktan çok zarar verme ihtimalini ortaya koymakta.

Kongre Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Halil Turan

Doç. Dr. Barış Parkan

Doç. Dr. Aziz Fevzi Zambak

Dr. Öğr. Üyesi Fulden İbrahimhakkıoğlu

Dr. Öğr. Üyesi Aret Karademir

Araş. Gör. Dr. Selma Aydın Bayram

Araş. Gör. Oğuz Akçelik

Araş. Gör. Cenk Özdağ

Mehmet Sinan Şenel

Tennur Baş

Bilim Kurulu ve Hakem Kurulu

Semih Akçomak - ODTÜ, TEKPOL

Berna Arda - Ankara Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik; UNESCO Biyoetik

Kurulu Üyesi

Pakize Arıkan Sandıkcıoğlu - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Aysun Aydın - Düzce Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Selma Aydın Bayram - ODTÜ, Felsefe Bölümü

Arsev Umur Aydınöğlu - ODTÜ, TEKPOL

Umut Beşpınar - ODTÜ, Sosyoloji Bölümü

Argun Abrek Canbolat - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyoloji
Bölümü

Yasin Ceylan - ODTÜ, Felsefe Bölümü

Erdal Cengiz - Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Elif Çırakman - ODTÜ, Felsefe Bölümü

Nesrin Çobanoğlu - Gazi Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Gözde Dedeoğlu - Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler
Fakültesi

Zeynep Direk - Koç Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Çiler Dursun - Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

Erkan Erdil - ODTÜ, TEKPOL

Kurtul Gülenç - Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Fulden İbrahimhakkıoğlu - ODTÜ, Felsefe Bölümü

İlhan İlkılıç - İstanbul Üniversitesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı

Ahmet İnam - ODTÜ, Felsefe Bölümü

Nurbay Irmak - Boğaziçi Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Gürol Irzık - Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Aret Karademir - ODTÜ, Felsefe Bölümü
Nazım Keven - İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Sibel Kibar Kavuş - Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Emre Koyuncu - ODTÜ, Felsefe Bölümü
A. Faik Kurtulmuş - Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Erol Kuyurtar - Sıtkı Koçman Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Sibel Oktar Thomas - Özyeğin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi
İmge Oranlı - Koç Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Nüket Örnek Büken - Hacettepe Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim
Dalı
Örsan K. Öymen - Işık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
Canan Özgen - ODTÜ, Kimya Mühendisliği Bölümü; Uygulamalı Etik
Araştırma Merkezi Eski Başkanı
Meral Özgüç - Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi; Unesco Biyoetik İhtisas
Komitesi Başkanı
Teoman Pamukçu - ODTÜ, TEKPOL
Barış Parkan - ODTÜ, Felsefe Bölümü
Ayşe Saktanber - ODTÜ, Sosyoloji Bölümü
Ayhan Sol - ODTÜ, Felsefe Bölümü
Canan Sümer - ODTÜ, Psikoloji Bölümü
Başak Şahin Acar - ODTÜ, Psikoloji Bölümü
Melike Şahinol - The Orient-Institut Istanbul
Hülya Şimga - Maltepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Harun Tepe - Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Halil Turan - ODTÜ, Felsefe Bölümü
Ertuğrul Rufayı Turan - Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Aydan Turanlı - İTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Bölümü
Gülriiz Uygur - Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Eray Yağanak - Mersin Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Yasemin Yalım - Ankara Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

III. Ulusal
UYGULAMALI
 ETİK
KONGRESİ

ODTÜ
METU

FELSEFE BÖLÜMÜ
UYGULAMALI ETİK ARAŞTIRMA MERKEZİ

28-30 KASIM 2018
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Kültür ve Kongre Merkezi

www.etikkongresi.phil.metu.edu.tr